

T.C.
SIIRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
BÖLGESEL KALKINMA İKTİSADI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BÖLGESEL KALKINMADA HAYVANCILIK DESTEKLEME
PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: SIIRT İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cengiz KURTAK

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Semih Serkant AKTUĞ

Ağustos – 2020

SIIRT

*Bu tez çalışması Siirt Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar Projeleri Koordinatörlüğü
(BAP) tarafından 2020-SİÜİBF-028 no.lu Proje ile desteklenmiştir.*

ÖZET**YÜSKEK LİSANS TEZİ****BÖLGESEL KALKINMADA HAYVANCILIK DESTEKLEME
PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: SİİRT İLİ ÖRNEĞİ****Cengiz KURTAK****Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Semih Serkant AKTUĞ****2020, 121 Sayfa****Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ
Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Semih Serkant AKTUĞ
Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Mahir ÖZHAN**

Dünya üzerindeki ülkelerdeki gibi ülkemizde de hayvancılık sektöründeki gelişmeleri sağlayan etkileyici çalışmalardan bir tanesi kalkınmaya yönelik olan yatırıma destek nitelikli teşviklerdir. Her bölgenin ve yörenin gerek coğrafi, gerek sosyo- ekonomik açıdan kendine has yapıları olmaktadır. Bu bölgelere has yapıları bölgesel kalkınmaya yönelik sağlanan yatırım uygulamalarında, muhtelif problemleri beraberinde getirebilmektedir. Siirt ilinde hayvancılık alanında faaliyetlerine devam eden işletme sahiplerinin desteklemelerden hangi ölçüde yarar sağladıkları ve bu konu ile alakalı karşılaştıkları sorunlar; Siirt ili Merkez, Şirvan, Eruh, Kurtalan, Pervari, Tillo, Baykan ilçeleri ve bağlı köylerde hayvan yetiştiricisi olan işletme sahipleri ve bölgesel kalkınma amaçlı hayvancılığa yapılan desteklemelerden yararlanan işletme sahipleri, tesadüfi olarak seçilmiş olup anket yöntemi kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma, Siirt ilinde mevcut hayvancılığın genel durumu ve problemlerinin belirlenmesi, destekleme projelerinin analiz edilmesi, bilhassa hayvancılık sektöründe teşvik amaçlı destek alan işletme sahiplerinin desteklemelerden kaynaklı yaşadıkları problemlerin tespit edilmesi ve bu sorunların çözüme kavuşturulması maksadıyla yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Siirt, Hayvancılık Destekleme, Bölgesel Kalkınma, İşletme.*

ABSTRACT**MASTER'S THESIS
SUPPORTING LIVESTOCK IN REGIONAL DEVELOPMENT
EVALUATION OF PROJECTS: CASE OF SIIRT PROVINCE****Cengiz KURTAK****Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Semih Serkant AKTUĞ****2020, Pages; 121****Jury: Asst. Prof. Dr. Osman YILMAZ
Jury: Asst. Prof. Dr. Semih Serkant AKTUĞ
Jury: Asst. Prof. Dr. Mahir ÖZHAN**

As in the world countries, one of the impressive works that provides developments in the livestock sector in our country is the qualified incentives to support investment in development. Each region and region has its own structures, both geographically and socio - economically. The structures that are specific to these regions can bring about various problems in the investment applications provided for regional development. Ongoing supporting activities in the field of animal husbandry in the province of Siirt, to the extent of benefit they provide business owners and the issues they face related to this issue Center of the province of Siirt, Şirvan, Eruh, Kurtalan, Pervari, Tillo, Baykan livestock breeder in the townships and villages with business owners and business owners who benefit from support for regional development purposes and to randomly selected survey was conducted using the method.

This study, the general situation and problems of existing livestock in Siirt province to determine, support projects to analyze, especially in the animal husbandry sector to support the business owners who received support for the purpose of identifying the problems they experienced from support and these problems were investigated in order to solve.

Key Words: *Siirt, Animal Husbandry Support, Regional Development, Business Administration.*

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	vi
ŞEKİLLER VE TABLOLAR DİZİNİ.....	viii
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	xi
GİRİŞ	1
LİTERATÜR TARAMASI.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM	7
BÖLGESEL KALKINMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	7
1.1. İKTİSADİ ANLAMDA BÖLGE KAVRAMI VE BÖLGE AYRIMLARI	7
1.1.1. Bölge Kavramı	7
1.1.2. Bölgeselleşme Kavramı.....	8
1.1.3. Bölge Ayımları.....	9
1.1.3.1. Makro Ekonomik Açıdan Bölgeler.....	9
1.1.3.1.1. Homojen Bölgeler	9
1.1.3.1.2. Polarize (Kutuplaşmış) Bölgeler	11
1.1.3.1.3. Plan Bölgeler	13
1.1.3.1.3.1. Birinci Tip Plan Bölgeler	14
1.1.3.1.3.2. İkinci Tip Plan Bölgeler	14
1.1.3.2. Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi Açıdan Bölgeler	14
1.1.3.2.1. Gelişmiş Bölge	15
1.1.3.2.2. Az Gelişmiş Bölge	16
1.1.3.2.3. Gelişme Halindeki Az Gelişmiş Bölgeler	16
1.1.3.2.4. Potansiyel Bakımından Az Gelişmiş Bölge	17
1.2. BÖLGESEL KALKINMA.....	17
1.2.1. Bölgesel Kalkınmanın Amacı.....	17
1.2.2. Bölgesel Kalkınma Kavramı	18
1.2.3. Geleneksel Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları.....	20
1.2.3.1. Neo-Klasik Bölgesel Kalkınma Teorisi.....	20

1.2.3.2. Keynesyen Bölgesel Kalkınma Teorisi.....	21
1.2.3.3. Harrod-Domar Bölgesel Kalkınma Teorisi.....	22
1.2.3.4. Yığılmacı Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları	22
1.2.3.4.1. Kalkınma Kutupları Teorisi	23
1.2.3.4.2. Birikimli Nedensellik Teorisi.....	23
1.2.3.5. Yenilikçi Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları	24
1.2.3.5.1. Kuluçka Teorileri	24
1.2.3.5.2. Ürün Yaşam Çevrimleri/Dönüşümü Modelleri.....	24
1.2.3.5.3. Yenilikçi Çevre Teorisi	25
1.2.3.5.4. Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi	25
1.2.3.5.5. Stoper'in Ticarete Konu Olmayan Karşılıklı Bağımlılıklar Modeli	26
İKİNCİ BÖLÜM.....	27
TÜRKİYE'DE HAYVANCILIĞIN GENEL GÖRÜNÜMÜ.....	27
2.1. TÜRKİYE'DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ	27
2.1.1. Büyükbaş Hayvancılık Faaliyetleri	29
2.1.2. Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri	32
2.1.3. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği Faaliyetleri	35
2.1.4. Diğer Hayvancılık Faaliyetleri	37
2.1.4.1. Arıcılık Faaliyeti	37
2.1.4.2. Ankara Tiftik Keçisi Yetiştiriciliği	38
2.1.4.3. Halep Keçisi Yetiştiriciliği	39
2.2. TÜRKİYE'DE HAYVANCILIĞA DESTEK VEREN KURUMLAR	40
2.2.1. Tarım ve Orman Bakanlığı.....	40
2.2.2. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK).....	40
2.2.3. Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM)	40
2.2.4. Kalkınma Ajansları.....	40
2.3. TÜRKİYEDE YAPILAN HAYVANCILIK DESTEKLEMELERİ	41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	44
SİİRT İLİNDE HAYVANCILIK DESTEKLEMELERİ	44
VE	44
BİR ALAN ARAŞTIRMASI.....	44
3.1. SİİRT İLİ HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ	44

3.2 SİİRT İLİNDE MEVCUT HAYVAN VARLIĞININ TRC 3 BÖLGE İLLERİNDEKİ HAYVAN VARLIĞI İÇERİSİNDEKİ YERİ	44
3.3. SİİRT İLİ HAYVANCILIK DESTEKLEMELERİ.....	46
3.3.1. Siirt İlinde Hayvancılık Desteklemeleri	48
3.3.1.1. Anaç Koyun- Keçi ve Tiftik Üretim Desteklemeleri.....	48
3.3.1.2. Arıcılık Desteklemesi	48
3.3.1.3. Buzağı, Malak ve Manda Desteklemeleri.....	48
3.3.1.4. Çiğ Süt Üretimi Desteklemesi	49
3.3.1.5. Gen Kaynağını Koruma Desteklemesi	50
3.3.1.6. Halk Elinde Hayvan Islahı Desteklemesi	50
3.3.1.7. Su Ürünleri Desteklemesi	51
3.3.1.8. Sürü Yöneticisi (Çoban) İstihdam Desteklemesi.....	51
3.3.1.9 Tiftik Keçisi Yetiştiriciliğinin ve Tiftik Üretiminin Desteklenmesi.....	52
3.3.1.10. Yem Bitkisi Üretim Desteklemesi	52
3.4. SİİRT İLİNİN TÜRKİYE GENELİNDE HAYVANCILIK	57
DESTEKLEME ÖDEMELERİ İÇİNDEKİ PAYI	57
3.5. MATERYAL VE YÖNTEM	58
3.5.1. MATERYAL	58
3.5.2. YÖNTEM.....	58
3.5.2.1. Örneklem Seçilmesinde Uygulanan Yöntem.....	59
3.6. ARAŞTIRMA BULGULARI	60
3.6.1 Yetiştiricilerin Demografik Özellikleri	60
3.6.2 İşletmelerin Özellikleri.....	65
3.6.3. Hayvancılık Desteklemeleri ile İlgili Bulgular.....	72
SONUÇ VE ÖNERİLER	87
KAYNAKÇA	96
EKLER	104
ANKET FORMU	104
ÖZGEÇMİŞ	109

SİMGELER VE KISALTMALAR**SİMGELER**

daa	: Dekar
\$: Amerikan Doları
%	: Yüzde
Kg	: Kilogram

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerikan Birleşik Devletleri
AKS	: Arıcılık Kayıt Sistemi
BBKP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
BMB	: Batı Marmara Bölgesi
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	: Doğu Karadeniz Projesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü (FAO)
ESK	: Et ve Süt Kurumu
GAP	: Güneydoğu Anadolu Bölgesi
GEKA	: Güney Ege Kalkınma Ajansı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
HAYGEM	: Hayvancılık Genel Müdürlüğü
HİBS	: Hayvancılık İstatistikleri Bilgi Sistemi
IPA	: Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı
IPARD	: Instrument for Pre-Accession Assistance Rural Development
İBBS	: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması

İBKP	: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
KAB	: Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüs
KKBS	: Koyun - Keçi Birliği Kayıt Sistemi
KOP	: Konya Ovası Projesi
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖY	: Kalkınma Öncelikli Yöre
MARKA	: Doğu Marmara Kalkınma Projesi
MG	: Milli Gelir
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
SKS	: Su Ürünleri Kayıt Sistemi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİGEM	: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği
TKF	: Tiftik Kayıt Sistemi
ZMO	: Ziraat Mühendisleri Odası

ŞEKİLLER VE TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Türkiye de Yerleşim Merkezlerindeki Kademeleşme Çalışmaları ile Tespit Edilen Polarize Bölgeler	12
Şekil 2. 1. Türkiye’de Devlet Destekli Yetiştirilen Hayvanlar	29
Şekil 2. 2. Türkiye’de Destekleme Yapılan Büyükbaş Hayvan Irkları.....	32
Şekil 2. 3. Kanatlı Hayvanlar	35
Şekil 2. 4. Çiçek Tozu Alan Arı.....	37
Şekil 2. 5. Siirt ilinde Yetiştirilen Renkli Tiftik Keçisi.....	38
Şekil 2. 6. Halep (Şami) Keçisi	39
Tablo 2. 1. Türkiye’de Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı (milyon)	28
Tablo 2. 2. Türkiye’de Büyükbaş Hayvan (Sığır).....	31
Tablo 2. 3. Türkiye’de Tür ve Irklarına Göre Küçükbaş Hayvan Sayıları	34
Tablo 2. 4. Türkiye’de Kesilen Kumes Hayvanları Sayısı ve Et Miktarı	36
Tablo 3. 1. Siirt İli 2002-2019 Yılları Arası Toplam Hayvan Varlığı	44
Tablo 3. 2. Siirt İli Hayvan Varlığının TRC 3 Bölge İllerindeki Hayvan Varlığı İçerisindeki Oranı.....	45
Tablo 3. 3. Türkiye Geneli 2002-2019 Yılları Arası Toplam Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı	46
Tablo 3. 4. Siirt İlinde 2015-2019 Yılları Arası Hayvancılık Destekleme Ödemeleri (TL)	47
Tablo 3. 5. Anaç Koyun- Keçi ve Tiftik Üretim Desteklemeleri.....	48
Tablo 3. 6. Arıcılık Desteklemeleri.....	48
Tablo 3. 7. Buzağı, Malak ve Manda Desteklemeleri Miktarı.....	49
Tablo 3. 8. Çiğ Süt Destekleme Birim Fiyatı.....	50
Tablo 3. 9. Gen Kaynağını Yerinde Koruma Desteklemesi.....	50
Tablo 3. 10. Halk Elinde Hayvan Islahı Desteklemesi	51
Tablo 3. 11. Su Ürünleri Desteklemeleri	51
Tablo 3. 12. Tiftik Keçisi Yetiştiriciliğinin ve Tiftik Üretiminin Desteklenmesi.....	52
Tablo 3. 13. Yem Bitkisi Üretim Desteklemeleri	52
Tablo 3. 14. Anaç Koyun-Keçi Desteklemeleri Miktarı	53
Tablo 3. 15. Kovan Sayısı ve Destekleme Miktarı	54
Tablo 3. 16. Buzağı, Malak Destekleme Miktarı	54
Tablo 3. 17. Çiğ Süt Destekleme Miktarı	54
Tablo 3. 18. Gen Kaynakları Koruma Destekleme Miktarı	55
Tablo 3. 19. Halk Elinde Hayvan Islahı Destekleme Miktarı	55
Tablo 3. 20. Su Ürünleri Destekleme Miktarı.....	56
Tablo 3. 21. Sürü Yönetimi (Çoban) Destekleme Miktarı.....	56
Tablo 3. 22. Tiftik Destekleme Miktarı	57
Tablo 3. 23. Yem Bitkileri Üretim Destekleme Miktarı	57

Tablo 3. 24. Siirt İlinin Türkiye Genlinde Hayvancılığa Ödenen Destekleme Miktarı İçerisindeki Payı.....	58
Tablo 3. 25. Örneklem Büyüklüğü Tablosu.....	59
Tablo 3. 26. İşletme Sahiplerinin Yaş gruplarına, Cinsiyetlerine ve Medeni Durumlarına Göre Dağılımları.....	60
Tablo 3. 27. İşletme Sahiplerinin Hane Halkı Sayısı, Çocuk Sayısı ve Hanede Çalışanların Sayı Dağılımı.....	61
Tablo 3. 28. İşletme Sahiplerinin Hayvancılık Deneyimleri Dağılımı.....	61
Tablo 3. 29. İşletme Sahiplerinin Yaşadıkları Yerlerin Dağılımı.....	62
Tablo 3. 30. İşletme Sahiplerinin Eğitim Seviyeleri Dağılımı.....	62
Tablo 3. 31. İşletme Sahiplerinin Hayvancılık Dışında Bulunduğu Faaliyet Dağılımı.....	63
Tablo 3. 32. İşletme Sahiplerinin Kişisel ve Ailevi Gelir Dağılımları.....	64
Tablo 3. 33. İşletme Sahiplerinin Sosyal Güvence Dağılımları.....	64
Tablo 3. 34. İşletmelerin Arazi Varlıkları Dağılımı.....	65
Tablo 3. 35. İşletme Sahiplerinin Arazi Varlıklarını Kullanım Şekli Dağılımı.....	66
Tablo 3. 36. İşletme Sahiplerinin Kooperatif ya da Birliğe Üye Olma Durumu.....	66
Tablo 3. 37. İşletmelerin Aile İşgücü, Yabancı İşgücü Durum ve Çalışma Şekilleri.....	67
Tablo 3. 38. Yetiştiricilerin Hayvancılık Faaliyetleri Hakkında Bilgi Alma Kaynakları.....	67
Tablo 3. 39. İşletmelerin Tipi, İşletmenin Çeşidi ve Üretilen Ürün Tipi Dağılımı.....	68
Tablo 3. 40. İşletmelerin Hayvancılık Faaliyetinde Bulunma Nedenleri.....	69
Tablo 3. 41. İşletmelerin Büyükbaş Hayvan Varlıkları.....	69
Tablo 3. 42. İşletmelerin Küçükbaş Hayvan Varlıkları.....	69
Tablo 3. 43. İşletmelerin Kanatlı Hayvan Varlıkları.....	70
Tablo 3. 44. İşletmelerin Arı Varlıkları.....	70
Tablo 3. 45. İşletmelerde Üretilen Ürünler.....	70
Tablo 3. 46. İşletmelerde Günlük Üretilen ve Satılan Ürünler.....	71
Tablo 3. 47. İşletmelerin Hayvancılık Faaliyetlerindeki Önemli Harcama Kalemleri.....	72
Tablo 3. 48. İşletmelerin Desteklerden Yararlanma Durumu ve 2019 Yılında Alınan Destekler Dağılımı.....	73
Tablo 3. 49. İşletmelerin Daha Önce Almış Oldukları Destek Dağılımı.....	74
Tablo 3. 50. Yetiştiricilerin Hayvan Başına Aldıkları Destek Sayısı Dağılımı.....	74
Tablo 3. 51. Yetiştiricilerin Banka Kredisi Kullanma Durumları.....	75
Tablo 3. 52. Yetiştiricilerin Hayvancılık Destekleri Hakkında Bilgi Edinme Durumu.....	75
Tablo 3. 53. Yetiştiricilerin Yem Bitkileri Desteginin Ekim Alanını Arttırma Durumu.....	76
Tablo 3. 54. İşletmelerin Verilen Destek Miktarından Memnuniyet Durumu.....	76
Tablo 3. 55. Sürüde Önemli Bir Hastalığın Olması, Kesilen ya da Ölen Hayvan Tazminatı Alma Durumu.....	76
Tablo 3. 56. İşletmelerin Verilen Destekleri Başarılı Bulma Durumu.....	77
Tablo 3. 57. Yapılan Desteklemelerden Bölge İçin Önemli Olanlar.....	78
Tablo 3. 58. Bölgede Başka Uygulanması Gereken Destekleme Önerileri Durumu.....	79

Tablo 3. 59. İşletmelerin 2020 Yılı için Hayvancılık Desteklemeleri Hakkındaki Görüşleri.....	80
Tablo 3. 60. 2020 Yılındaki Hayvancılık Desteklemelerine Başvurma Düşünceleri	81
Tablo 3. 61. 2020 Yılı Desteklemelerin Hayvancılığın Gelişmesindeki Önemi.....	82
Tablo 3. 62. Hayvancılık Desteklemelerinin Tarımsal Gelire Etkisi	82
Tablo 3. 63. Hayvancılık Desteklemelerinin İşletmelerin Gelişmesindeki Etkisi	82
Tablo 3. 64. Yetiştiricilerin Hayvancılık Desteklemesi Kullanma Şekilleri.....	83
Tablo 3. 65. Yetiştiricilerin Desteklemelerden Yararlanırken Karşılaştıkları Sorunlar.	84
Tablo 3. 66. Yetiştiricilerin Arttırılmasını İstedığı Destekleme Türleri	85
Tablo 3. 67. Amacına Ulaşmayan Destekleme Türü	85
Tablo 3. 68. Yetiştiricilerin Hayvan Sayısını Arttırma Düşüncesi	86

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışmada; bölgesel kalkınmada hayvancılık desteklemelerinin etkisine ve rolüne değinilmiştir. Hayvancılık dünyanın her alanında insanlığın var olduğu günden beri vazgeçilmez bir yaşam ve geçim kaynağı olmuştur. Bilhassa günümüzde hayvancılığın yaşamsal alandaki etkisi sayesinde, hemen hemen her ülkede hayvancılığı belirli yöntemlerle geliştirilmek ve verimi artırmaya yönelik çalışma ve uygulamalar denenmektedir. Bu uygulama ve desteklemeler ile Siirt bölgesinde de hayvancılık sektörünün nereden nereye geldiğini, yani ne kadar gelişme sağladığını; ayrıca hayvancılık sektöründe günlük yaşamlarını idame eden aileler üzerindeki olumlu veya olumsuz etkilerini görebilmek için anket uygulanmıştır.

Bu çalışmamda desteklerini esirgemeyen başta; aileme, mesai arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım. Tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Semih Serkant AKTUĞ'a, ders aşamasında emek veren hocalarım; Prof. Dr. Arzdar KİRACI'ya ve Doç. Dr. Mehmet DAĞ'a ayrıca; birtakım bilgileri benimle paylaşan, anket sorularının hazırlamasında yardımlarını esirgemeyen başta Veteriner Fakültesi öğretim üyelerinden merhum Dr. Öğr. Üyesi Seyrani MERSİN'e Allahtan rahmet diler, Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ayhan YILMAZ'a ve maddi, manevi yardımlarını esirgemeyen herkese teşekkürlerimi sunarım.

Cengiz KURTAK

Siirt-2020

GİRİŞ

Dünya ülkelerinin birtakım problemleri bulunmaktadır. Bu problemlerin en belirgin ve önemli ayağını ekonomik sorunlar oluşturmaktadır. Dünya ülkelerinin ekonomik sorunlarından bir diğeri ise bölgeler arası gelişmişlik düzeyindeki farklılıklardır. Bu sorun, bir tek ekonomik sorun taşımamaktadır, beraberinde insan hayatını her anlamda ve her alanda etkileyebilen sosyal problem olabilme hususunu da beraberinde getirmektedir. Buna benzer birden fazla sebepten kaynaklı “Bölgesel Kalkınma” hususu iktisat kaynaklarında son derece ciddi bir yer almaktadır. Dünya genelinde, bilhassa II. Dünya Savaşından itibaren bölgesel kalkınma konusu üzerinde çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de bu tür sorunların olmasından kaynaklı bölgeler arası kalkınmışlık düzeyleri arasındaki farkı en aza indirebilmek için faaliyetler gösterilmektedir.

Türkiye’de, 1950 senesinden itibaren önemi anlaşılan “bölgesel kalkınma” hususunun günümüze dek süre gelen süreç ele alındığında, “bölgesel kalkınma” politikalarında kayda değer değişim ve gelişmelerin olduğu görülebilmektedir. Bölgesel kalkınmadaki uygulanan politikalarda gözlenen böylesi değişimler beraberinde bölgesel kalkınma araçlarında bile değişikliği sağlamıştır. Bu süreçte görülmüş olan önemli değişikliklerden bir tanesi de yer (mekan) kavramındaki önemin artmasıdır. Başkaca, tepeden aşağı şeklindeki bir yapılaşmayı müdafaa eden gelenekselleşmiş kalkınma politikalarının tersine bölgesel kalkınmada çağa uygun güncellenen yeni politikalarda bu aşama tersi yönde üstten alta doğru gidecek şeklindeki bir yapılanma öngörmektedir.

Dünya genelinde, bilhassa 1990’lı senelerden itibaren dâhili devimselliklere (dinamik) dair sürekli bölgesel kalkınmadaki iddia, bölgesel kalkınma alanındaki hâkimiyet alanını arttırmıştır. Aşağıdan yukarıya doğru örgütlenme ile beraber merkezdeki karar verme organları, görevlerini yereldeki etkin kurum ya da kuruluşlara devretmişlerdir. Yereldeki karar verme dinamiği olarak “Kalkınma Ajansları” devreye girmiştir. Esasen kalkınma ajanslarının gayesi de bölgelerdeki hareketlilikleri gözlemleyebilmek, böylesi hareketliliklere göre yaklaşım şeklini belirleyebilmek ve bu hareket şekli gereğince politika ve stratejiler geliştirerek bölgelerin kalkınmasına yardım edebilmektir.

Dünya ülkelerinde şehirleşme oranı günümüzde bir hayli artış göstermiştir. Şehirleşme oranındaki artışa oranla günümüzde kırsal kalkınma terimi daha çok önem kazanmıştır. Dünyada nüfusun kentlere yoğunlaşması ile ilişkili bir şekilde demografik yönden yetersiz olan kırsal bölgeler, üretim misyonu fonksiyonları nedeniyle kalkınma süresince sürekli önem arz eden görevler üslenmektedir. Kırsal kalkınma, süreğen bir biçimde özgür bir vakıa şeklinde kabul edilmiştir. Fakat genel bir nazar ile tahayyül edildiğinde genel anlamı ile kırsal kalkınma süreci kentsel kalkınma, sınaî kalkınma veya tarımsal kalkınma ile ilintili birden fazla bileşeni olan bir süreç manasını taşımaktadır.

Tarımsal temelli ekonomilerde tarım ile hayvancılık kırsal kalkınmada önemli olan ayaklardan ikisini teşkil etmektedir. Kırsal kalkınma uğraşları ülkelere, bölgelere ve yerleşim yerlerine (köyler) göre değişiklikler oluştursa bile, kırsal alanlarda esas ekonomi faaliyeti olan tarım ile hayvancılık tasavvuru yer edinmektedir. Dünyada yer şekillerinin düz, engebesiz ve iklim koşullarının tarım faaliyetlerine imkân sunduğu yerlerde kırsal kalkınmadaki esas faaliyet alanı bitkisel ürün üretimi olmuştur. Lakin dünyada yer şekillerinin engebeli, dağlık olduğu ve bunun yanı sıra ikliminde bitkisel ürün üretimine uygun olmadığı yerlerdeyse genelde hayvancılık faaliyeti yapmaya daha elverişli olmaktadır. Siirt örneği gibi; dağlık ve engebeli alanların yaygın olduğu bölgelerde, kırsal kalkınma için hayvancılık, öncelikli faaliyetlerden oluşmaktadır. Hayvancılık faaliyeti gerek milli ve bölgesel ekonomiye olumlu katkılar sunmanın yanı sıra, gerekse ailelerin günlük nakit ihtiyaçlarını karşılamada son derece önem arz etmektedir. Hayvancılık, insan beslenmesinde de önemli bir yer edinmiştir. Böyle koşullar kırsal kalkınmadaki hayvancılık faaliyetlerinin önemini bir hayli artırmaktadır.

2002'de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) çalışması yapılmış ve sonuç olarak Türkiye, Düzey 1 olarak 12, Düzey 2 olarak 26, Düzey 3 olarak da 81 şehre ayrılmıştır. Bu çalışma sonunda 2006 yılında "5446 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" ile Düzey 2 bölgesinde kalkınma ajanslarının kurulması başlanmış olup, şu anda ülkemizde 26 adet kalkınma ajansı faaliyet göstermektedir.

Bu çalışmada; hayvancılık sektörüne dönük yatırım özendirmelerinin Siirt ilindeki yeri, önemi ile umumi yapısı incelenerek değerlendirilmiştir. Araştırmanın birinci

bölümünde bölgesel kalkınma ile ilgili genel tanımlamalar yapılmış, kalkınma politikaları ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde de, Türkiye’de hayvancılık sektörünün genel görünümü ve Türkiye’de hayvancılığa destekleme ödemesi yapan kurumlar ele alınmıştır. Türkiye’de ve Siirt ili bölgesinde uygulanan hayvancılık desteklemeleri, teşvikler ve ülke kalkınma düzeyine göre illerin sınıflandırılması, hayvancılık sektöründeki kalkınma planları değerlendirilmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son olan bölümünde ise Siirt bölgesinde, hayvancılık sektörüyle uğraşan işletme sahipleriyle yüz yüze yapılan anket çalışması ile kalkınma ve yatırım teşvikleri desteklemelerinin hayvancılık sektörüne olan katkısı, önemi ve sonuçları değerlendirilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Bu çalışmada, hayvancılık işletmeleri ile yapılacak olan anket sorularının hazırlanması için “Destekleme Politikalarının Hayvancılık İşletmeleri Açısından Değerlendirilmesi: Iğdır İli Örneği” adlı yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır. Bu tezin temel taslağının oluşturulması aşamasındaysa ”Hayvancılık Destekleme Politikalarının Tarımsal İşletmeler Açısından Değerlendirilmesi: Amasya İli Örneği”, “Destekleme Politikalarının Hayvancılık İşletmeleri Açısından Değerlendirilmesi: Iğdır İli Örneği”, “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde, Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü: Geka Örneği”, “Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Proje Faaliyet Destekleri ve Türkiye’nin Kalkınma Sürecindeki Önemi”, “Osmaniye İli Düziçi İlçesinde Hayvancılık Yapan Tarım İşletmelerinde Yeniliklerin Benimsenmesi ve Yayılmasında Kooperatiflerin Rolü”, “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajanslarının Önemi: Karacadağ Kalkınma Ajansı” başlıklı tez çalışmalarından ayrıca; kitap, tez, makale, internet sayfalarından, kurum ve kuruluşların internet siteleri gibi kaynaklardan bilgi edinilmiştir.

Polat 2014’e göre: Hassasiyetle üzerinde durduğumuz başka bir sorun da finansdır. Bu sorunların çözülmesinde, büyük görev ve sorumluluk hükümete düşmektedir. Yetiştiricilerin dini ve kültürel hassasiyetlerinin yanı sıra bölgenin de coğrafi özellikleri göz önünde bulundurularak uygun kredi veya hibe desteklemelerinin yapılması gerekmektedir. Bu şekilde, hem ahırların modernizasyonu sağlanabilecek hem de ırkların ıslah edilmesi adına kaynak sorunu giderilmiş olacaktır. Bu durumda, bölgede hayvancılık sektörüne ciddi bir gelişme kazandırılmış olacaktır.

Ata & Yılmaz, 2015’e göre; elde edilen neticelere dayanarak geliştirilen işletmelerin, geleneksel yöntemli işletmelere kıyasla daha çok destek aldıkları görülmektedir. Süt sığırı besleyen işletmelerin teknolojiyi kullanma düzeyinin artması halinde daha kaliteli süt üretimi sonucunda elde edilecek gelirin artabileceğini gösteren bir bulgudur. Bu nedenle bölgede hayvancılığın modern yöntemlerle yapılması ve bu alandaki desteklemenin arttırılması bölgede süt sığırcılığının gelişmesini ve istenilen seviyeye gelmesinde önemli katkılarının olacağı kanaatine varılmıştır.

Yavuz, 2016'ya göre; araştırma yapılan bölgede yetiştiriciler genelde yapılan desteklemelerden hayvan başına verilen destek ve yapılan suni tohumlamalardan doğan buzağı desteğinden faydalanabilmektedirler. Bu bulgular sonunda, Amasya ilinde hayvan başına ödenen destekler ile suni tohumlamadan doğan buzağı desteklemeleri önem arz etmektedir. Bu durumda, hayvan başına verilen destekleme tekrardan gözden geçirilmeli, ayrıca destekleme miktarı ya da desteklemenin içeriği değerlendirilebilmelidir.

Yavuz, 2016'ya göre; hayvancılık destekleri yetiştiricilere cazip gelmekte ve bazı yetiştiriciler için hayvancılıkta bulunma veya hayvancılığın sürdürülebilmesi adına önemli bir destek olmaktadır.

Kaysim, 2018'e göre; ankete cevap veren işletmelerin % 49,9'u 2017 yılında yapılacak olan desteklemeler arasında, damızlık hayvan yetiştiricilerine doğrudan destekleme ödemesi yapılmasının hayvancılığın gelişmesinde en önemli desteği sağlayacağını düşünürken, sırasıyla süt teşviki ve yem bitkileri desteklemesinin de önemli olduğu kanaatindedir. Görüşme yapılan işletme sahiplerinin % 82,6'sı hayvancılık desteklemelerinden yararlanmanın işletmelerin gelişmesinde olumlu yönde etkilediği dile getirilmiştir. Hayvancılık işletmelerin % 55,4'ü destekleme ödemelerinden yararlandıktan sonrasında hayvan refahının artmadığını da belirtmişlerdir.

Özalp, 2019'a göre; incelenen işletmelerde, yem bitkileri desteğinden ve pek çok destekleme kaleminden yararlanma oranının bölgede çok düşük düzeyde kaldığı gözlenmiştir. Yem fiyatlarının yüksekliği sebebi ile kaba yem tüketiminin kesif yem tüketimine göre daha fazla olması ise süt verimini azaltmaktadır.

Demir N., 2009'a göre; esas olarak üreticilerin desteklemelerden ne derecede faydalandıkları değerlendirmeye alındığında, Batı Marmara Bölgesinde (BMB) ve Kuzey Doğu Anadolu Bölgesinde (KAB), hayvancılık desteklemelerinden faydalanma durumlarının 2005-2007 yılları arasında sürekli artışların yaşandığı görülmektedir. Bu iki bölgenin desteklemelerden faydalanma oranları karşılaştırıldığında, 2005 yılında oranın 1,17, 2006 yılında 1,12 ve 2007 yılında ise 1,06 Oranı'nda olduğu ve her iki bölge arasındaki farkın giderek azaldığı görülmektedir.

Çallı, 2016'ya göre; üreticilerin % 81.91'i Türkiye'de uygulanan hayvancılık desteklerini yetersiz bulmaktadırlar. Üreticiler destek birim fiyatlarının az olmasından ve destekler için gerekli şartların da fazla olmasından şikâyet etmekte."

Çallı, 2016'ya göre; üreticilerin hayvancılık desteklemelerinden yararlanabilmek için mutlaka bir üretici örgütüne/kooperatifine üye olmaları şartı aranmaktadır. Yapılan anket çalışmasında üretici, örgüt/kooperatif ve birliklerin kayıt ve aidatlarının yüksek olmasından dolayı yetiştiricilerin, üretici birlik ve örgütlerine üyelik konusunda sorun yaşadığı ve yaşanan bu sorunların yetiştiricileri, destekleme ödemelerini almaları hususunda olumsuz etkilediği de tespit edilmiştir." ifadesine yer vermiştir.

Aşkan & Dağdemir, 2015'e göre; destekleme kalemlerinin, çoğu zaman istenilen amaca uygun bir düzeyde uygulanamaması, devamlılık arz etmemesi bunun yanında desteklemelerin yetersiz olması durumları, destekleme politikalarının etkinliğini azaltabilmektedir. Ayrıca; uzun dönemli yapısal politikalar yerine kısa dönemli destekleme politikaların öne çıkması, tarım ile ilgili sorunların gerçek anlamda çözülmesini engellemektedir. Tarımsal destekleme politikaları uygulanırken karşı karşıya kalınan sorunların çözülmesi adına yerel tarım işletmelerinin yapısal sorunlarının, hedef kitlenin demografik ve sosyoekonomik niteliklerinin iyi bir şekilde anlaşılıp analiz edilmesi ve yapılacak olan desteklemelerin sürekli, yeterli ve zamanında yapılması üretimi daha da etkin kılacaktır.

Demir & Yavuz, 2010'a göre ise; desteklemelerden yararlanmada bölgesel farklılıklar olduğu, BMB'deki çiftçilerin KAB'daki çiftçilere göre buzağı, suni tohumlama, süt teşvik primi ve yem bitkileri desteklemelerinden daha fazla yararlandıkları çalışmada belirtilmiştir. Ticari hayvan yetiştiricilerinin temel amacı kar oranlarının artırılması olduğundan, mevcut ırkların verimi yüksek ırklara dönüştürülebilmesi için buzağı desteklemesi ve suni tohumlama desteklemelerinden yararlanılması gerekmektedir. Kaliteli kaba yem üretiminin artırılması için ise yem bitkileri desteğinden ve süt üretiminin artırılması için uygulanan teşvik primi desteklerinden en üst seviyede faydalanılmasının önemi yüksektir. Bunun içinde hayvancılık destekleme politikalarının bölgesel farklılıklar değerlendirilerek yeniden gözden geçirilmesi gerekli görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. İKTİSADİ ANLAMDA BÖLGE KAVRAMI VE BÖLGE AYRIMLARI

Bir ülkenin iktisadi açıdan kalkınabilmesi için ilk önce bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını azaltan birleştirici bir yaklaşım ile bölgesel kalkınma ile beraber ülkenin her yerinde kalkınmanın hedef edinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bölgesel kalkınma kavramına değinmeden evvel, bölge ve bölgeselleşme kavramları hakkında özetle bilgi verilmesi yararlı olacaktır. İktisadi manada bölge; ekonomik anlamda faaliyetler yapılan herhangi bir birim veya herhangi bir yer diye isimlendirilmektedir. İktisadi manada bölge ayrımları yapıldığında, ekonomik gelişmişlik seviyeleri açısından ve ekonomik yapıları açısından bölgeler iki ana başlık şeklinde ayrılmıştır.

1.1.1. Bölge Kavramı

Bölgesel kalkınmanın iyi anlaşılması için öncelikli olarak bölge kavramının iyi anlaşılması yararlı olacaktır. Türk Dil Kurumu (TDK) tanımına göre bölge: “Sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası, mıntika.” diye tanımlanmıştır (<http://www.tdk.gov.tr>, 2019).

Bölge kavramı içerik ve tanım olarak zaman içerisinde farklı anlamlar içermektedir. Bölge teriminin tarif edilmesi çiftçilik ile uğraşanların topoğrafya, iklim ve toprak şartlarının benzerlikleri ile birtakım yerleri aynı ad altında tarif etmeleri biçiminde eski çağlara rastlanılmaktadır (Eraydın, 2004, s. 126). 18. yüzyıldan bu yana, bilimsel manada bile karşılığı bulunmaya başlanan bölge terimi tanımına coğrafi unsurların da eklenmesi ile daha çok değişken barındıran mekânsal tanımlama halini almıştır (Ünlü, 2006, s. 6).

Bilhassa İkinci Dünya Savaşı sonrasında görülmeye başlanan bölgeler arasındaki eşitsizlikler, hükümetin ekonomiye olan müdahalesini arttırmıştır. Bilim insanlarının bu konu ile daha da yakından ilgilenmeleri, bölgesel ekonomi ve bölgesel kalkınmayla ilgili çalışmaların ivme kazanmasını sağlamıştır. Bölge kavramıyla zamanla kendi

bünyesinde nitelikleri olan bir toprak parçası, bazı zamanlarda ise ülkenin, kendi içerisinde hisselerine ayrılan bölümleri şeklinde anlaşılabilir (Gündüz, 2006, s. 2).

Bölge kavramı, coğrafi alanı belli parçalara ayırmadan çok, hususi yönleri olan bir ayırım olarak ifade edilmiştir. Bölge teriminin, saha ve alan kavramlarından büyük ölçüde farklılıkları bulunmaktadır. Saha kavramı, rastgele bir alana yapılan sınırlandırmalardır. Mekân kavramıysa, belirli niteliğe göre mekânları bu niteliği taşıyanlar ve taşımayanlar şeklinde ikiye ayırmayı ifade etmiştir (Tekeli, 2008, s. 173). Kentten büyük, lâkin ülkedeki toprağın tamamından daha da küçük ve kendine özgü ekonomik ve sosyo-kültürel nitelikler taşıyan ülke parçası olarak tanımlanmıştır (Gündüz, 2006, s. 2).

Bölge kavramı ekseriyetle “ekonomik yapı bakımından bölgeler” ve “ekonomik gelişmişlik bakımından bölgeler” diye iki ana başlıkta değerlendirilmiştir. Ekonomik yapı bakımından bölgeler genellikle, Fransız ekolüne ait bir yaklaşım olmakla beraber bu ayırımda homojen bölge, polarize bölge ve plan bölge şeklinde sınıflandırma yapılmıştır. Ekonomik gelişmişlik bakımından bölge sınıflandırması ise gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler şeklinde tasnif edilmiştir (Ersungur, 2016)

1.1.2. Bölgeselleşme Kavramı

Çağımızda dünya genelinde bir etki oluşturan küreselleşme, beraberinde bölgeselleşmeyi de getirmiştir. Farklı bir ifade ile dünya bir yandan küreselleşirken diğer yandan da bölgeselleşmektedir. Bilhassa II. Dünya Savaşı sonrasında ivme alan bölgeselleşme ilkin gelişmiş devletler arasında gerçekleşmiş, akabindeyse az gelişmiş devletler tarafından hızlı bir şekilde uygulanmaya konulmuştur. Avrupa Birliği'nin bu hızlı oluşuma büyük etkisi olmuştur (Batmaz, İrmış, & Durak, 2011, s. 31).

Devletlerin bölgeselleşmeyi sağlamalarının iktisadi cihetiyle bakıldığında; kısa zamanda AB'ye üye olan devletlerarasındaki ticari faaliyetleri artırabilmek ve çeşitlendirebilmek, ortak yatırımları artırmak ayrıca diğer iktisadi temasları artırabilmek adına yapılan sözleşmedir. Uzun dönemdeyse serbest ticaret alanı oluşturmayı temel almasıdır (Çelik, 1992, s. 82).

Bölgeselleşme kavramı; bölgeye kıyasla yönetsel manada daha da anlam içermektedir; yerel yönetsel birimlerin merkezi otoriteye karşın daha güçlü bir pozisyonda yer alması şeklinde ifade edilmektedir (Mengi, 1998, s. 45).

Bölgeselleşme; bölgede iktisadi bütünleşmeler aracılığı ile bölge içindeki ticarete, doğrudan yabancı yatırımlar ve ticari düzenlemeler ile belirli bölgede, bölge içerisinde ekonomik anlamdaki bağılılığın derinleştirilmesi diye adlandırılmaktadır. Öte yandan bölgeselcilik, bölgesel ticari bütünleşmeler sağlamak ya da ilerletmeye dönük politik hareket olarak isimlendirilmektedir (Batmaz, İrmiş, & Durak, 2011, s. 33).

1.1.3. Bölge Ayrımları

Günümüzde; bölgesel çalışmalarda ekseriyetle nüfus ve insan kaynakları doğal kaynaklar, ekonomik kalkınma, çevre, fiziksel öğeler, kentleşme çalışmaları ve planlamaları, bölgenin sosyal ve kültürel, edebiyat ve tarihi unsurlarını temel alan tarz ve teknikler kullanılmaktadır (Keleş, Geray, & Yavuz, 1973).

Ekonomik kalkınmada, mekânsal boyutları olan bölgeler, iktisadi analizlere konu edilirken iki gruba ayrıldıkları gözlenmektedir. Bunların ilki, bölgelerin ekonomik yapılarına göre değerlendirilmeleri, öteki ise; ekonomik gelişme seviyelerine göre ele alınmalarıdır (İldırar, 2004, s. 10).

Bölgesel gelişme ile bölgesel planlamayı konu edinilen yapıtlarda farklı bölge ayrımları yapılmıştır. Bölge ayrımlarıyla alakalı ilk sistemli çalışmanın kurucusu Von THUNEN'e ait alansal ekonomi olduğu görülmektedir (Gündüz, 2006, s. 3).

1.1.3.1. Makro Ekonomik Açıdan Bölgeler

Bir ülkenin ekonomik olarak kalkınabilmesi için öncelikli olarak ülke içerisindeki bölgeler arasındaki dağılımı dengeli bir şekilde yapılacak politikalar uygulamalıdır. Bu politikaları takip edebilmek adına bölgeleri ekonomik yapı açısından üç kategoriye ayırmak mümkündür (Dinler, 2005, s. 75). Bunlar;

1. Sosyal, ekonomik ve fiziksel özelliklerinden dolayı *homojen bölge*,
2. Fonksiyonel ilişki bakımından *polarize bölge*,
3. Bölgesel kalkınma politikalarının uygulanması açısından *plan bölgedir*.

1.1.3.1.1. Homojen Bölgeler

Homojen bölge saptamasında bölgelerin, tüm sosyal ve ekonomik gelişmişlik endekslerini ve ekonomi teçhizatlarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Türkiye'de ilk defa Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 1963-1970 yılları

arasındaki bilgilere dayanarak homojen bölgeler adı ile çalışmalar yapılmıştır (Gündüz, 2006).

Homojen bölge; daima homojen bir alana karşılık gelen ve birbirlerine yakın sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki özellikler gösterebilen komşu alanlar grubudur. İzmir ve Adana, Ankara ve İstanbul veya Ağrı ve Hakkâri homojen alan oluşturmalarına rağmen komşu iller olmadıklarından kaynaklı homojen bölge oluşturamazlar (Dinler, 1998, s. 88). Bir başka tanım ile homojen bölge; benzer gelişmişlik düzeyine sahip olan komşu illerin gelişmişlik bakımından oluşturmuş oldukları bölgedir (Aydemir & Karakoyun, 2011, s. 8).

Homojen bölge, mümkün oldukça özellikleri birbirine benzer olan birimlerden oluşan ve devamlık arz eden mekânlara denilmektedir. İktisadi faaliyetlerin şekli, gelir seviyesi, nüfusun sosyo-ekonomik nitelikleri, üretilen ürün ve hizmetin cinsi, coğrafi konum gibi sıralanabilmektedir. Daha da kapsamlı ifade ile homojen bölge, ülke içerisindeki bölgelerin gelişmişlik seviyeleri arasındaki farkın minimum seviyeye çekilmesi politikaları için izlenen bir çeşit bölgedir. Aynı gelişmişlik seviyesine sahip komşu şehirlerin, gelişmişlik seviyeleri bakımından homojen bölgeyi oluşturduğu gözlenmektedir (İldırar, 2004, s. 10).

Homojen bölge, bütün unsurları benzer yapıda veya benzer özellikte olan bağdaşık anlama gelmektedir (Kulaksız, 2008). Homojen bölgeler, tipik özellikleri olabildiğince birbirine yakın ve benzer alanların meydana getirdiği mekânsal bir bütünlüktür (Dinçer, Özarlan, & Kavasoglu, 2003, s. 56).

Ülke bazında farklı alanlar arasında homojenlik, iktisadi gelişmişlik seviyesini tespit eden özellikler ölçüt edinip değerlendirilmiştir. Bu ölçütler; şehir nüfus oranı, işgücüne katılım oranı, işsizlik oranı, eğitim-sağlık hizmetlerinden yararlanma oranı, üretim alanındaki sektör ile bu sektörler üzerinden kazanılan katma değerle, bölgede kişi başına düşen milli gelir gibi ifade edilebilmektedir. Bu ölçütlerden herhangi bir tanesi de kullanılıp homojen bölge ayrımı yapılması mümkün olabilmektedir. Örnek olarak: Diyarbakır ili ve Gaziantep ili üretim sektörleri ve bu üretim sektörlerinden sağlanan katma değer, bölgede kişi başına düşen milli gelir. Başka bir örnek ise Siirt'in ve Şırnak'ın işsizlik oranları ve işgücüne katılım oranları benzerlik göstererek bu kentlerin kendi aralarında homojen bölge oldukları söylenebilmektedir. Böylelikle

homojen alan; benzer iktisadi hususiyetleri olan yerlerden oluşabilen alan olarak değerlendirilmektedir (Dinler, 2001, s. 78).

1.1.3.1.2. Polarize (Kutuplaşmış) Bölgeler

Herhangi bir ülke içindeki tüm yerleşim alanları karşılıklı ilişki içerisindedir. Ticari açıdan küçük yerler daha da büyük olan yerleşim yerlerine bağlıdır. Örneğin, köy gibi küçük yerleşim yerleri kendilerinden büyük olan kentlerin etkisi altındadır. Büyük kentler bile, bu şekilde kendinden büyük olan metropol kentlerin tesiri altındadır. Bu şekilde bir yerleşim merkezi kendisinden daha küçük ya da daha geri kalmış olan bir ya da daha fazla yerleşme yerini etkisi altına almışsa, bu yerleşim merkezi artık bir cazibe merkezi haline gelerek kutuplaşmıştır (Dinler, 1998, s. 90).

Polarize (kutuplaşmış) bölge kavramı; bölge tanımına dinamik bir yaklaşım getirmiştir. Örnek olarak küçük ticaret merkezleri büyük yerleşim merkezlerinin etkisi altındadır. Etki eden merkezlerin etkilediği ve kapsadığı alanlara polarize bölge denilmektedir (Aydemir & Karakoyun, 2011).

Türkiye’de DPT tarafından polarize bölgelerin tespit edilmesi adına girişimlerde bulunmuş ve bu çalışmaların sonuçları özet şeklinde, 1982 yılında 2 kitap haline getirilerek yayımlanmıştır. Türkiye’de hâlihazırda 35.446 adet yerleşme merkezi hiyerarşi olarak yedi grup şeklinde ayrılmıştır. Hiyerarşin en altında 35.117 adet olan kırsal yerleşim merkezlerinin olduğu birinci derece merkezler bulunmaktadır. Hiyerarşik sıralamada en üstte Türkiye’de en fazla gelişen merkezi olan ve bütün yerleşme merkezleriyle doğrudan ya da dolaylı ilişkisi olan İstanbul şehri, Türkiye’nin her yerine etki etmektedir. İkinci derece polarize (kutuplaşma) merkezlerin sayısı İstanbul dâhil; Ankara, İzmir, Adana ve Gaziantep olmak üzere beş merkezdir. Sonrasında, Bursa, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Kayseri, Konya, Malatya, Samsun, Sivas ve Trabzon illeri ile polarize bölge merkezi sayıları 16’ya yükselmiştir. Bu polarize bölge merkezleri ile bu merkezlerin etkisi altına aldığı bölge etki merkez alanı Tablo 1.1’de görülmektedir (Dinler, 2001, s. 85).

Bir yerleşim merkezi, kendinden daha da küçük olan bir ya da birden çok yerleşim merkezini etki ediyorsa söz konusu yerleşim merkezi bir cazibe merkezi haline gelmiş, başka bir ifade ile kutuplaşmıştır. Kendisinden daha küçük olan bir yerleşim yerlerini

etki altına alan cazibe merkezlerinin etki alanıyla beraber kapsadığı alan, polarize (kutuplaşmış) bölgeyi oluşturmaktadır (Akpınar, Taşçı, & Özsan, 2011, s. 5).

Tablo 1.1. Türkiye de Yerleşim Merkezlerindeki Kademeleşme Çalışmaları ile Tespit Edilen Polarize Bölgeler

Bölge No	Bölge Merkezi	Merkezin Etkilendiği İller
Bölge I	İstanbul	Tekirdağ, Zonguldak, Kastamonu
Bölge II	Bursa	
Bölge III	Eskişehir	Bilecik, Kütahya
Bölge IV	İzmir	Afyon, Antalya, Aydın, Burdur, Denizli, Isparta, Manisa, Muğla, Uşak, Balıkesir
Bölge V	Ankara	Çankırı, Çorum, Kırşehir
Bölge VI	Konya	Niğde
Bölge VII	Adana	Hatay, İçel
Bölge VIII	Samsun	Bölge VIII Samsun Amasya, Giresun, Ordu, Sinop, Tokat
Bölge IX	Kayseri	Nevşehir, Yozgat
Bölge X	Sivas	
Bölge XI	Malatya	
Bölge XII	Gaziantep	Adıyaman, Urfa, Kahramanmaraş
Bölge XIII	Trabzon	Trabzon
Bölge XIV	Erzurum	Erzincan, Ağrı, Kars, Muş
Bölge XV	Elazığ	Bingöl, Tunceli
Bölge XVI	Diyarbakır	Bitlis, Hakkâri, Mardin, Siirt, Van

Kaynak: (Dinler, 2001)

Polarize (kutuplaşmış) bölge yakın olan komşu bölgelerin üretim faktörlerini kendisine çekerek o bölgenin gelişmesini engelleyebilmektedir. Ülkemizde de böyle bölgeye Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden, Şanlıurfa ve Gaziantep şehirleri örnek verilebilir. Şanlıurfa'nın Gaziantep'e yakın olması bu ilin gelişmesini engellemektedir. Bazı merkezlerin kutuplaşması nedeni ile çevre illerin ekonomik gelişmelerden yoksun bırakılmaması, dengeli bir kalkınmanın sağlanması adına böyle gelişme merkezleri belirlenerek, kutuplaşmış yerleşim merkezleriyle çevredeki yerleşim merkezleri ile ekonomik gelişim anlamında bir dizi düzenlenme yapıp denetim altında tutulması gerekmektedir (Gündüz, 2006, s. 7).

Özetle; polarize bölge, homojen bölgenin tersine farklı yöreleri tamamlayan özelliği ve hâkim ayrışık yani heterojen bir merkezi konumda olmaktadır. Polarize

(kutuplaşmış) bölgeler arasında işlevsel bağ söz konusu olmuştur. Evvela bölge içindeki bağlantılar yoğunlukta olmaktadır. Ama bölgeler arasında işlevsel bağlantılar ve değişiklikler baş gösterebilmektedir.

1.1.3.1.3. Plan Bölgeler

Türkiye’de plan bölgeler çalışmalarına, birden fazla örnek vermek mümkündür. Planlı döneme geçilmeden önce ve sonrasında bugüne kadar gerek DPT, gerekse öteki merkez birimler tarafından bölgelerde bölgesel kalkınmaya ilişkin farklı projeler hazırlanmıştır. Bu projelerin bazıları aşağıdaki gibidir;

1. Doğu Marmara Kalkınma Projesi (MARKA)
2. Zonguldak Projesi
3. Keban Projesi
4. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)
5. Zonguldak - Bartın Karabük Bölgesel Gelişme Projesi
6. Yeşil Irmak Havza Gelişim Projesi
7. Doğu Anadolu Projesi (DAP)
8. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişim Planı (DOKAP)
9. Marmara Bölge Planı

Polarize bölgeler ve homojen bölgede sınırlama, iktisadi faaliyetlerin şekli, ekonomik yapı, nüfusun sosyo-ekonomik özellikleri ve bölgeyle çevre arasındaki ekonomik faaliyetlerin yoğunluğu temel alınarak yapılmaktadır. Plan bölgedeyse bu belirlenen sınırlar, kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanmasını kolaylaştırmak böylece bölgelerin kalkınmaya katılmalarını sağlamak olarak ifade edilmiştir (Erkal, 1990, s. 19).

Plan bölge, bölgesel politikaları uygulamadan sorumlu yönetimin yetkili olduğu alan içindeki sahadır, kısa bir ifadeyle, bölge planının uygulandığı alanların bütünü şeklinde ifade edilmektedir (Dinler, 1998, s. 97). Plan bölgeler, bölgesel planlama uygulamakta olan ülkelerdeki planlama fikrine ve ülkelerin bölgesel problemlerinin nitelik ve yoğunluklarına göre, bütün ülkeyi kapsayabildiği gibi, yalnız belirli bölgeleri de kapsayabilmektedir (Dinler, 1998, s. 97).

Özetle plan bölge (planlama amaçlı bölge); kentten geniş, ülkeden ise küçük, yönetsel sınırları ulusal yönetim birimleri sınırları ile çakışan fakat etkileşme

bakımından sınırlarını aşabilen, yerinde yönetilen, demokratik bir yönetim ile bütçeye haiz bir tasarım ve yönetim birimi diye tanımlanmıştır. Dolayısıyla bölge planlamanın temel amacı özetle bölgeler arasındaki dengesizlikleri giderebilmek diye ifade edilmiştir (Aydın, 2008, s. 306).

Aşağıda belirtilen bölgesel sorunlar nedeni ile plan bölge uygulamasına başvurulma sebepleri aşağıdaki gibidir (Gündüz, 2006, s. 8):

1. Geri kalan bölge sorunlarını azaltabilmek,
2. İşsizlik sorununa çözüm getirilmek,
3. Tarım alanındaki göçü önlenebilmek,
4. Hızla sanayileşen yörenin sorunlarını çözebilmek,
5. Zengin yer üstü ve yer altı kaynakları kullanmak,
6. Metropol bölgelere olan nüfus yoğunluğu azaltabilmek,
7. Ekonomik hareketliliğini yitiren yörelerin tekrardan canlandırılmak,
8. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması vb. sebepler sıralanabilmektedir.

1.1.3.1.3.1. Birinci Tip Plan Bölgeler

Ulusal kalkınma planlarına mekânsal boyutları da katmak amacı ile yapılan bölgesel ayırım sonucunda ortaya çıkan bölgesel kavramdır. Ülkenin hepsini kapsamakta olan böylesi plan bölgelerin sayısı, ülkenin sosyal, ekonomik ve genişliğine göre değişebilmektedir. Fransa örnek verilebilir (Dinler, 1998, s. 97-98).

1.1.3.1.3.2. İkinci Tip Plan Bölgeler

Bu bölgeler ulusal kalkınma planlarının uygulanmasından evvel, karşılaşılmış olan bölgesel problemleri çözebilmek amacı ile harekete geçilen bölgesel planlamanın sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşıma göre, ülkenin bölgelere ayrılması söz konusu değildir. Ancak sorunlarla karşılaşılan yöreleri, plan bölge diye saptayarak, karşılaşılan sorunları çözmek için bölgesel planlama uygulanmaktadır. Örnek olarak Almanya, İngiltere, Türkiye ve İtalya verilmektedir (Dinler, 1998, s. 98).

1.1.3.2. Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi Açısından Bölgeler

Ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından bölge kavramı incelendiğinde; gelişmiş bölgeler, az gelişmiş (geri kalmış) bölgeler, gelişme halindeki az gelişmiş bölgeler ve

potansiyel bakımından az gelişmiş bölgeler diye dört ana grup şeklinde tasnif yapılabilir (Aydemir & Karakoyun, 2011).

İktisadi manada gelişme gösteren bir ülkede, gelişme o ülkenin her yöresinde eş zamanlı başlamamakla beraber gelişmenin gittikçe belirli merkezlerde birikmesi bölgeler arasındaki gelişmişlik ayrımına neden olmaktadır. Ülkeler arasında coğrafi ve sosyo-ekonomik farklılıklar olabiliyor ise bir ülke içerisindeki bölgeler arasında da farklılıklar baş gösterebilmektedir (Kulaksız, 2008, s. 13).

1.1.3.2.1. Gelişmiş Bölge

Gelişmiş bölge; gelir seviyesi ve gelir artış hızı itibari ile ülkedeki ortalamanın üstünde olan bölgelerdir. Aynı zamanda sosyo-kültürel ve altyapı belirtilerine göre bölge gelişmişlik özelliklerini göstermektedir (Acer, 2006, s. 7).

Gelişmiş bölgeler genellikle; ülkenin diğer bölgeleri ile sosyo-ekonomik faktörleri açısından kıyaslandığında; sanayileşme oranı, gelir artışı, gelir düzeyi, hizmet kalitesi, sağlık, eğitim, ulaşım olanakları, altyapı imkânları, sosyal olanaklar gibi iktisadi göstergeler açısından ülke ortalamasının çok üstünde olan yerleşim yerleri olarak adlandırılmıştır (Gündüz, 2006, s. 13-14). Bütün bunlara bağlı olarak istihdamda sürekli artışlar gözlenmekte ve bölge sürekli göç almaktadır. Bu bölgede çalışanların sosyal güvenceleri diğer bölgelerde çalışanlara kıyasla daha da iyidir. İşçi sınıfı çoğunlukla sigortalı ve vasıflı personellerdir (Yılmaz, 1984).

Gelişmiş olan bölgelerin bazı niteliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu özellikler aşağıda kısaca belirtilmiştir (Gündüz, 2006, s. 14).

1. Altyapı yatırımları yeterlidir.
2. İşsizlik oranı düşüktür, gelir dağılımı adildir.
3. Bölgenin gelir dağılımı yüksektir.
4. Sosyal gelişmişlik açısından zengin bir potansiyeli vardır.
5. Üretim faktörlerindeki verimlilik yüksektir.
6. Bölgedeki yatırımlar ve tasarrufları bir hayli yüksektir.
7. Bölge hızla kalkındığı için bu bölgeler devamlı göç almaktadır.
8. Bölgede ölüm oranı düşük, yaş ortalaması ise yüksektir.

1.1.3.2.2. Az Gelişmiş Bölge

Az gelişmiş bölge; gelişim potansiyelini yitirmiş veya gelişme üstünlükleri olmayan bir tür bölge şeklinde tanımlanmaktadır.

Büyük merkezlerin yer aldığı kalabalıklaşan ve başkentlerinde bulunduğu bu bölgelerin dışında kalan, göç veren bölgeler az gelişmiş bölge niteliği taşımaktadır. Az gelişmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik ölçütleri ülkedeki ortalamanın altında yer almaktadır (Dinler, 1998, s. 128).

Az gelişmiş bölge nitelikleri aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir (Gündüz, 2006, s. 12-13).

1. Üretim faktörlerin verimliliği düşüktür.
2. Üretim faktörlerin dağılımı dengesizdir.
3. İktisadi faaliyetler genelde tarıma dayamaktadır.
4. Altyapı yatırımları yetersizdir.
5. Bölgede gelir dağılımının düzensiz olmasından kaynaklı dışa göç vermektedir.
6. Bölgenin coğrafi yapısı gelişmeyi engellemektedir.
7. İşsizlik oranı yüksektir.
8. Bölgede ölüm oranları yüksek, yaş ortalaması düşüktür.
9. Ekonomik yapısı tarıma dayanmaktadır.
10. Eğitim ve sağlık düzeyleri düşüktür.
11. Yoksulluk oranı yüksektir.
12. Nüfus artış oranı yüksek ve nüfusun beslenmesi yetersizdir.

1.1.3.2.3. Gelişme Halindeki Az Gelişmiş Bölgeler

Gelir düzeyi açısından ülke ortalamasının altında olmasının yanı sıra gelişim hızı ülke ortalamasının üstünde olan bölge türüdür. Böyle bölgelerin de gelişme potansiyellerinin olduğunu görmek mümkündür. Fakat bu gelişme potansiyeli, uzun vadede hareketlendirilmediğinden bu tür bölgeler az gelişmiş niteliğini taşımaktadır. Ayrıca, bölgede bulunan kaynakların yeterince değerlendirilememesi ile beraber, bölgeye özel teşebbüs ya da kamu yatırımlarının yönlendirilmemesi, mevcut işgücü potansiyelinden yararlanılamaması sonucu ile bölge az gelişmişlik seviyesini sürdürmesine karşın gelişmesini de devam ettirmektedir (Acer, 2006, s. 7). Daha öz bir

ifade ile belirtilirse; bölge içinde iktisadi kaynakların olması ile beraber, bu kaynaklar yeterli olabilecek noktada değerlendirilmemektedir (Aydemir & Karakoyun, 2011, s. 8).

Yukarıda belirtilen tanımlardan da anlaşılacağı üzere, gelişme halindeki az gelişmiş bölgeler, gelişim potansiyelleri ile kaynakları bakımından yeterli olmaktadır. Fakat bu potansiyel ve kaynakların yeterince değerlendirilemediğinden kaynaklı gelişmişlik seviyesi ülkenin seviyesinden geri kalmıştır. Tespitlerin uygun ve doğru yapılması, bölgesel kalkınma politikaları ile geri kalmış böyle bölgelerde gelişmişlik oranının istenilen seviyeye çıkarılması mümkün olabilmektedir.

1.1.3.2.4. Potansiyel Bakımından Az Gelişmiş Bölge

Potansiyel bakımından az gelişmiş bölgeler; gerek gelişmişlik seviyesi ile gelişme hızı açısından ve gerekse kaynak ve potansiyel açısından ülkedeki seviyenin gerisinde kalan bölgeler şeklinde ifade edilmektedir.

Gelişme potansiyelini kaybeden bölge türü olarak tanımlanmıştır. Böyle bölgeler gelişmişlik potansiyellerini yitirdiklerinden dolayı az gelişmiş bölgeler durumuna geldikleri görülmektedir (Acer, 2006, s. 7). Bu bölgelerde kişi başına düşen milli gelir seviyesi, bazı zamanlarda ülkedeki ortalamanın üstüne dahi çıkabilmektedir. Lakin gelişme hızı, ülke ortalamasının altında olduğundan ötürü bu bölgeler, zamanla refah içindeki durumlarını kaybedebilecek ve az gelişmiş bölgeler arasında yer alabileceklerdir (Erkan, 1999, s. 4).

1.2. BÖLGESEL KALKINMA

Gerek gelişmiş gerekse de gelişmemiş ülkeler olsun tüm ülkelerde iktisadi ve sosyal düzeyde bölgeler arası farklılıklar ve düzensizlikler yaşanmaktadır. Bu farklılıklar ve dengesizliklerden kaynaklı “bölgesel kalkınma” adı ile bir kavram iktisat literatüründe yer edinmiştir. Bölgesel kalkınmayla beraber iktisadi ve sosyal kalkınma sorunlara, mekânsal bir nitelik kazandırılarak bölgelerarası dengesizliklerin çözüm yolu bu çerçevede değerlendirilmektedir.

1.2.1. Bölgesel Kalkınmanın Amacı

Kalkınma planlarının ortak amacı, bölgeler arasındaki gelişmişlik seviyesini azaltmak, devamlılık arz eden bir büyüme oluşturması, çağı yakalamak ve teknolojik

alanda çalışmalar yapmak adına, yoksulluğu en düşük seviyeye indirmek gibi bazı temel amaçlar taşımaktadır (Ay, 2016, s. 37).

Bölgesel kalkınma kavramı; II. Dünya Savaşından sonra ekonomi literatüründe yerini almıştır. Bölgesel kalkınma anlayışının temelini bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyini ve bölgeler arası gelir farklılıklarını minimum seviyeye indirgeme amacı oluşturmaktadır (Yıldızak, 2018).

1.2.2. Bölgesel Kalkınma Kavramı

Kavram olarak “kalkınma” birden fazla mana içermektedir. Kalkınma kavramı içerisinde; yapısal değişmeyi, endüstrileşmeyi, büyüme ve sermaye birikimi gibi içerikleri barındırmaktadır. Bu kavram genelde gelişmekte olan devletler için kullanılır iken; büyüme kavramı ise gelişmiş devletler için kullanılmaktadır. Kalkınmanın en mühim belirtileri; gerçek gelirden, istihdamda ve hayat standardındaki artışlardır. Kalkınmanın amacı; elindeki kaynakları hâlihazırdaki olanaklar ile mantıki, tesirli ve daha çok verim ile halkın mutluluğunu sağlamaktır (Kuzka, 2013, s. 1).

Kalkınma kavramına, toplulukların ilerleme süreçlerine orantılı olarak, değişik zamanlarda farklı muhtevalar yüklenmiştir. Aynı devirde bile değişik muhtevalar yönünde kullanımlar da olmuştur. Kalkınma kavramı, kimi zaman kendi ile benzer manalar taşımakta olan çağdaşlaşma, endüstrileşme, yapısal değişme, ilerleme ve büyüme şeklindeki kavramlar ile birbirine karışmış olan ve onların yerine kullanıldığından haliyle mana değişikliği olmuştur. Gününüzde bile kavramın muhtevası net ve anlaşılabilir değildir. Teorilerdeki gibi güncel hayattaki konuşmada bile kimi zaman endüstrileşmenin ve büyümenin kimi zaman da çağdaşlaşmanın yerine kullanılmıştır (Yavilioğlu, 2002, s. 59).

Bölgesel kalkınma; genel olarak gelişmiş ekonomilere has yaklaşım ve kalkınmış devletlerin milli bir denge oluşturabilmesi adına ülke genelinde bölgesel gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırması amacı ile teşebbüs ettikleri bir uğraşı olduğunun neticesine varılmıştır (Berber & Çelepci, 2012, s. 155). Bir başka ifade ile kalkınma kavramı yazılı (nominal) değere göre ülke ekonomisi belli bir dönem içerisinde üretim yapan faktörlerindeki verimliliğin ve etkinliğinin süreğen bir şekilde artması neticesi Gayri Safi Milli Hasılda (GSMH) ya da fert başı düşen Milli Gelirden (MG) artışın gözlendiği sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeye denir.

Reel değere göre ise kalkınma; ülke ekonomisi belli bir dönem içerisinde fiziki üretim kapasitesindeki artışı, altyapı yatırımlarının bitirilmesi, doğal kaynakları bulup bu kaynakları ürün olarak üretebilme kapasitesine ulaşmayı anlatan siyasi, sosyo-ekonomik boyutları olan uzun süreçleri ihtiva eden gelişime denir (Akgül, 2008, s. 41).

Bölgesel kalkınma; bir taraftan toplamsal refah etkinliği arttırabilmek öbür taraftan bölgeler arasındaki hakkaniyeti sağlanmak gibi farklı ama dönem dönem birbiri ile çelişebilen, hedefe ulaşmayı sağlayacak birtakım tasarının oluşturulması gerektirebilmektedir (TÜSİAD, 2008, s. 1).

Bölgesel kalkınma, bölgeler arası gelir dağılımındaki eşitliği sağlamak, istihdamı artıracak alanların sayısını çoğaltarak ekonomiye desteğini sağlamak, iletişim, çevre, yaşam koşulları, sağlık, eğitim ve altyapı imkânlarının yükseltilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bölgesel kalkınmadaki hedef, bölgeler arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik istikrarsızlıkları bertaraf etmek, bölge içinde yer alan kentlerin kalkınmışlık seviyeleri arasındaki farkları azaltabilmek ve bu kentler arasında istikrarlı kalkınma politikası dengesini sağlamaktır. Bu sebeple hükümet, az gelişmiş bölgelerin kalkınması için teşvik modeline, bölgesel kalkınma plan ve politikalara ehemmiyeti artırmaktadır (Gündüz, 2006, s. 177).

Bölgesel kalkınma, bahse konu olan bölgenin öz kaynaklarını tesis ederek bölgenin gelişimine katkı sunacak gizil, yani potansiyelini gün yüzüne çıkarabilmektir. Bölgedeki öz kaynaklarına orantılı olarak geliştirilen politikalar; rekabet üstünlüğüne sahip devamlılık arz edebilen, katma değeri yüksek olan bölgelerin oluşturulmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır (Demir & Tutar, 2013, s. 10).

İktisadi bakımdan geri kalmış bölgelerle refah seviyesinin yüksek olduğu bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını kaldırabilmek adına uygulanmakta olan politikalara bölgesel kalkınma denilmiştir. Bölgesel kalkınma politikalarının hayata geçirilmesinde 1929 yılındaki ekonomik krizlerin sebebiyet verdiği yoksulluk ve dengesizliğin etkisini hafifletmek amacı bulunmaktadır (Günaydın, 2013, s. 76)

Bölgesel kalkınma politikalarındaki ana amaç, bölgelerarasındaki gelişmişlik farklılıklarını azaltabilmek ve çoğunlukla büyük şehirlere yönelik büyük çaplı göç veren kırsal bölgelerdeki refah seviyesini asgari düzeye getirebilmektir (Sevinç, 2011, s. 36).

1.2.3. Geleneksel Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları

ABD’de 1929 yılında yaşanan büyük krizin yaptığı olumsuz etkileri gidermede geleneksel iktisadi politikalar yetersiz olunca devlet müdahalesini savunan Keynes’in iktisadi politikaları uygulanmıştır. Bu büyük buhran döneminden 1970’li yıllardaki durgun krize kadar, Keynesyen iktisadi politikalar; dışa açılma, kalkınma, büyüme ve makroekonomik göstergeler açısından kamu kurumlarının gücünü artırmıştır. 1970’li yıllara kadar bölgesel kalkınma politikaları klasik yapıda uygulanmıştır. Bu anlayıştaki temel amaç, geri kalan bölgelerin modernizasyonu, sanayileştirilmesi ve bölgeler arasındaki dengesizliğin giderilmesidir. Bölge içerisindeki yatırımların artırılması için devlet politika aracı olarak girişimci ya da özel sektörün teşvik edilmesinin, altyapının iyileştirilmesini kullanmaktadır (Kargı, 2009, s. 21).

1.2.3.1. Neo-Klasik Bölgesel Kalkınma Teorisi

1956 yılında Robert M. Solow’un geliştirdiği bu modele göre “kısa vadede kişi başına düşen gelirdeki artış, teknolojik gelişme ve sermaye birikimine bağlıdır. Sermaye getirisinin azalan olması, başka bir ifade ile sermaye miktarında artış oldukça sermayenin üretime olan katkısının azalıyor olması, uzun vadede büyümenin sadece teknolojik gelişimle olacağı manasına gelmektedir." Solow, bu teoride teknolojik gelişmenin dış kaynaklı olduğunu söylemektedir. Bundan ötürü Neo-Klasik model uzun vadede kişi başına düşen gelirdeki artışı açıklamamaktadır. Teknolojik gelişmenin dış kaynaklı olarak değerlendirilmesi ve tüm bölgelerin benzer teknolojik büyüme hızına sahip olduğu hipotezi, bölgeler arasındaki görülebilen farklılıkların kısa vadede olduğu manasını taşımaktadır. Neo-Klasik model uzun vadede bölgelerin tümünde kişi başına düşen gelir seviyesinin eşitlenmesini öngörmektedir (TÜSİAD, 2008, s. 19-20).

Neo-Klasik Bölgesel Kalkınma Teorisine göre; bölgeler arasındaki dengesizliğin azaltılması ya da giderilmesi için Neo-Klasik ekonomi hipotezlerinin daha işler hale getirilmesi için tedbirler alınmalıdır. Meslek ve sanayi kolları arasındaki faktör akışkanlığı sağlanarak piyasa mekanizmasındaki işlerlik daha da düzenli hal alacaktır. Düzenli ve düzgün işleyen böylesi piyasa mekanizmaları da kaynak dağılımındaki etkinliğini arttırabilecektir (Yavuz Tiftikçigil, 2010).

Neo-klasik Bölgesel Kalkınma Teorisine göre devletin kalkınmaya müdahale etmesi, kalkınmanın önündeki bir engel olgusu olarak ifade edilmiştir. Devlet, kalkınma

için ekonomideki eylemci rolünü bırakarak piyasanın kendi iç dinamikleri ile işleyişine bırakabilmelidir. Gerçekten de devlet ya da bürokrasi, ekonomideki aktivist rolü ile özel teşebbüsün gelişimini engelleyebilmektedir. Neo-Klasik teorinin diğer bir özelliği ise, küreselleşmeye olan olumlu yaklaşımıdır. Gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisiyle bütünleşebilmesi durumunda dışa açık serbest ekonomik yapıyla kalkınma hamlesi, daha da kolay bir süreç haline gelebilecektir. Hükümet müdahalelerinin azaltılabildiği ortamlarda rasyonel davranan iktisadi birim kararları, piyasayı etkinleştirebilecektir (Dolun & Atik, 2006, s. 10-11).

Neo-Klasik Bölgesel Kalkınma Teorisine göre, ekonomik olaylar nokta ekonomisi diye değerlendirilmekte ayrıca ideal koşullarda çözüm sunmaktadır. Ekonomik problemlerin çözümünde noktasal yaklaşımdan mekânsal yaklaşıma geçilmesi ile birlikte Neo-Klasik Teorinin etkinliği bitmiştir (Ersöz, 2009).

1.2.3.2. Keynesyen Bölgesel Kalkınma Teorisi

Keynesyen Bölgesel Kalkınma Teorisine göre kalkınmada itici güç ihracattır. Yani bölgedeki ihracat ile beraber bölgenin geliri arttırılarak büyüme teşvik edilecek, böylelikle kalkınma gerçekleşebilecektir. Ayrıca bölgesel kalkınma bazındaki Keynesyen yaklaşımsa gelişme sürecindeki dengesizliklere dikkat çekmektir (Özelçi Eceral, 2005, s. 93).

Literatürde “Büyük Buhran” diye adlandırılan 1929 ekonomik krizi akabinde kalkınma hususu, birçok iktisatçının ilgi alanı olmuştur. Bilhassa 1950'li yıllardan beri Kalkınma İktisadına olan ilgi, bölge kavramı ve bölgesel politik terimi fazlasıyla gündem konusu olmuştur. Kalkınma iktisatçıları Keynesyen fikirlerden yola çıkarak, devletin etkili çalışmasındaki önemini yalnızca genel iktisadi kalkınma açısından değil de aynı zamanda bölgenin ekonomik olarak kalkınabilmesi bakımından da değerlendirmişlerdir (Yıldız & Vatansever Deviren, 2014).

Kalkınma iktisatçılarının kullandıkları bölge kavramı, genelde kentten küçük ya da ülke kadar büyük bir mekân şeklinde belirtmemesine rağmen bu kavram, genellikle ülkenin mekânsal olarak alt birimi şeklinde yansıtılmaktadır. Bu nedenle 1950 ve 1960'lı yıllarda bölge kavramı söyleminden, o ülkenin alt birim parçası kastedilmiştir. Bu dönemde, Keynes'in refah devleti paradigmasına göre ulus-devlet inisiyatifi doğrultusunda sanayileşmiş devletlerde ve geliştirmekte olan devletlerdeki bölgesel

kalkınma politikalarının dengeli bir şekilde devam ettirilmesi hedeflenmiştir (Erdem & Karaçay Çakmak, 204, s. 79).

1.2.3.3. Harrod-Domar Bölgesel Kalkınma Teorisi

1929 Büyük Buhran sonrasında Keynesyen temelde birçok büyüme modeli ortaya konulmuştur. Bu teoriler arasında daha çok kabul görenler arasında, R.F. Harrod (1939) ve E.D. Domar'ın (1946) büyüme teorisi yer almaktadır. Harrod-Domar tarafından ayrı ayrı geliştirildiği halde felsefi bakımından benzerliklerinden dolayı Harrod ve Domar ismini alan modelde tasarruflar ve yatırımlar belirleyici değişkenleridir (Berber, 2011, s. 103-104).

Harrod-Domar Teorisi, önemli iki varsayım temelinde kurulmuştur. Birincisi, sermayeye bağlı üretimin olması, ikincisi ise, gelire bağlı olan sermaye birikimidir (Taban, 2010, s. 23-24).

Harrod-Domar kalkınma modelinde ulusal gelirin belirlenebilmesinde ekonomik büyüme, yatırım sayısına ayrıca yatırım miktarıysa tasarruf seviyesine bağlı olduğu belirtilmiştir. Harrod-Domar Teorisi çerçevesinde ülkeler ekonomik gelirden tasarruf yapılmasına ve yatırıma dönüştürülebildiği ölçüde büyüyeceklerdir. Bu durumda yatırımlardan sağlanacak olan ek gelirlerin kritik değeri bulunmaktadır (Dolun & Atik, 2006, s. 8).

1.2.3.4. Yığılmacı Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları

Genel anlamda yığılmacı modeller; bir bölgenin gelişmiş veya az gelişmesini sağlayan faktörlerin hangileri olduğu hususundaki araştırmalarını yoğunlaştırmıştır. Bölgesel anlamda yığılmacı teoriye göre; bölgesel farklılıklar süregelen bir nitelik taşımaktadır. Bu özelliğiyle yığılmacı modeller, bölgesel kalkınma alanlarındaki teorilere altyapı oluşturan bir nitelik taşımaktadır. Neo-Klasik Teorinin aksine yığılmacı kalkınma modelini savunan iktisatçı görüşlerine göre, serbest piyasa düzeni ile ekonomik denge sağlanamamaktadır. Bu nedenle pazar ekonomisine müdahale edilmediği durumlarda ülke ve bölgede dengesizliklerin yanında eşitsizlikler ortaya çıkacaktır. Yığılmacı kalkınma modeli; Kalkınma Kutupları Teorisi ve Birikimli Nedensellik Teorisi olarak ikiye ayrılmaktadır (Yavuz Tiftikçigil, 2010).

1.2.3.4.1. Kalkınma Kutupları Teorisi

Bu teori, Fransız ekonomist François Perroux'un tarafından 1940'lı yıllarında geliştirdiği büyüme kutbu kavramı ile birlikte doğan bir teoridir (Kumral, 1994, s. 61). Perroux'a göre iktisadi kalkınma, bir ülkenin bütün bölgelerinde eş zamanlı başlamamaktadır. Kalkınma, en elverişli şartlara sahip olan belli alanlarda başlar ve bu noktalarda yoğunlaşmaktadır. Kalkınma, belli bir yoğunluğa ulaştıktan sonra değişik yollarla değişim gösteren sonuçlarla ekonomik alanlara yayılmaktadır (Dinler, 2012, s. 272). Dolayısıyla kalkınmanın belirli sektörler ile belirli bölgelerde başlaması, tesadüfi bir gelişmeden ziyade, ekonomik kalkınmanın bir şartı olarak görülmektedir. Kalkınma kutupları, bu özelliği ile dengesiz kalkınma görüşünü de tamamlayan bir rol üstlenmiştir (Dinler, 2012, s. 381-382). Bu yaklaşımla kent sıralamasının en tepesinde yer alan metropoller, bölgesel kalkınma sürecinin mekân bakımından dinamik ögeleri olarak görülmektedir (Kumral, 1994, s. 61)

Kalkınma kutuplarının gelişim sürecine bakıldığında, iki şekilde oluştuğu gözlenir. Geri kalmış bir bölgede ekonomik bir faaliyet görülmezken bir anda ekonomik faaliyetin başlaması, bunlardan biridir. Bir başka şekliyse geri kalan herhangi bir bölgenin, devlet müdahalesi yolu ile kalkınma kutbu halini alabilmesidir (Akpınar, Taşçı, & Özsan, 2011, s. 19).

1.2.3.4.2. Birikimli Nedensellik Teorisi

Birikimli Nedensellik Teorisine göre; rastgele seçilen bölge herhangi bir nedenle kalkınmada ilerleme kaydedecek, diğer bölgelerde ise gerileme olacaktır. Bu teori, Gunnar Myrdal'ın tarafından geliştirilen bir yaklaşımdır. Bu bağlamda gelişme halinde olan ülkelerin geri kaldıkları ifade edilmiştir. Birikimli nedensellik yaklaşımı, iktisadi dengelerin kendiliğinden sağlanarak mekânsal farkları hafifletebileceğini belirten statik (durağan) denge teorisine karşılık olarak çıkmaktadır (Beyhan, 2007, s. 27).

Kaldor'un "Yığılma İlkesi" teorisine göre, birtakım faaliyetlerin belili bölgelere yığılması sebebi ile o bölgelerin bulunduğu ülke ekonomisi daha da gelişirken diğer ülkelerin ekonomik durumu ise kötüleşmektedir. Böylece bölgesel anlamda da ciddi sorunlar doğurmanın yanı sıra ekonomiye de yapılabilecek değişik araçlarla müdahalelerden kaçınılmaz kılabilmektedir (Yavuz Tiftikçigil, 2010).

Daha hızlı ve daha dengeli büyümenin ivme kazanması adına bütün bölgelerin bir arada kalkınması gerekmektedir (Hiç, 2001, s. 11).

1.2.3.5. Yenilikçi Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları

Yenilikçi Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı; devletin idaresinde veya devletin idaresinden tamamıyla bağımsız olan kalkınma modeli yerine yerel ve bölgesel girişimlerin dikkate alınarak karma bir kalkınma modeli benimsemektedir.

Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımında "bölgelerin uluslararası piyasalarda yer edinme mücadelesinde sadece piyasaya dayanmanın yetmediği görülmüş ve devletin bölgesel kalkınma sürecinde iktisadi gelişmeye olan desteklemedeki rolü bir kez daha gözden geçirilmiştir." Fakat devletin üstlendiği vazifenin 1950 ve 1960'lı yıllarda görülen bölgesel kalkınma yaklaşımından farklı olduğu görünmektedir (Erden & Karaçay Çakmak, 2004, s. 83).

1.2.3.5.1. Kuluçka Teorileri

Bu modele göre "yenilik" iktisadi kalkınmada önemli bir kavramdır. Yenilik konusunda ön plana çıkan bölgeler, gelecekte yenilik merkezi olabilirler. Böylece ekonomi alandaki kalkınma daimi ve birikimli bir özellik arz edebilmektedir. Kuluçka Teorileri bir bölge içerisinde meydana gelen ve öteki bölgelere de genişleyen yeniliğin başlangıcına yoğunlaşmıştır. Kuluçka Teorileri bu özelliği ile Birikimli Nedensellik Teorisinden farklılığını göstermektedir. Kuluçka Teorilerine göre bölgesel alandaki gelişim daima geri kalmış bölgeler ile kalkınmış bölgeler arasındaki farklılaşmanın bir neticesi olmayabilir (Yavuz Tiftikçigil, 2010, s. 23-24).

1.2.3.5.2. Ürün Yaşam Çevrimleri/Dönüşümü Modelleri

Bu model, Kuluçka Teorilerinden türetilip meydana çıkarılmıştır. Ürün yaşam çevrimi bu modele göre; olgunluk, büyüme ve yenileme şeklindeki aşamalardan oluşmaktadır. İlk olan aşama yenilik aşaması; bilgili ve kalifiyeli işgücüne ihtiyaç duyarken, olgunluk ve büyüme aşamalarında ise teknik işgücü çok fazla aranmamaktadır. Kalifiye işgücü yerine çevreden temin edilen bol ve ucuz işgücü ile piyasaya ürün sürülmektedir. Temelinde bu model bir bölgede Ar-Ge faaliyetlerinden sonra geliştirilen bir ürünün pazardaki denemeden ve pazardaki başarısından sonra bu ürünün diğer bölgelerde de üretilebileceğini göstermektedir.

Bu modellerdeki yenilik; endüstri sektörüne yani firmaları çekebilmek için ekonomide dengesizlikler yaratmalı ve yeni olan ürün çevrimini desteklemeli ve böylelikle yeni endüstri alanlarının oluşması gerçekleştirilebilmelidir. Bu tarzda ortaya çıkan yenilik ve yeniliğin ortaya çıktığı endüstri ve birikimli bir şekilde bölgenin de büyümesine katkı sunacaktır (Yavuz Tiftikçigil, 2010, s. 23-24).

1.2.3.5.3. Yenilikçi Çevre Teorisi

Camagni, yenilikçi çevreyi bir coğrafi alanda, üretim, yönetim sistemlerini, sanayi kültürünü ve aktörleri bir araya getiren; yerel, etkin, ortaklaşa bir öğrenme süreci oluşturan ve yenilik üretim sürecindeki belirsizlikleri azaltma işini görebilen ilişkiler bütünü şeklinde ifade etmiştir. Castells ve Hall'a göre ise yenilikçi çevre, dayanışmanın daima üretime imkân tanıyan olanakları sağlayacak kurumsal, örgütsel, ekonomik, sosyal ve mekânsal yapılar ve bu yapıların görevdeşlik oluşturma kapasitelerini artıracak yatırımlar şeklinde belirtmektedir (Şen, 2004, s. 72).

Yenilikçi çevre, her bölgeye has kalkınmadaki dinamiklerin incelenip ve üzerinde durarak bu dinamiklerin ana kaynağına inmektedir. Bunlar; yerelde görevdeşlik ve yereldeki yeniliklerin oluşmasında önemli bir işleve sahiptir. Buradaki yenilik sürecinde, çevrenin yenilikçi olması sürükleyici gücün temelini oluşturmaktadır. Böylelikle kalkınma, çevrenin yenilik kapasitesinin düzenli olarak geliştirilmesi ile olabileceği kabul görmektedir (Çetin, 2005, s. 9).

1.2.3.5.4. Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi

Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisinin temeli, ulusal ya da bölgesel ekonomik alanda faaliyeti olan firmaların bir takım sanayi sektöründe uluslararası başarıyı yakaladığı, öbür firmaların ise neden bu başarıyı gerçekleştiremediği sorusuna dayandırılmaktadır. Porter bu soruya yanıt bulmak için Elmas (Diamond) Modeli'ni ileri sürmüştür. Ekonomide kalkınmanın temel dinamiği detaylı bir şekilde bu modelde değerlendirilmektedir. Porter, Elmas Modeli kalkınmada; özellikle müteşebbislerin rekabet edebilme kapasitelerine dikkat çekmektedir (Yavuz Tiftikçigil, 2010, s. 25).

Porter'e göre piyasada mevcut firmaların rekabet edebilirliğini etkileyen başlıca beş faktör şunlardır:

1. Sektördeki rakipler,
2. Alıcıların pazar güçleri,
3. İkame hizmet veya ürünün pazara giriş tehdidi,
4. Tedarikçiler,
5. Sektöre girecek firmaların oluşturacağı tehditler (Barca & Esen, 2012, s. 92).

1.2.3.5.5. Stoper'in Ticarete Konu Olmayan Karşılıklı Bağımlılıklar Modeli

Stoper'in bu teorisine göre; ortaklaşa (kolektif) yönetim Ar-Ge, medya, hizmet ve finans gibi değişkenliğin yanı sıra yüksek bilgi gerektiren endüstriler için belirli bir şehir dâhilinde birbiri ile ilişkiler içerisinde olan bölgesel yığılmalar ve birbirlerine paralel olmayacak farklı bağları olabilmelidir. Bu bağları Storper “ticarete konu olmayan bağımlılıklar” diye tanımlamıştır. Ticarete konu olmayan faktörler; anlayışlar, gelenekler, kanunlar, işgücü piyasası, kamu kuruluşları ve değerleri şeklinde sayılabilir (Vurucu, 2013, s. 19-20).

Ticaret konusu olmayan faktörleri ise, “bölgesel üretim kültürü” şeklinde tanımlamak mümkün olmaktadır. Üretim kültürü her bölgeye göre farklılıklar gösterebilmektedir. Tüm üretim sistemlerindeki üreticiler; üretici-tüketici ile üretici-işgücü arasında bazı belirsizlikler yer almaktadır. Böylesi belirsizlikleri, aktörler kendi aralarındaki bazı kurallar ve ilişkiler ile çözebilmektedir. Bu kurallar ve ilişkiler de bölgeye göre değişebilmekte, böylece her bölgenin kendi içerisinde özel bir üretim sistemine neden olabilmektedir. Dolayısı ile ticarete konu olmayan faktörler bölgeden bölgeye farklı ekonomik yapılanmaları ile farklı üretim sistemlerini oluşturmaktadır (Yavuz Tiftikçigil, 2010, s. 26).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HAYVANCILIĞIN GENEL GÖRÜNÜMÜ

2.1. TÜRKİYE'DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar Türkiye'de hayvan varlığı önemli ölçüde değişimler göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından II. Dünya Savaşına kadar hayvan varlığı açısından sayısal anlamda önemli artışlar gerçekleşmiştir. Savaşın yaşandığı dönemde bazı hayvan türlerinde gerileme dahi yaşanmıştır. II. Dünya Savaşının bitimine yakın zamanda ise hayvan sayısında artışlar gözlenmiş, cinslere göre en yüksek nicel artışa 1960-1980 yılları arasında ulaşılmıştır. 1980'li yıllardaysa bütün hayvan türlerinde bir gerileme yaşanmıştır.

Ülkemiz coğrafi özellikleri açısından her tür hayvanın yetiştirilmesinde uygun bir ortama ve potansiyele sahiptir. Ülkemizde hayvancılık, artan nüfusun dengeli ve yeterli beslenmesinin sağlanmasının yanı sıra, hayvancılığa dayalı olan sanayi sektörüne de hammadde temini açısından son derece önem teşkil etmektedir (TİGEM, 2018, s. 7).

Türkiye'de 1970'li yıllara kadar hem küçükbaş hem de büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin büyük bir oranı yerli ırk hayvan varlığı ile mera hayvancılığı şeklinde devam ettirilmiştir. Hayvanlar kış aylarında kesif yemi, saman, kuru ot gibi bitkilerle beslenmişler, diğer aylarda ise meralarda otlatılmışlardır. Türkiye 1980'li yıllara kadar bu beslenme potansiyelini iyi değerlendirerek hayvan sayılarında sürekli bir artış gerçekleştirmiştir. 2000 yılından itibaren yapılan devlet desteklemeleri ve teşvikler sayesinde büyük ölçekli işletme sayısında da önemli miktarda artışlar gerçekleşmiştir (TİGEM, 2018, s. 8).

Türkiye'de 2000-2019 yılları arasında büyükbaş hayvancılık desteklemeleri ve bilinçli yetiştiricilik sonrasında 252.461.663 baş hayvan sayısına, küçükbaş hayvancılık sayısı ise 717.566.151 baş hayvan sayısına ulaşmıştır (www.tuik.com.tr, 2019).

Tablo 2. 1. Türkiye’de Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı (Milyon)

	BÜYÜKBAŞ			KÜÇÜKBAŞ		
	Sığır	Manda	Toplam	Koyun	Keçi	Toplam
2000	10.761.000	146.000	10.907.000	28.492.000	7.201.000	35.693.000
2010	11.369.800	84.726	11.454.526	23.089.691	6.293.233	29.382.924
2011	12.386.337	97.632	12.483.969	25.031.565	7.277.953	32.309.518
2012	13.914.912	107.435	14.022.347	27.425.233	8.357.286	35.782.519
2013	14.415.257	117.591	14.532.848	29.284.247	9.225.548	38.509.795
2014	14.223.109	122.114	14.345.223	31.140.244	10.344.936	41.485.180
2015	13.994.071	133.766	14.127.837	31.507.934	10.416.166	41.924.100
2016	14.080.155	142.073	14.222.228	30.983.933	10.345.299	41.329.232
2017	15.943.586	161.439	16.105.025	33.677.636	10.634.672	44.312.308
2018	17.042.506	178.397	17.220.903	35.194.972	10.922.427	46.117.399
2019	17.688.139	184.192	17.872.332	37.276.050	11.205.429	48.481.479

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

Tabloda da görüldüğü gibi Türkiye’de 2000-2019 yılları arasında büyükbaş hayvan sayısında küçük oranlarda dalgalanmalar yaşanmıştır. Desteklemeler sayesinde ise düzenli artışların olduğu da görülmektedir. Küçükbaş hayvancılıkta da 2000-2019 yılları arasında dalgalanmalar yaşanmış olmasına rağmen yapılan desteklemeler ve bilinçli üreticilik sayesinde artışlar da gerçekleşmiştir.

Şekil 2. 1. Türkiye’de Devlet Destekli Yetiştirilen Hayvanlar

Kaynak: (TİGEM, 2018).

2.1.1. Büyükbaş Hayvancılık Faaliyetleri

Türkiye’de büyükbaş hayvan yetiştiriciliği dendiğinde akla ilk gelen manda ve sığır yetiştiriciliği olmuştur. Dünyada veya ülkemizde olsun üretim değeri açısından sığır farklı bir yere sahip olmuştur. Ülkemizde manda sayısında azalmalar yaşanmaktadır fakat son yıllarda artış söz konusu olmuştur.

Coğrafi ve iklim koşullarından dolayı büyükbaş hayvancılık sektörü Türkiye’de neredeyse her bölgede görülebilen bir ekonomik faaliyet haline gelmiştir. Fakat hayvancılık sektörünün doğası gereği geniş arazi ve meralara ihtiyaç duyulduğundan dolayı çoğunlukla faaliyetler kırsal alanlarda (köylerde ve beldelerde) yoğunlaşmıştır (Güven, 2018, s. 766).

Büyükbaş hayvancılık kırsal bölgelerde yaşamakta olan insanların temel geçim kaynaklarından biri olmaktadır. Bilhassa gelişmekte olan bölgeler için ekonomik önem arz etmesinin yanı sıra, göçün azaltılması ve dolayısı ile ülke içindeki göçe sebebiyet veren sorunların çözülmesinde de önemli bir misyon üstlenmiştir (SERKA, 2017, s. 10)

Cumhuriyetin ilk yıllarında sığırcılık son derece önemli bir üretim kolu olarak benimsenmiş ve her zaman diğer hayvansal üretim kollarına kıyasla daha çok önem görmüştür. Özellikle son yıllarda hayvancılık denince sığır yetiştiriciliği akla gelmektedir. Bu anlayışa sığırcılıktan sağlanan fayda kadar sığır ticaretinin gelişmiş olduğu ülkeler içindeki önem derecesinin daha büyük olmasıdır. Dünya Gıda Örgütü (FAO) bilgilerine göre dünya süt üretiminin % 82 ve dünya et üretiminin de % 20'sini sağlayan sığırcılığın, besin maddesi üretimindeki payı da fazladır. Bu üretim sığırların biyolojik avantajlarından kaynaklanmaktadır.

Sığırcılığa önem katan avantajlar şu şekilde sıralanabilir;

1. Kaba ve kesif yemlerin ete ve süte dönüştürme özelliğinin yüksek olması,
2. Sığırın süt veriminin yüksek olması,
3. Sığırın uzun süre sağlabilmesi ve yılın her döneminde süt verme imkânının olması,
4. Farklı iklim koşullarında yetiştirilme imkânının olması,
5. Sığırların genetik ıslah ve üremenin denetim uygulamalarına yüksek seviyede tepki göstermeleri ve farklı koşullara uyum sağlayabilen sığır ırkının olması gibi nedenlerden dolayı sığırcılık önem kazanmıştır (TİGEM, 2018, s. 9-10)

Türkiye'de hayvancılık faaliyeti genel olarak küçük ölçeklerde yapılmaktadır. Bu da hayvancılık sektöründe verimliliğin istenilen boyutlara ulaşmasına engel olan en büyük nedenlerden sayılmaktadır. ABD ve Avustralya gibi dünyada hayvancılık sektöründe ön plana çıkan ülkelerde işletmelerin büyüklüğü ortalama olarak hayvan varlığı 200 başın üzerine çıkmaktadır. Avrupa'nın kuzeyindeki ülkelerde işletmelerin büyüklüğü ortalama 100 baş hayvan civarında olmaktadır. Türkiye'de ise bu rakam 15 baş hayvanla oldukça düşük seviyelerdedir. TÜİK verilerine göre, büyükbaş hayvancılık sektöründeki işletmelerin % 83,7'sinde 20 baş hayvandan daha azdır. Geleneksel yöntemler ile üretim yapan aile işletmeleri hayvancılık faaliyeti dışında başka iş kollarında da faaliyet göstermektedirler. Ülke içindeki işletmelerin yalnızca % 0,6'sı

150 baş ve üzeri hayvana sahiptirler. Bu işletmelerin toplamdaki hayvan varlığı içerisinde % 19,5 paya sahiptir (İş Bankası, 2018, s. 8).

Türkiye’de 2000-2019 yılları arasında büyükbaş hayvancılık ve manda sayısında desteklemeler sonrasında 252.461.663 baş hayvan sayısına ulaşmıştır (www.tuik.com.tr, 2019).

Tablo 2. 2. Türkiye’de Büyükbaş Hayvan Varlığı

	Sığır - Kültür	Sığır-Kültür Melezi	Sığır-Yerli	Manda	Toplam
2000	1 806 000	4 738 000	4 217 000	146 000	10 907 000
2010	4 197 890	4 707 188	2 464 722	84 726	11 454 526
2011	4 836 547	5 120 621	2 429 169	97 632	12 483 969
2012	5 679 484	5 776 028	2 459 400	107 435	14 022 347
2013	5 954 333	6 112 437	2 348 487	117 591	14 532 848
2014	6 178 757	6 060 937	1 983 415	122 114	14 345 223
2015	6 385 343	5 733 803	1 874 925	133 766	14 127 837
2016	6 588 527	5 758 336	1 733 292	142 073	14 222 228
2017	7 804 588	6 536 073	1 602 925	161 439	16 105 025
2018	8 419 204	7 030 297	1 593 005	178 397	17 220 903
2019	8 559 855	7 554 625	1 573 659	184 192	17 872 331

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere yıllar itibari ile sığır sayısında dalgalanmalar yaşanmıştır. 2010 yılı itibari ile sığır sayısında düzenli artışlar gerçekleşmiştir. Tüm yıllar incelendiğinde kültür ve kültür melezi sayısında desteklemeler sayesinde sürekli artışlar yaşanırken yerli sığır ırkında azalmalar gerçekleşmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere hayvancılık daha da modern ve bilinçli yapılmaktadır. Manda sayısı 2000-2011 yılları arasında sürekli azalışlar yaşanırken 2012 yılı itibariyle düzenli artışlar yaşanarak 2000 yılı seviyesini aşmıştır.

Şekil 2. 2. Türkiye’de Destekleme Yapılan Büyükbaş Hayvan Irkları

Kaynak: Anonim

2.1.2. Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri

Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünyadaki tüm ülkelerde koyun ve keçi yetiştiriciliği sektöründe önemli gelişme ve değişimler gözlenmekle beraber hayvan sayısında artışlar da görülebilmektedir.

Geçmiş yıllarda ülkemizde, geçimini keçi yetiştiriciliği faaliyetinden sağlayan aileler bulunmaktadır. Keçi yetiştiriciliği faaliyeti 1991-2010 yılları arasında önemini kaybetmiş olup; 1991 yılında keçi sayısı 10,7 milyon baş iken 2010 yılında 6,3 milyon başa düşmüştür, 2010 yılından itibaren ise keçi sütü ve ürünlerine olan talebin artmasına paralel olarak kademeli bir şekilde 2017 yılındaki keçi varlığı yeniden 1991 yılındaki rakamlara ulaştığı gözlenmiştir (TİGEM, 2017, s. 13)

Türkiye’de küçükbaş hayvan yetiştiriciliği; süt, et, deri, kıl ve yün gibi ürünleri ile gıda sektöründen tekstil sektörüne kadar geniş yelpazede ürün temin ettiğinden önem arz etmektedir.

Koyun ve keçiden elde edilen besin maddeleri insanların beslenmesinde hayati önem taşımaktadır. Küçükbaş hayvancılık sektörü, hayvansal vitamin ve proteinin ucuz ve kolay temin edilmesi açısından insanların yeterli ve dengeli beslenmelerini sağlamaktadır. Küçükbaş hayvancılık, yeryüzünde insanlığın geçim kaynaklarından ilki olarak bilinmektedir. İnsanlık tarihi boyunca tarımsal ekonomi alanındaki yerini koruyarak günümüzde bile dünya genelinde milyonlarca kişiye istihdam olanağı sağlamıştır.

Koyun ve keçi, mera alanlarının yetersizliği ve iklim koşullarının elverişsizliğinden dolayı uyum sağlama yetenekleri ile ön plana çıkmaktadır. Bu durum, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemlidir. Meranın koşullarından dolayı en iyi şekilde yararlanabilen ve değerlendirebilen yılın her döneminde merayı kullanabilen küçükbaş hayvan ülkenin coğrafi yapısına uyum sağlamaktadır. Koyun ve keçinin tarımsal üretim veriminin yetersiz olduğu alanlara kısa sürede uyum sağlaması, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler de bu dezavantajı yararlı bir fırsata dönüştürebilmektedir (www.camli.com).

Türkiye’nin coğrafi özelliği ile geniş mera alanları düşünüldüğünde, maliyeti ucuz ve kaliteli hayvancılık bakımından büyük potansiyele sahip olduğu fark edilmedir. Türkiye’deki meraların çoğu verimi düşük olduğundan küçükbaş hayvancılık yapılmasına daha elverişlidir. Bilhassa en az maliyet ile yapılabilecek hayvancılık keçi ve koyun yetiştiriciliğidir. Ülke ekonomisinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği büyük ve önemli bir yer edinmiştir (www.camli.com).

Türkiye’de 2018 yılı toplam et üretiminin % 10,2’si, süt üretiminin ise % 9,1’i koyun ve keçiden sağlanmaktadır (TİGEM, 2018, s. 14). Türkiye’de 2000-2019 yılları arasında küçükbaş hayvancılık sayısı desteklemeler sonrasında ise 717.566.151 baş hayvan sayısına ulaşmıştır (www.tuik.com.tr, 2019).

Tablo 2. 3. Türkiye’de Tür ve Irklarına Göre Küçükbaş Hayvan Sayıları

	KOYUN		KEÇİ		Toplam
	Koyun - Yerli	Koyun - Merinos	Keçi - Kıl	Keçi - Tiftik	
2000	27 719 000	773 000	6 828 000	373 000	35 693 000
2010	22 003 299	1 086 392	6 140 627	152 606	29 382 924
2011	23 811 036	1 220 529	7 126 862	151 091	32 309 518
2012	25 892 582	1 532 651	8 199 184	158 102	35 782 519
2013	27 485 166	1 799 081	9 059 259	166 289	38 509 795
2014	29 033 981	2 106 263	10 167 125	177 811	41 485 180
2015	29 302 358	2 205 576	10 210 338	205 828	41 924 100
2016	28 832 669	2 151 264	10 137 534	207 765	41 329 232
2017	31 257 408	2 420 228	10 419 027	215 645	44 312 308
2018	32 513 293	2 681 679	10 698 553	223 874	46 117 399
2019	34 199 467	3 076 583	10 964 374	241 055	48 481 479

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

Türkiye’de yetiştirilen küçükbaş hayvan varlığı tablosu incelendiğinde yerli koyunda 2000-2010 yılları arasında azalmalar gerçekleşirken 2011 yılı itibari ile sürekli artışlar yaşanmıştır. Merinos koyunda 2000 yılı sonrasında büyük oranda artışlar olmuştur. Kıl keçisinde 2000-2010 yılları arasında azalış gözlenirken 2011-2019 yılları arasında ciddi artışlar yaşanmıştır. Tiftik keçisinde ise büyük artış ve azalışlar olmamakla beraber, 2000-2019 yılları arasında sürekli bir dalgalanma gerçekleşmiştir.

2.1.3. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği Faaliyetleri

Küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık faaliyetinden sonra kanatlı hayvan yetiştiriciliği de hayvancılık sektörümüzün önemli uğraşlarından birisi sayılmaktadır. Özellikle kentlerde ve metropollerde nüfus oranındaki artışların yaşanması, birim fiyatının kırmızı ete göre uygun olması ve beyaz etin sağlıklı olması da kanatlı hayvan üretimini artıran etkenlerden olmuştur. Kanatlı hayvan yetiştiriciliği en fazla Marmara Bölgesinde yapılmaktadır, bunu sırası ile Ege ve İç Anadolu Bölgeleri takip etmektedir. Türkiye’de bu sektör özel teşebbüsler eli ile gerçekleşmekte olup işletmelerin iktisadi büyüklüğü ve kullanılmakta olan teknik ve teknoloji bakımından birçok gelişmiş ülkenin ilerisinde yer almaktadır (TİGEM, 2018, s. 16).

Ülkede 2000-2019 yılları arasında kesilen tavuk ve hindi sayısı 16.191.122.992 adet iken toplam et miktarı ise 28.433.289 ton olmuştur (www.tuik.com.tr, 2019).

Şekil 2. 3. Kanatlı Hayvanlar

Kaynak: <https://kanatlidostu.com/kanatli-hayvan-ciftligi-nasil-kurulur-oncesi-ve-sonrasi-302>

Tablo 2. 4. Türkiye’de Kesilen Kumes Hayvanları Sayısı ve Et Miktarı

	Kesilen Tavuk Sayısı (Adet)	Et (Ton)	Kesilen Hindi Sayısı (Adet)	Et (Ton)
2000	413 962 500	643 457	2 292 350	19 274
2010	843 897 793	1 444 059	3 656 578	31 965
2011	963 245 455	1 613 309	4 043 525	36 331
2012	1 047 782 683	1 723 919	4 764 322	41 931
2013	1 060 673 395	1 758 363	4 574 443	39 627
2014	1 109 742 317	1 894 669	5 174 055	48 662
2015	1 118 719 413	1 909 276	5 359 763	52 722
2016	1 101 571 912	1 879 018	4 663 446	46 501
2017	1 228 444 095	2 136 734	5 218 613	52 363
2018	1 228 533 262	2 156 671	6 778 909	69 536
2019	1 207 088 021	2 138 451	6 188 060	59 640

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere kesilen tavuk sayısında 2000-2011 yılları arasında ufak oranda artış ve azalışlar yaşanmıştır. Özel sektör eli ile sürdürülen kanatlı hayvan faaliyetleri 2013 yılında gerek desteklemeler ve gerekse modern besleme ve yetiştirme yöntemleri ile kesilen tavuk sayısında çok önemli oranda artışlar yaşanmıştır. Buna paralel olarak et miktarında da artışlar gerçekleşmiştir. Kesilen hindi sayısında ise 2000-2019 yılları arasında sürekli dalgalanmalar yaşanmıştır. Bunun en önemli sebepleri hindinin beslenme, barınma ve yetiştirilme koşulları olduğu söylenebilmektedir. Kesilen hindi sayısına paralel olarak hindi eti de az olmaktadır.

2.1.4. Diğer Hayvancılık Faaliyetleri

2.1.4.1. Arıcılık Faaliyeti

Arı yetiştiriciliğinin yatırım maliyeti düşük olmasından ve yoğun işgücüne ihtiyaç duymadan doğada hazır bulunan kaynaklardan (bitkiler) yararlanılarak yapılan ve yetiştiriciye önemli miktarda maddi kazanç sağlayan hayvancılık faaliyetlerinden biri olduğu ifade edilmektedir.

Türkiye doğal yapısı açısından arıcılık faaliyetlerine uygun bir yapıya sahiptir. Yine Türkiye, zengin flora, badem ve narenciye gibi yaygın olan meyve türleri, pamuk ve ayçiçeği gibi endüstriyel bitkileri, mera-çayır ve yem bitkileri, ıhlamur, akasya, kestane, iğde, okaliptüs gibi ağaçlar sebebi ile arıcılık faaliyeti için gerekli olan doğal kaynaklar bakımından son derece zengin bir ülkedir. Ülkemiz böylesi avantajlar sayesinde koloni varlığı ve bal üretimi açısından dünyada önde yer alan ülkelerden sayılmaktadır (Köseman & Karlıdağ, 2015).

Yapılan incelemelere göre böcek ile tozlaşmaya ihtiyaç duyulan yem bitkilerinde yeterli sayıda arı kovanının bulundurulması halinde tohumdaki verim beş katı kadar arttırmaktadır. (TİGEM, 2018, s. 32).

Şekil 2. 4. Çiçek Tozu Alan Arı

Kaynak: Anonim

2.1.4.2. Ankara Tiftik Keçisi Yetiştiriciliği

Zamanla adını aldığı Ankara ili ve iklim özelliklerinden, tiftik keçisine farklı ırkların özelliklerini kazandırmanın yanı sıra Türkiye ekonomisi içinde önemli döviz kaynağı olmuştur. Türkiye uzun yıllar tek üretici konumunda olduğu tiftik keçisinde 1960'lı yıllarda yaklaşık olarak 6 milyon baş hayvan varlığına sahip iken zamanla bu avantajı kaybederek ABD ile Güney Afrika Cumhuriyet'inin gerisinde yer almıştır. Sanayi devrimi sonrasında, tekstil sanayindeki talebin sentetik liflere kayması, tiftiğin modağa bağılı olması ile birlikte zamanla önemini kaybetmiştir. Özellikle, tekstil sanayinde istenilen taraklama sistemine uygun olmayışı da yetiştiricilerin zamanla kendilerine farklı gelir kaynağı arayışına girmesine neden olmuştur. Tiftik keçisi yetiştiricileri tiftiğin yeterince gelir sağlayamamasından kaynaklı, et verimini artırmak adına sürülerine Kıl Keçisi tekesi katmışlardır. Böylelikle hayvan cüssesini arttırmak yolu ile et verimini iyileştirmeyi amaçlanırken kısa bir süre içerisinde Ankara Kıl Keçisi sürüsünde tiftiğin özelliği deforme olmuştur. Verilen zararın telafi edilmesi için çalışmalar hala devam etmektedir. Bu yöntem ile istenilen gelir seviyesini yakalayamayan yetiştiriciler, böylesi yetiştirme yönteminden vazgeçmiştir (Koluman & Daşkiran, 2015, s. 26-27). Günümüzde Ankara keçisi sayısı 8.737.098 baş seviyesine tiftik miktarını ise 14 bin ton seviyesine taşımıştır (TUIK, 2020).

Şekil 2. 5. Siirt İlinde Yetiştirilen Renkli Tiftik Keçisi

Kaynak: <http://www.tarimpusulasi.com>

2.1.4.3. Halep Keçisi Yetiştiriciliği

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de keçi sütü ve ürünlerine olan talebin artmasıyla beraber damızlık keçi talepleri de yoğun bir şekilde artmıştır. Bu taleplerin karşılanması amacı ile Ceylanpınar İşletmesinde 2018 yılında toplamda 2.349 baş damızlık Halep Keçisi varlığı bulunmaktadır (TİGEM, 2018, s. 34).

Halk arasında Halep Keçisi olarak bilinen, literatürde damascus olarak anılmakla birlikte yaygın olarak yetiştirildiği coğrafyada ise Şami olarak bilinen bu keçi ırkı ülkemiz coğrafyasında en uygun yetişebilen keçi ırklarındandır. Halep keçisi dünya genelinde süt ve yavru verimi açısından ilk sıralarda yerini almıştır. Literatürde damacens olarak adlandırılan bu keçi ırkının bir alt variyetesi de bulunmaktadır ve özellikle Güney Kıbrıs Rum Kesimi’nde yetiştirilmektedir.

Ülkemizde Halep keçisinin yetiştirilme nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Türkiye’nin coğrafi yapısı yetiştirilmesine uygun olması,
2. Süt veriminin yüksek olması en az 3 kg süt verimi bulunmakta olup iyi beslenmesi durumunda süt verimi 5-6 kg çıkabilmesi (ikinci doğumdan sonra), yılda birkaç kez çiftleşebilmesi (sıcak aylar hariç),
3. Yavrulama ortalaması 2’nin üzerinde olması (www.pankeci.com).

Şekil 2. 6. Halep (Şami) Keçisi

Kaynak: <https://www.halepsamikecisi.com/galeri/nggallery/thumbnails>

2.2. TÜRKİYE'DE HAYVANCILIĞA DESTEK VEREN KURUMLAR

2.2.1. Tarım ve Orman Bakanlığı

Türkiye'de hayvancılığın geliştirilebilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, hayvancılık politikalarının yürütülmesinde etkinliğin artırılması, yerli hayvan genetik kaynaklarının yerinde korunması ve geliştirilmesi, kayıtların güncel tutulması, hayvan hastalıklarıyla mücadele ve sağlıklı hayvansal üretim için yetiştiricilerin desteklenmesi, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yapılmaktadır (www.mus.tarimorman.gov.tr, 2019).

2.2.2. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)

TKDK, Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı bir kuruluştur. Kurum, Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA)'nın kırsal kalkınma fonlarını kullanmaktadır. IPA'nın hibe bütçesinin; % 75'i Avrupa Birliği (AB), % 25'i ise Türkiye tarafından karşılanmaktadır. TKDK, 2011'de AB tarafından akredite edilmiş ve hibeleri kullanmaya başlamıştır. Kurum toplamda 14.441 projeye 3,8 milyar TL hibe vermiştir. Bu hibelerle kırsalda 10,2 milyar TL yatırım yapılmış ve 60 bin kişilik istihdam sağlanmıştır. IPA-I 2016 yılında tamamlanmış olup, %99 oranında bütçe kullanılmıştır. IPA-II ise 2016 yılında Avrupa Birliği Komisyonu tarafından onaylanmış ve faaliyetlerine başlamıştır (www.tarimorman.gov.tr, 2019).

2.2.3. Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM)

TİGEM, Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı bir kuruluştur. Kurumun amacı, tarımda devamlılığın sağlanabilmesi, genç çiftçilerin girişimciliğinin desteklenebilmesi, gelir seviyelerinin yükseltilebilmesi, alternatif oluşturabilecek gelir kaynaklarının sağlanmasıdır. Ayrıca kırsal alandaki genç nüfusun istihdamını artırmaya yönelik katkı sağlayacak kırsal alandaki tarımsal üretime (bitkisel, hayvansal, yöresel tarım ürünleri) yönelik olan 30.000 TL'ye kadar olan projelerin desteklenmesidir (www.tigem.gov.tr, 2016).

2.2.4. Kalkınma Ajansları

Kalkınma ajansları Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlı kuruluşlardır. Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) ve Konya Ovası Projesi (KOP) kapsamındaki illerde, mevcut büyükbaş ve

küçükbaş hayvancılık işletmelerinin modernizasyonu için ahır-ağıl tadilatı veya yeni inşaat ile koç-teke alımını kapsamaktadır. Ayrıca Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP) ve Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) kapsamındaki illerde ise; mevcut olan işletmelerin et üretimindeki verimliliği ve kaliteyi artırmaya bununla birlikte bölgesel kalkınmayı sağlamaya yönelik etçi ve kombine ırklardan damızlık boğa alımlarını da kapsamaktadır.

2.3. TÜRKİYEDE YAPILAN HAYVANCILIK DESTEKLEMELERİ

Tarım politikaları neredeyse tüm ülkelerde ulusal bir boyutta yürütülmektedir. Sürdürülebilir gelişim sürecinde hayvancılık ve hayvansal üretim sektöründe, ülkelerin sosyal ve ekonomik alanlarındaki gelişmelerinde son derece önem taşımakla beraber, ülkelerarasındaki rekabette de ülkelere büyük oranda katkı sağlamıştır. Hayvancılık, dünya ülkelerindeki gibi Türkiye’de de hızla artan nüfusun yeterli ve dengeli beslenmesinin sağlanması, sanayi sektöründeki birçok alanda hammadde olarak kullanılması, kırsal kalkınmanın gerçekleşebilmesi, tarım sektöründeki işsizliğin önüne geçerek köyden kente olan göçün önlenmesi gibi sosyal ve ekonomik açıdan stratejik bir yere sahip olmuştur (Bayraç & Çemrek, 2011)

Tablo 2. 5. Türkiye’de Yapılan Hayvancılık Destekleme Türleri

1) Buzağı-malak desteği	TL/Baş
4 Ay ve üzeri buzağı-malak (81 İl)	350
Soy kütüğüne kayıtlı (81 İl)	500
Döl kontrolü	50 (İlave)
Yetiştiricilik bölgesi illeri	200 (İlave)
Anaç manda	250
Soy kütüğüne kayıtlı manda	400
Malak	150
Soy kütüğüne kayıtlı malak	400
(2) Çoban (Sürü Yöneticisi) İstihdam Desteği	200 baş ve üzeri Küçükbaş (koyun-keçi) anaç hayvan varlığına sahip sürü yöneticisi istihdamı desteği 5000 TL/İşletme olarak ödenir.
(3) GAP, DAP, DOKAP ve KOP kapsamındaki illerde e-ıslah veri tabanına kayıtlı sığırlarda, (saf sütçü ırklarda doğum tarihi 1.1.2010 ve sonrası hariç olmak üzere)	Birime Destek

etçi ve kombine ırklarla tohumlama yaptıran yetiştiricilere, anaç sığırları ve doğan buzağları için aşağıda belirtilen miktarlarda ödeme yapılır.

Besilik materyal üretim desteği (baş)	Anaç Sığır	350 TL/baş
	Buzağı	150 TL/baş
(4) Koyun-keçi desteği		Birime Destek
Anaç koyun-keçi		25 TL/baş
(5) Tiftik üretim		Birime Destek
Tiftik		30 TL/baş
(6) Süt primi		Birime Destek
Soğutulmuş manda, koyun-keçi, inek sütü		Bakanlıkça belirlenir
Her bir sığır için		Bakanlıkça belirlenir
(7) Arıcılık		Birime Destek
Arılı kovan		10 TL/adet
Ana arı		15 TL/adet
Damızlık ana arı		40 TL/adet
(8) Su ürünleri		Birime Destek
Alabalık	250.000 Kg'a kadar	0,75 TL/Kg
	250.001-500.000 Kg	0,375 TL/Kg
	250.001-500.000 Kg	0,5TL/Kg
	250.001-500.000 Kg	0,025 Tl/kg
	250.001-500.000 Kg	0,125 Tl/kg
	250.001-500.000 Kg	0,125 Tl/kg
Hastalıktan ari kuluçkahanelerde damızlık alabalık desteği	2.500 adet	60 Tl/kg
	2.501-5000 adet	30 Tl/kg
(9) Hayvan hastalık tazminatları		Birime Destek
Kıymet takdir komisyonu tarafından belirlenir.		
(10) Hayvan başı ödeme		Birime Destek
Hastalıktan ari işletme		450 TL/baş
Onaylı süt çiftliği desteği (ilave)		80 TL/baş
(11) Aşı desteği		Birime Destek
Büyükbaş aşı uygulama		1,50 TL/baş
Küçükbaş aşı uygulama		1,00 TL/baş
Büyükbaş küpe uygulama		1,50 TL/baş
Küçükbaş küpe uygulama		1,00 TL/baş
(12) Atık desteği		Birime Destek
Büyükbaş hayvan atıkları (Aşılama sonrası)		1000 TL/baş
Küçükbaş hayvan atıkları (Aşılama sonrası)		150 TL/baş
(13) Hayvan gen kaynakları		Birime Destek

Büyükbaş koruma	600 TL/baş
Küçükbaş koruma	90 TL/baş
Sığır pedigrili koruma	800 TL/Baş
Arı koruma	40 TL/kovan
Damızlığa ayrılan manda yavrusu desteği	200 TL/Baş
Damızlık erkek materyal (Koç ve teke) desteği	200 TL/baş
(14) Çiğ sütün değerlendirilmesi	Bakanlıkça belirlenir.
(15) Besilik erkek sığır desteği	
Bakanlık kayıt sistemlerine kayıtlı, yurtiçinde doğmuş ve besi süresini tamamlamış erkek sığırları (manda dahil) mevzuatına uygun kesimhanelerde kestiren yetiştiricilere 1-200 baş için (200 dahil) hayvan başına 250 TL'ye kadar Bakanlıkça belirlenen fiyat üzerinden destekleme ödemesi yapılır.	

Kaynak: <https://www.tarimorman.gov.tr>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİİRT İLİNDE HAYVANCILIK DESTEKLEMELERİ VE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. SİİRT İLİ HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Siirt ili genelinde kayıtlı bulunan toplam büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı incelendiğinde, genel anlamda 2002-2019 yılları arasında ciddi artışlar olduğu gözlenmektedir. Siirt bölgesi hayvan varlığı tablosu incelendiğinde 2002 yılı itibari ile sistemli bir şekilde yapılan hayvancılık desteklemelerinin hayvan varlığı üzerinde olumlu etki yaptığı gözlenmektedir (Tablo 3.1).

2002 ve 2019 yılları arasında sığır ırkları incelendiğinde, kültür sığır sayısında ortalama olarak % 1,61 baş oranında ve melez sığır % 10,59 baş oranında artışların olduğu gözlenirken yerli sığır ırkında % - 1,09 baş oranında azalma olduğu gözlenmiştir (Tablo 3.1).

2002 ve 2019 yılları arasında koyun ve keçi varlıkları incelendiğinde, koyun varlığı sayısında ortalama olarak % 2,61 baş oranında artış gerçekleştiği görülmektedir. Keçi varlığı incelendiğinde ise % 2,02 baş oranında artışlar gerçekleşmiştir (Tablo 3.1).

Tablo 3. 1. Siirt İli 2002-2019 Yılları Arası Toplam Hayvan Varlığı

	Tür	İrk	2002	2018	2019	
SİİRT	Sığır	Kültür	2.125	5.120	5.541	
		Melez	2.191	20.870	25.393	
		Yerli (Sığır)	17.987	8.928	9.529	
		Toplam Sığır		22.303	34.910	40.463
		Koyun	185.753	743.121	670.831	
		Keçi	125.000	507.332	377.226	
		Toplam Küçükbaş		310.753	1.250.453	1.048.057
	Siirt Toplam Hayvan Varlığı		333.056	1.285.371	1.088.520	

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

3.2 SİİRT İLİNDE MEVCUT HAYVAN VARLIĞININ TRC 3 BÖLGE İLLERİNDEKİ HAYVAN VARLIĞI İÇERİSİNDEKİ YERİ

Siirt ilinin TRC3 bölgesinde bulunan illerdeki hayvan varlıkları içerisindeki payı incelendiğinde; 2002 yılında % 23,11, 2018 yılında % 27,47 ve 2019 yılında ise %

24,77 oranında olduğu hesaplanmıştır. Siirt ili bölgedeki hayvan varlığı bakımından 2018 yılında ilk sırada yer alır iken diğer yıllarda üçüncü sırada yer almaktadır. Bölgede toplam hayvan varlığı olarak % 26,15 ile yine üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 3.2).

Tablo 3. 2. Siirt İli Hayvan Varlığının TRC 3 Bölge İllerindeki Hayvan Varlığı İçerisindeki Oranı

	Siirt	Batman	Mardin	Şırnak	Toplam
2002	333.056	344.694	510.149	253.563	1.441.462
2018	1.285.371	927.226	1.092.307	1.209.443	4.514.347
2019	1.088.520	910.758	1.106.170	1.289.103	4.394.551
Toplam					
Hayvan Varlığı (Büyükbaş + Küçükbaş)	2.706.947	2.182.678	2.708.626	2.752.109	10.350.360

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

Türkiye de mevcut büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı Tablo 3.2’de gösterildiği gibidir. Siirt ilinde yetiştirilen toplam kültür sığır varlığının, Türkiye genelindeki toplam kültür sığır varlığı içerisindeki payının yaklaşık olarak; 2002 yılı % 0,11, 2018 ve 2019 yıllarındaki payının ise % 0,06 oranında olduğu görülmektedir (Tablo 3.2).

Siirt ilinde yetiştirilen toplam melez sığır varlığının Türkiye genelindeki toplam melez sığır varlığı içerisindeki payı yaklaşık olarak; 2002 yılı % 0,05, 2018 yılı % 0,30 ve 2019 yılındaki payı ise % 0,34 oranında olmuştur (Tablo 3.2).

Siirt ilinde yetiştirilen toplam yerli sığır varlığının Türkiye genelindeki toplam yerli sığır varlığı içerisindeki payı yaklaşık olarak; 2002 yılı % 0,50, 2018 yılı % 0,56 ve 2019 yılındaki payı ise % 0,60 oranında gerçekleşmiştir (Tablo 3.2).

2002 ve 2019 yıllarında Siirt bölgesinde yetiştirilen toplam sığır varlığının, Türkiye’de yetiştirilen toplam sığır varlığı içerisindeki payının ortalama olarak % 2,74 oranında olduğu tespit edilmiştir. 2019 yılındaki mevcut sığır varlığı desteklemelerinin sistematik bir şekilde yapılmaya başlandığı 2002 yılına göre yaklaşık olarak % 1.81 oranında bir artışın yaşandığı gözlenmektedir.

Siirt bölgesinde yetiştirilen toplam koyun varlığının Türkiye genelindeki toplam koyun varlığı içerisindeki payının yaklaşık olarak; 2002 yılı % 0,74, 2018 yılı % 2,11 ve 2019 yılındaki payının ise % 1,80 oranında olduğu görülmektedir (Tablo 3.2).

Siirt bölgesinde yetiştirilen toplam keçi varlığının Türkiye genelindeki toplam keçi varlığı içerisindeki payının ise yaklaşık olarak; 2002 yılı % 1,4, 2018 yılı % 4,64 ve 2019 yılındaki payı ise % 3,37 oranında olmuştur (Tablo 3.2).

2002 ve 2019 yıllarında Siirt ilinde yetiştirilen toplam küçükbaş hayvan varlığının, Türkiye’de yetiştirilen toplam küçükbaş hayvan varlığı içerisindeki payının toplamda ortalama olarak % 2,54 oranında olduğu tespit edilmiştir. 2019 yılındaki mevcut küçükbaş hayvan varlığı desteklemelerinin sistematik bir şekilde yapılmaya başlandığı 2002 yılına göre yaklaşık olarak % 0.52 oranında artışın yaşandığı gözlenmektedir.

Tablo 3. 3. Türkiye Geneli 2002-2019 Yılları Arası Toplam Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı

	Tür	İrk	2002	2018	2019
TÜRKİYE	Sığır	Kültür	1.859.786	8.419.204	8.559.855
		Melez	4.357.549	7.030.297	7.554.625
		Yerli (Sığır)	3.586.163	1.593.005	1.573.659
		Toplam Sığır	9.803.498	17.042.506	17.688.139
		Koyun	25.173.706	35.194.972	37.276.050
		Keçi	6.780.094	10.922.427	11.205.429
	Toplam Küçükbaş	31.953.800	46.117.399	48.481.479	
	Türkiye Toplam Hayvan Varlığı	41.757.298	63.159.905	66.169.618	

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

3.3. SİİRT İLİ HAYVANCILIK DESTEKLEMELERİ

Siirt Tarım ve Orman İl Müdürlüğü kayıtlarından elde edilen veriler incelendiğinde, Siirt ilinde hayvancılık faaliyetinde bulunan üreticilere 2015 yılında 3.286.846 milyon TL olarak verilen toplam hayvancılık destekleme kalemleri ve ödeme miktarı artarak yaklaşık olarak 29.40 kat artarak 2019 yılında 99.924.374 milyon TL’ye ulaştığı Tablo 3.3’te görülmektedir.

Destekleme yapılan alanlarda, yıllar itibari ile küçük dalgalanmalar olsa da artışlar gerçekleşmiştir. Desteklenen alanlar arasında en fazla ödeme anaç koyun – keçi desteğine yapıldığı görülürken, bunu sırayla buzağı desteği, çiğ süt desteği, arıcılık desteği takip etmektedir (Tablo 3.3).

Tablo 3. 4. Siirt İlinde 2015-2019 Yılları Arası Hayvancılık Destekleme Ödemeleri (TL)

	Anaç Koyun Keçi Destegi	Arıcılık Destegi	Buzağı Destegi**	Çiğ süt Destegi	Gen Kaynağı koruma Destegi	Halk Elinde Hayvan Islahı Destegi	Su Ürünleri Destegi	Sürü Yönetimi Destegi	Tiftik Desteklemesi	Yem Bitkisi Destegi	Toplam Hayvancılık Destegi
2015	0	0	0	2.204.010	0	0	0	0	0	1.082.836	3.286.846
2016	14.926.900	1.670.870	645.500	1.163.886	38.800	150.975	67.019	90.000	180.880	1.802.536	20.737.366
2017	16.017.375	1.591.080	2.410.450	1.777.631	44.560	268.416	116.628	105.000	313.030	1.850.513	24.494.683
2018*	15.864.960	1.557.490	3.647.700	2.260.855	49.320	323.450	112.995	180.000	372.770	1.875.462	26.245.002
2019**	16.411.875	1.843.410	2.928.450	1.675.647	49.320	300.150	119.277	185.000	349.470	1.297.878	25.160.477
Toplam	63.221.110	6.662.850	9.632.100	9.082.029	182.000	1.042.991	415.919	560.000	1.216.150	7.909.225	99.924.374

Kaynak: Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü 2020, 2019, Cari fiyatlarla *1. döneme kadar **Temmuz-Ağustos dönemine kadar

3.3.1. Siirt İlinde Hayvancılık Desteklemeleri

3.3.1.1. Anaç Koyun- Keçi ve Tiftik Üretim Desteklemeleri

Koyun ve keçi yetiştiriciliği yapan, damızlık koyun ve keçi yetiştiricileri birliklerine üye, hayvanları TÜRKVET ve Koyun-Keçi Bilgi Sistemine (KKBS) kayıtlı yetiştiriciler, anaç hayvan başına yılda bir kez olmak üzere 15-90 ay arasında olan dişi hayvanlar için desteklemeden yararlandırılmaktadır (www.tarimorman.gov.tr).

Tablo 3. 5. Anaç Koyun- Keçi ve Tiftik Üretim Desteklemeleri

Anaç Koyun- Keçi ve Tiftik Üretim Desteklemeleri	Birim Destek TL/Baş
Koyun –Keçi	25

Kaynak: (www.tarimorman.gov.tr)

3.3.1.2. Arıcılık Desteklemesi

Arıcılık Kayıt Sistemine (AKS) kayıtlı, en az 30, en fazla 1.000 adet arılı kovana sahip yetiştirici/üretici örgütü üyesi arıcılara arılı kovan başına destekleme ödemesi yapılmaktadır. Arıcı, kovan tespitlerini dilekçe verdiği il/ilçe müdürlüğüne belirtilen tarihler arasında yaptırmak zorundadır. Desteklenecek arılı kovanlar plakalı ve AKS' ye kayıtlı olmalıdır (www.tarimorman.gov.tr).

Tablo 3. 6. Arıcılık Desteklemeleri

Arıcılık Desteklemeleri	Birim Destek TL/Baş
Arılı Kovan Desteği	15

Kaynak: (www.tarimorman.gov.tr)

3.3.1.3. Buzağı, Malak ve Manda Desteklemeleri

Buzağı desteklemesinden yararlanmak için buzağuların, TÜRKVET ve E-İslah veri tabanlarına kayıtlı olmaları ve doğduğu işletmede en az 4 ay süreyle yaşamış olması şartı aranmaktadır. Doğduğu işletmede 4 aydan önce ölen, kesilen veya başka işletmeye giden buzağular bu desteklemeden yararlandırılmamaktadır. Ancak, buzağı yetiştirmeyen entansif süt işletmeleri (en az 50 baş dişi sığırı, soğutma tankı ve makineli sabit sağım sistemi bulunan), il/ilçe müdürlüğü onayı ile 4 aydan önce buzağıyı satabilir, bu buzağı 120 gün yaşamış ve aşıları tamamlanmışsa işletme buzağı desteklemesinden yararlandırılır. Hastalıklardan ari işletmelerde brusella aşısı hariç olmak üzere tüm buzağuların programlı aşıları yapılmış ve aşı bilgileri Veteriner Bilgi

Sistemine kaydedilmiş olmalıdır. Bu aşular; dişilerde brusella, şap ve LSD (lumpy skin disease), erkeklerde şap ve LSD aşuları olup, ülke geneli yeni aşuların programlı aşı kapsamına alınması durumunda, bu aşular da kapsama alınma tarihinden sonra doğan buzağular için desteklemede geçerli olacaktır. Her buzağı için bir kez destekleme ödemesi yapılmaktadır. Damızlık manda yetiştiricileri birliği bulunan illerde birliğe üye olma şartlarını taşıyan yetiştiriciler, birliğe üye olmaları koşuluyla birlikler aracılığıyla, bu birliklere üye olma şartlarını taşımayan veya birlik bulunmayan illerdeki yetiştiriciler ise il/ilçe müdürlüğü aracılığıyla başvurmaları halinde anaç manda ve/veya malak desteklemesinden yararlandırılmaktadır. Malak desteklemesinin şartları; çoklu doğumlar dâhil 2019 yılı doğumlu, TÜRKVET'e kayıtlı ve doğduğu işletmede en az 4 ay kalan her malak için, malağın doğduğu işletmenin sahibine bir kez destekleme ödemesi yapılmaktadır. 21 hastalıklardan ari işletmelerde brusella aşısı hariç olmak üzere tüm malakların programlı aşuları yapılmış ve aşı bilgileri Veteriner Bilgi Sistemine kaydedilmiş olmalıdır. Soy kütüğü malak desteklemesinden yararlanacak olan malakların, ana ve baba bilgileri MIS veri tabanında yer almalıdır (www.tarimorman.gov.tr).

Tablo 3. 7. Buzağı, Malak ve Manda Desteklemeleri Miktarı

Buzağı, Malak ve Manda Desteklemeleri	Birim Destek TL/Baş
Buzağı Desteği	350
Malak Desteği	350
Soy Kütüğü Desteği	500
Anaç Manda Desteği	250
Manda ve Manda Soy Kütüğü Desteği	400

Kaynak: (www.tarimorman.gov.tr)

3.3.1.4. Çiğ Süt Üretimi Desteklemesi

Üreticinin üretici birliğine üye olması ve TÜRKVET'e kayıtlı olması gerekmektedir. Üreticinin üretmiş olduğu çiğ sütü, gıda işletmelerinin kayıt ve onay işlemlerine dair yönetmelik kapsamında faaliyet gösteren süt işleme tesislerine satan yetiştiricilere manda, koyun ve keçi sütü ile inek sütü, soğutulmuş inek sütü ve üretici örgütleri kanalı ile pazarlanan soğutulmuş inek sütüne farklı olmak üzere, bakanlığın belirleyeceği dönemler ve birim fiyatlar üzerinden destekleme ödemesi yapılmaktadır (www.tarimorman.gov.tr).

Tablo 3. 8. Çiğ Süt Destekleme Birim Fiyatı

Çiğ Süt Desteklemesi	Birim Destek TL/Litre
Çiğ Süt Desteği	0,20 TL

Kaynak: (www.tarimorman.gov.tr)

3.3.1.5. Gen Kaynağını Koruma Desteklemesi

Hayvansal üretimle iştirak eden, işletmesi ve hayvanları Bakanlık kayıt sistemine kayıtlı yetiştiricilere sözleşmede taahhüt ettikleri destekleme şartlarını yerine getirmeleri halinde destekleme ödemesi yapılmaktadır. Yerinde koruma desteklemesinden yararlanacak yetiştiricinin, koruma yerinde ikamet etmesi ve destek aldığı türün farklı ırklarını bir arada yetiştiremez. Korumaya alınan sürüde damızlıkta kullanılacak erkek hayvan sayısı 16 baştan, dişi sayısı ise 56 baştan az olmayacaktır (www.tarimorman.gov.tr).

Tablo 3. 9. Gen Kaynağını Yerinde Koruma Desteklemesi

Hayvan Gen Kaynakları	Birime Destek TL/Baş/Kovan
Büyükbaş Hayvan Koruma	550
Küçükbaş Hayvan Koruma	80
Sığır Pedigrili Koruma	800
Arı Koruma	40
Islah Programındaki; Koyun/Keçi Ve Yavrularına	Elit Sürüde 70
Halk Elinde Islah Desteği (Baş)	Taban Sürüde 40
Halk Elinde Manda Islahı(Anaç Manda)	850
Damızlığa Ayrılan Manda (Düve/Tosun) (Baş)	200
Damızlık Erkek Materyal (Koç-Teke) (Baş)	200

Kaynak: (www.tarimorman.gov.tr)

3.3.1.6. Halk Elinde Hayvan Islahı Desteklemesi

Projeye dahil olacak her bir yetiştirici sürüsünde, en az bulunması gereken bir yaş ve üzeri koyun/keçi sayısı Maltız, Türk Saanen keçileri ve sakız koyunu için 40 baş, diğer ırklar için 80 baştır. Seçilecek sürülerde TAGEM tarafından hazırlanan saf yetiştirme seleksiyon ve döl kontrolü esasına göre yetiştirme yapılır. Geliştirme amaçlı desteklenecek küçükbaş hayvan ırklarında, her alt proje en fazla 6.300 baş hayvandan oluşur ve kontrollü çiftleştirilen yeterli miktarda elit anaç koyun/keçi bulundurulması hedeflenir. Yetiştiriciler TAGEM tarafından hazırlanan Halk Elinde Hayvan Islahı Ülkesel Projesi Uygulama Esasları Talimatında yer alan grev sorumluluklarını yerine getirmekle yükümlüdür (www.tarimorman.gov.tr)

Tablo 3. 10. Halk Elinde Hayvan Islahı Desteklemesi

Halk Elinde Hayvan Islahı Desteklemesi	Birime Destek TL/Baş
Halk Elinde Küçükbaş Hayvan Islahı (Elit Sürü Yavru)	70
Halk Elinde Küçükbaş Hayvan Islahı (Taban Sürü Yavru)	40

Kaynak : (www.tarimorman.gov.tr)

3.3.1.7. Su Ürünleri Desteklemesi

Su ürünleri desteği almak isteyen işletmecilerin, Tarım ve Orman Bakanlığı onaylı, su ürünleri yetiştiricilik belgesine sahip, Su Ürünleri Kayıt Sistemine (SKS) kayıtlı olmaları gerekmektedir. Ürün desteklemesi kapsamındaki türler; alabalık, çipura, levrek, midye, yeni türler (mersin, kalkan, fangri, mercan, sinagrit, lahoz, sivri burun karagöz, minekop, eşkine, sargoz, mürmur, sarıağız, trança, yayın, karabalık, yılan balığı, Karadeniz alası (S. Labrax), kerevit, karides)'dir.

Tablo 3. 11. Su Ürünleri Desteklemeleri

Su Ürünleri	Birime Destek TL/Kg-Adet
Alabalık (50.000 kg'a kadar)	0,75
Yeni Türler (50.000 kg'a kadar)	1,50
Kapalı Sistem Üretim (50.000 kg'a kadar)	1,50
Kilogram Üstü Alabalık Üretimi (50.000 kg'a kadar)	1,50
Midye (50.000 kg'a kadar)	0,10
Sazan (50.000 kg'a kadar)	0,50
Hastalıktan Ari Kuluçkahane Damızlık Alabalık Desteği (10.000 adet)	60,00
Toprak Havuzlarda Balık Yetiştiriciliği (30.000kg)	1,00

Kaynak : (www.tarimorman.gov.tr)

3.3.1.8. Sürü Yöneticisi (Çoban) İstihdam Desteklemesi

Çoban İstihdam Desteği TÜRKVET veri tabanına kayıtlı 250 ve üzeri anaç küçükbaş (koyun-keçi) hayvan varlığına sahip işletmelere 5.000 TL olarak ödenmektedir. İşletmede çoban çalışıyor olmalıdır. Çobana ait 2019 yılı SGK primlerinin, SGK tescili olan işletme üzerinden kesintisiz olarak en az 5 (beş) ay süre ile işletme sahibi ya da çoban tarafından yatırılmış olması gerekmektedir.

SGK prim ödemesini isteğe bağlı olarak yapanlar, SGK primlerini 30 (otuz) gün üzerinden tam zamanlı olarak yatırmayanlar, işletmede istihdam edilen ancak fiilen çobanlık yapmayanlar, muhtarlar, devlet memurları, emekliler ve 18 yaşından küçükler çoban olarak destekleme kapsamında değerlendirilmemektedir (www.tarimorman.gov.tr).

3.3.1.9 Tiftik Keçisi Yetiştiriciliğinin ve Tiftik Üretimini Desteklenmesi

Desteklemeden yararlanacakların işletmesi ve tiftiğin elde edildiği hayvanlar TÜRKVET'e kayıtlı olmalıdır. Tiftik, Tiftik ve Yapağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Tiftikbirlik) ve bağlı kooperatifleri ile damızlık koyun keçi yetiştiricileri birliklerine satılmış olmalıdır (www.tarimorman.gov.tr).

Tablo 3. 12. Tiftik Keçisi Yetiştiriciliğinin ve Tiftik Üretimini Desteklenmesi

TİFTİK KEÇİSİ VE TİFTİK ÜRETİM DESTEĞİ		Birime Destek
Tiftik		30 TL/Kg.
Teke	Taban Sürüde	200
	Elit Sürüde	200
Doğum Yapan Anaç Hayvan	Taban Sürüde	40
	Elit Sürüde	70
İlk Yavru	Taban Sürüde	40
	Elit Sürüde	70

Kaynak : (www.tarimorman.gov.tr)

3.3.1.10. Yem Bitkisi Üretim Desteklemesi

Yem bitkileri üretim desteğinden faydalanmak isteyen çiftçiler; Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) üye olmaları gerekmektedir. Kaba yem üretmek amacı ile yem bitkisi ekimi yapan üreticilere; çok yıllık yem bitkilerinden yapay çayır mera ve yonca için 4 yıl, korunga için 3 yıl süreyle, tek yıllık yem bitkisi ekiminde ise üretim yaptıkları yıl için ürünü hasat etmek kaydıyla dekar başına ödeme yapılmaktadır. Yem bitkisi desteği ödenen bitkilerin bazıları şunlardır: Yonca, silajlık mısır, korunga, fiğ, gibi yem bitkileri desteklemeleri ödenmektedir.

Tablo 3. 13. Yem Bitkisi Üretim Desteklemeleri

YEM BİTKİLERİ DESTEĞİ	Birime destek TL/da/Yıl
Çok Yıllıklar	90
Tek Yıllıklar	60
Yeşil Otlar (Arpa ve Buğday)	30
Yapay Çayır Mera	150
Silajlık Mısır	100
Kuru Şartlarda Ekilişi Yapılan Yem Bitkileri	40
2019 yılında ekilen fiğ, Macar fiği, burçak ve mürdümük için	Aldığı Desteğe%50 İlave

Kaynak : (www.tarimorman.gov.tr)

3.3.2. Siirt İlinde Yapılan Hayvancılık Desteklemelerinde Ödenen Miktarlar

Siirt Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre Siirt bölgesinde 2015-2019 yılları arasında düzenli olarak yapılan 8 (sekiz) adet hayvancılık desteklemesi olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan hayvancılık desteklemeleri şunlardır; anaç koyun-keçi desteği, arılı kovan desteği, buzağı-malak desteği, çiğ süt üretim desteği, gen kaynakları koruma desteği, halk elinde hayvan ıslahı desteği, su ürünleri desteği, sürü yönetimi (çoban) desteklemeleridir.

3.3.2.1. Anaç Koyun-Keçi Desteklemesi

Siirt Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nden alınan verilere göre destekleme miktarı 2018 yılı haricinde artışlar gerçekleşmiştir. 2018 yılı verileri incelendiğinde bir önceki yıla göre azalışın nedeni desteklenen hayvan sayısındaki düşüşten kaynaklandığı gözlenmektedir (Tablo 3.14).

Tablo 3. 14. Anaç Koyun-Keçi Desteklemeleri Miktarı

	Desteklenen Hayvan Sayısı	Ödenen Miktar TL/ Baş
2016	579.076	14.926.900
2017	640.695	16,017.375
2018	635.532	15.864.960
2019	656.475	16.411.875
Toplam	2.511.778	47.203.735

Kaynak: (Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020)

3.3.2.2. Arı Desteklemesi

Siirt Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nden alınan verilere göre desteklemelerin, 2019 yılında desteklenen kovan sayısı diğer yıllara göre daha az olmasına rağmen toplam ödenen miktardan daha fazla olduğu fark edilmektedir. 2019 yılında kovan başı ödenen miktar 15 TL, diğer yıllarda ise kovan başı verilen destek miktarı 10 TL olduğundan 2019 yılında ödenen destek miktarı fazla olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3.15).

Tablo 3. 15. Kovan Sayısı ve Destekleme Miktarı

	Desteklenen Kovan Sayısı	Ödenen Miktar TL/ Baş
2016	167.087	1.670.870
2017	159.108	1.591.080
2018	155.749	1.557.490
2019	122.894	1.843.410
Toplam	604.838	6.662.850

Kaynak: (Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020)

3.3.2.3. Buzağı, Malak Desteklemesi

Siirt Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nden alınan verilere göre, buzağı ve malak destekleme miktarı incelendiğinde, yıllara göre destekleme miktarı sürekli artış gerçekleşmiştir. 2018 yılında destek alan işletmeci sayısı, bir önceki yıla göre % 5.26 oranında artmıştır. 2019 yılının I. dönemi olmasına rağmen 7.882 baş hayvan sayısı desteklenmiştir (Tablo 3.16).

Tablo 3. 16. Buzağı, Malak Destekleme Miktarı

	Desteklenen Hayvan Sayısı	Ödenen Miktar TL/ Baş
2016	1.777	645.500
2017	1.664	2.410.450
2018	10.422	3.647.700
2019-1. Dönem	7.882	2.928.450
Toplam	21.745	9632.100

Kaynak: (Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020)

3.3.2.4. Çiğ Süt Üretim Desteklemesi

Siirt Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nden alınan verilere göre 2015 ve 2019 yılları arasında toplam 1.253 yetiştiriciye, 10.082.029 milyon TL destekleme ödemesi yapıldığı tespit edilmiştir (Tablo 3.17).

Tablo 3. 17. Çiğ Süt Destekleme Miktarı

	Yetiştirici Sayısı	Süt (Büyükbaş+Küçükbaş) (Litre)	Ödenen Miktar TL/ Baş
2015	450	13.015.885	2.204.010
2016	224	11.653.464	2.163.886
2017	272	10.160.668	1.777.631
2018	496	13.864.066	2.260.855
2019	260	11.323.844	1.675.647
Toplam	1.253	47.002.042	10.082.029

Kaynak: (Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020)

3.3.2.5. Gen Kaynakları Koruma Desteklemesi

Siirt Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nden alınan verilere göre gen kaynakları koruma destekleme miktarı incelendiğinde, yıllara göre destekleme miktarında sürekli artış gerçekleşmiştir. (Tablo 3.18).

Tablo 3. 18. Gen Kaynakları Koruma Destekleme Miktarı

	Desteklenen Hayvan Sayısı	Ödenen Miktar TL/ Baş
2016	485	38.800
2017	557	44.560
2018	548	49.320
2019	548	49.320
Toplam	2.138	182.000

Kaynak: (Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020)

3.3.2.6. Halk Elinde Hayvan Islahı Desteklemesi

Siirt Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nden alınan verilere göre, halk elinde hayvan ıslahı destekleme miktarı 2016-2018 yılları arasında incelendiğinde artışın gerçekleştiği görülmektedir. 2019 yılındaysa azalışın gerçekleştiği fark edilmektedir (Tablo 3.19).

Tablo 3. 19. Halk Elinde Hayvan Islahı Destekleme Miktarı

	Desteklenen Hayvan Sayısı	Ödenen Miktar TL/ Baş
2016	3.152	150.975
2017	7.202	268.416
2018	8.334	323.450
2019	8.008	300.150
Toplam	26.696	1.042.991

Kaynak: (Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020)

3.3.2.7. Su Ürünleri Desteklemesi

Siirt Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nden alınan verilere göre, su ürünleri destekleme miktarında 2016 yılına göre diğer yıllarda yaklaşık olarak % 1.8 oranında artışlar gerçekleşmiştir. (Tablo 3.20).

Tablo 3. 20. Su Ürünleri Destekleme Miktarı

	Desteklenen Su Ürünleri (kg)	Ödenen Miktar TL/ Baş
2016	103.106	67.019
2017	155.503	116.628
2018	150.660	112.995
2019	159.036	119.277
Toplam	568.305	415.919

Kaynak: (Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020)

3.3.2.8. Sürü Yönetimi (Çoban) Desteklemesi

Siirt Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nden alınan verilere göre, Sürü Yönetimi (Çoban) destekleme miktarında yıllara göre incelendiğinde, hem yetiştirici sayısında hem de ödenen miktarda sürekli artışlar gerçekleşmiştir. (Tablo 3.2).

Tablo 3. 21. Sürü Yönetimi (Çoban) Destekleme Miktarı

	Yetiştirici Sayısı	Ödenen Miktar TL/ Baş
2016	18	90.000
2017	21	105.000
2018	36	180.000
2019	37	185.000
Toplam	112	560.000

Kaynak: (Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020)

3.3.2.9. Tiftik Desteklemesi

Siirt Tarım ve Orman İl Müdürlüğünden alınan verilere göre, tiftik destekleme miktarında 2016-2018 yıllara göre incelendiğinde, hem yetiştirici sayısında hem de ödenen miktarda sürekli artışlar gerçekleşmiştir. 2019 yılında azalışların olduğu görülmektedir (Tablo 3.22).

Tablo 3. 22. Tiftik Destekleme Miktarı

	Desteklenen Hayvan Sayısı	Ödenen Miktar TL/ Baş
2016	3.297	180.880
2017	5.898	313.030
2018	6.581	372.770
2019	6.108	349.470
Toplam	21.884	1.216.150

Kaynak: (Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020)

3.3.2.10. Yem Bitkileri Üretim Desteklemesi

Siirt Tarım ve Orman İl Müdürlüğünden alınan verilere göre, yem bitkileri üretim destekleme miktarında 2015-2019 yıllara göre incelendiğinde, hem yetiştirici sayısında hem de ödenen miktarda sürekli artışlar gerçekleşmiştir. 2019 yılında ise azalmanın gerçekleştiği görülmektedir (Tablo 3.23).

Tablo 3. 23. Yem Bitkileri Üretim Destekleme Miktarı

	Desteklenen Çiççi Sayısı	Desteğe Tabi Alan (da)	Ödenen Miktar TL/ Baş
2015	660	18.929.326	1.082.836
2016	838	31.034.064	1.802.536
2017	940	32.896.036	1.850.513
2018	998	32.072.513	1.875.462
2019	724	22.186.988	1.297.878
Toplam	4.160	137.118.927	7.909.225

Kaynak: (Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020)

3.4. SİİRT İLİNİN TÜRKİYE GENELİNDE HAYVANCILIK DESTEKLEME ÖDEMELERİ İÇİNDEKİ PAYI

Türkiye geneli 2015-2018 yılları arasında toplamda 13 milyar 596 milyon TL hayvancılık destekleme ödemesi yapılmıştır. Siirt ilinin Türkiye genelinde hayvancılığa ödenen destekleme miktarı içerisindeki payı incelendiğinde; 2015 yılı % 0,11, 2016 yılı % 0,68, 2017 yılı % 0,64 ve 2018 yılı % 0,70 olduğu hesaplanmıştır. 2019 yılı Siirt ili

bölgesinde toplamda 25.160.477 milyon TL destek ödemesi yapılmış iken 2019 yılı Türkiye geneli ödenen destek miktarlarına ulaşamamıştır (Tablo 3.24).

Tablo 3. 24. Siirt İlinin Türkiye Geninde Hayvancılığa Ödenen Destekleme Miktarı İçerisindeki Payı

	Türkiye Geneli Ödenen Miktar	Siirt İlinde Ödenen Miktar
2015	2 milyar 973 milyon	3.286.846
2016	3 milyar 030 milyon	20.737.366
2017	3 milyar 848 milyon	24.494.683
2018	3 milyar 745 milyon	26.245.002
2019	Ulaşılamamıştır	25.160.477
Toplam	13 milyar 596 milyon	99.924.374

Kaynak: (Tarım ve Orman Bakanlığı,2018)

3.5. MATERYAL VE YÖNTEM

3.5.1. MATERYAL

Araştırma bölgesi olan, Siirt ili Merkez ilçe, Baykan, Eruh, Kurtalan, Şirvan, Pervari, Tillo ilçeleri ve bu ilçelere bağlı köylerde, hayvancılık faaliyetleri ile uğraşan işletme sahipleriyle yüz yüze yapılan anketle çalışmanın materyali orijinal verilerle oluşturulmuştur. Bu anket çalışması 15 Kasım 2019 - 01 Nisan 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Hayvancılığa yönelik hayvancılık politikaları ile ilgili yüksek lisans veya doktora tezi, makale, bildiri gibi kaynaklardan, Tarım ve Orman Bakanlığı ile Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan planlar ve gerçekleştirmelerle ilgili raporlardan derlenen bilgiler ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanmış olan istatistik bilgi ve verilerden istifade edilmiştir.

3.5.2. YÖNTEM

Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden alınan 15 Ekim 2019 tarihli resmi kayıtlara göre; Koyun – Keçi, Sığır – Manda ve diğer hayvancılık faaliyeti olarak Siirt il Merkezde toplam 1.446 işletme, Baykan ilçesinde 1.579 işletme, Eruh ilçesinde 1.096 işletme, Kurtalan ilçesinde 1.854 işletme, Pervari ilçesinde 3.228 işletme, Şirvan ilçesinde 1.942 işletme ve Tillo ilçesinde 204 işletme bulunmaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak araştırma evrenin 11.349 işletme olduğu hesaplanmıştır. Örnek işletmelerin seçilmesinde uygulanan yöntem olarak basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Anketlerin dağılımında yüzde (%) oranlar kullanılmıştır. Anket uygulamasından elde

edilen verilerin analizi ise Microsoft Excel programı kullanılarak manüel olarak hesaplanmıştır.

3.5.2.1. Örneklem Seçilmesinde Uygulanan Yöntem

Örneklem yöntemleri arasında en genellenebilir olanı “basit tesadüfi örneklem yöntemi” olduğu bilinmektedir. Bu yöntemin de kullanılabilmesi için ana kitle sayısına ulaşılması gerekmektedir (Kurtuluş, 2010, s. 61). Araştırmanın gerçekleştirilmesi için Siirt Valiliğinden yazılı izin alınmıştır. Bundan ötürü araştırmada “basit tesadüfi örnekleme yöntemi” uygulanmıştır.

Örneklem büyüklüğünün belirlemek için Yazıcıoğlu ve Erdoğan tarafından oluşturmuş olan evren ve örneklem tablosundan yararlanılmıştır (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2004, s. 50). Aşağıda belirtilen tabloda 10000 birim evren için 0,10 hata payıyla 95 kişilik örneklemin olması gerektiği görülmektedir (Tablo 3.25).

Tablo 3. 25. Örneklem Büyüklüğü Tablosu

Evren Büyüklüğü	+ 0.03 örnekleme hatası (d)			+ 0.05 örnekleme hatası (d)			+ 0.10 örnekleme hatası (d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1000000	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 milyon	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Kaynak: (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2004, s. 50)

Bu kapsamda, Siirt İli bölgesinde faaliyet gösteren işletmecilere 250 adet anket formu dağıtılmıştır ve toplanan anket formlarının sayısı 250 adet olarak tespit edilmiştir. Dağıtılan anket formlarının % 100'ünün geri dönüşü gerçekleşmiştir. Geçersiz sayılan anket sayısı 48 adet ve örneklemden çıkarılması sonucunda 202 kişilik örneklem elde edilmiştir. Örneklemin evreni temsil etmesi için gerekli olan 95 anket formunun üstünde anket sayısına ulaşılmıştır. Sonuç olarak, örneklem büyüklüğünün araştırma yapmak için uygun olduğu gözlemlenmiştir.

3.6. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.6.1 Yetiştiricilerin Demografik Özellikleri

Ankete katılım sağlayan işletme sahiplerinin en genci 19 yaşında, en yaşlısı ise 75 yaşındadır ve bu katılımcıların yaş ortalaması 43'tür.

İşletme sahiplerinin yaş gruplarına göre dağılımları incelendiğinde % 15,84'ünün 19-30 yaş grubunda olduğu, % 60,40'ının 31-50 yaş grubunda olduğu, % 23,76'sının 51 yaş ve üzerindeki kişilerden oluştuğu görülmektedir. Tablodan da hayvancılık faaliyeti yürüten yetiştiricilerin ağırlıklı olarak orta yaş grubunda olduğu da gözlenmektedir.

Ankete katılım sağlayanların % 9,90'ı kadın iken, % 90,10'u erkeklerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan yetiştiricilerin medeni durumlarına bakıldığında ise; % 87,62'sinin evli ve % 12,38'inin de bekâr olduğu görülmektedir (Tablo 3.26)

Tablo 3. 26. İşletme Sahiplerinin Yaş gruplarına, Cinsiyetlerine ve Medeni Durumlarına Göre Dağılımları

YAŞ GRUPLARI	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
19-30 Yaş	32	15,84
31-50 Yaş	122	60,40
51 Yaş ve üzeri	48	23,76
Toplam	202	100,0
CİNSİYETLER		
Kadın	20	9,90
Erkek	182	90,10
Toplam	202	100,0
MEDENİ DURUMLARI		
Evli	177	87,62
Bekâr	25	12,38
Toplam	202	100,0

Anket sorularını yanıtlayan işletme sahiplerinin hane halkı sayısının en az 1 kişi iken en çok 20 kişi olduğu gözlenmiştir. Ailedeki kişi sayısının % 81,20'si 1-10 kişi aralığında iken, % 18,20'si 11-20 kişi aralığındadır (Tablo 3.27).

Araştırma kapsamında anketin yapıldığı üretici hanelerindeki çocuk sayısına bakıldığında ailede en fazla 14 çocuk olduğu belirlenmiştir. İşletme sahiplerinin % 4,95'inin çocuğu olmadığı, % 17,33'ünün 1-2 çocuk ve % 77,72'sinin de 3 ve üzeri çocuğu olduğu görülmüştür (Tablo 3.27).

Anket sorularını yanıtlayan işletme sahiplerinin hane halkı çalışan sayısının en az 1 kişi, en çok 10 kişi olduğu belirlenmiştir. Hane halkı çalışanların % 38,61'inin 1 kişi, % 36,14'ünün de 3 kişi ve üzeri olduğu görülmüştür (Tablo 3.27).

Tablo 3. 27. İşletme Sahiplerinin Hane Halkı Sayısı, Çocuk Sayısı ve Hanede Çalışanların Sayı Dağılımı

HANE HALKI SAYISI	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
1-10 Kişi	164	81,20
11-20 Kişi	38	18,80
Toplam	202	100,0
HANEDEKİ ÇOCUK SAYISI		
Çocuk Yok	10	4,95
1-2 Çocuk	35	17,33
3 Çocuk ve Üzeri	157	77,72
Toplam	202	100,0
HANEDEKİ ÇALIŞAN SAYISI		
1 Kişi	78	38,61
2 Kişi	51	25,25
3 Kişi ve Üzeri	73	36,14
Toplam	202	100,0

Ankete katılan işletme sahiplerinin en az 1 yıl, en fazla 50 yıl hayvancılık deneyimine sahip oldukları ayrıca ortalama olarak 19 yıl hayvancılık deneyimlerinin olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3.28).

Tablo 3. 28. İşletme Sahiplerinin Hayvancılık Deneyimleri Dağılımı

HAYVANCILIK DENEYİMİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
1- 15 yıl	100	49,51
16-30 yıl	70	34,65
31 yıl ve üzeri	32	15,84
Toplam	202	100,0

Ankete katılan yetiştiricilerin % 18,32'si Siirt-Merkezde, % 10,89'u Baykan ilçesinde, % 15,84'ü Eruh ilçesinde, % 12,38'i Kurtalan ilçesinde, % 12,38'i Pervari ilçesinde, % 23,26'sı Şirvan ilçesinde, % 6,93'ü de Tillo ilçe ve bağlı köylerde ikamet etmektedir. (Tablo 3.29).

Tablo 3. 29. İşletme Sahiplerinin Yaşadıkları Yerlerin Dağılımı

İLÇELER	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Merkez	37	18,32
Baykan	22	10,89
Eruh	32	15,84
Kurtalan	25	12,38
Pervari	25	12,38
Şirvan	47	23,26
Tillo	14	6,93
Toplam	202	100,0

Ankete katılan yetiştiricilerin okuryazar oranı % 88.61 olup, % 40,10'nunun ilkokul mezunu, % 17,82'sinin lise mezunu, % 16,83'ünün ortaokul, % 11,39'unun okuryazar olmadığı tespit edilmiştir. Hayvancılık faaliyetlerinin eğitim seviyesi daha düşük kişiler tarafından ağırlıklı olarak yapıldığı gözlenmiştir (Tablo 3.30).

Tablo 3. 30. İşletme Sahiplerinin Eğitim Seviyeleri Dağılımı

EĞİTİM SEVİYESİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Okuryazar Değil	23	11,39
Okuryazar	16	7,92
İlkokul	81	40,10
Ortaokul	34	16,83
Lise	36	17,82
Ön Lisans	6	2,97
Lisans	5	2,47
Lisansüstü	1	0,50
Toplam	202	100,0

Ankete katılan işletme sahipleri % 55,44'ünün hayvancılık dışında bir faaliyette bulunmazken % 44,56'sının da hayvancılık dışında bir gelir getirici faaliyette bulunmaktadır (Tablo 3.31).

Tablo 3. 31. İşletme Sahiplerinin Hayvancılık Dışında Bulunduğu Faaliyet Dağılımı

HAYVANCILIK DIŞINDAKİ FAALİYETLER	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Köy korucusu	19	9,40
İşçi	17	8,42
Ticari Faaliyet	14	6,93
Serbest Meslek	10	4,95
Emekli	8	3,96
Şoför	7	3,47
Kamu İşçisi	6	2,97
Devlet Memuru	5	2,47
Aşçı	2	0,99
Öğretmen	1	0,50
Muhtar	1	0,50
Hayvancılık Dışında Faaliyeti Yok	112	55,44
Toplam	202	100,0

Anket sorularını yanıtlayan yetiştiricilerin kişisel gelirlerinin gelir gruplarına bakıldığında; yetiştiricilerin % 5,94'ünün hiç kişisel gelire sahip olmadığı, % 24,75'inin 500 TL - 1.499 TL arasında düşük kişisel gelire, % 6,44'ünün ise 10.000 TL ve üzerinde bir gelire sahip olduğu belirlenmiştir (Tablo 3.32).

Ankete yanıt veren işletme sahiplerinin aile gelirleri gelir grupları dağılımına bakıldığında işletme sahiplerinin % 0,50'sinin geliri olmadığı, % 19,80'inin aile gelirlerinin en düşük 500 TL - 1.499 TL arasında olduğu ve % 7,92' sinin de 10.000 TL ve üzeri gelire sahip oldukları tespit edilmiştir (Tablo 3.32).

Tablo 3. 32. İşletme Sahiplerinin Kişisel ve Ailevi Gelir Dağılımları

KİŞİSEL GELİR GRUPLARI	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
500 TL - 1.499 TL	50	24,75
1.500 TL - 2.499 TL	53	26,24
2.500 TL - 3.499 TL	37	18,31
3.500 TL - 4.999 TL	27	13,37
5.000 TL - 10.000 TL	10	4,95
10.000 TL + Üzeri	13	6,44
Kişisel Geliri Yok	12	5,94
Toplam	202	100,0
AİLEVİ GELİR GRUPLARI	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
500 TL - 1.499 TL	40	19,80
1.500 TL - 2.499 TL	53	26,24
2.500 TL - 3.499 TL	39	19,30
3.500 TL - 4.999 TL	31	15,35
5.000 TL - 10.000 TL	22	10,89
10.000 TL + Üzeri	16	7,92
Ailevi Geliri Yok	1	0,50
Toplam	202	100,0

Araştırmaya katılım sağlayan işletme sahiplerinin % 42,57'sinin Genel Sağlık Sigortasına (GSS) tabi olduğu, % 23,76'sının herhangi bir güvencesi olmadığı, % 1,49'unun da SSK'lı olduğu görülürken, bir sosyal güvenceye sahip yetiştiricilerin ortalaması % 76,24' e tekabül ettiği tespit edilmiştir (Tablo 3.33).

Tablo 3. 33. İşletme Sahiplerinin Sosyal Güvence Dağılımları

SOSYAL GÜVENCE	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Genel Sağlık Sigortası	86	42,57
BAĞ-KUR	26	12,87
Emekli Sandığı	23	11,39
<i>Diğer (Yeşil kart, Çocuğun sigortasından yararlanıyor, Eşinin sigortasından yararlanıyor)</i>	16	7,92
SSK	3	1,49
Herhangi Bir Sosyal Güvencem Yok	48	23,76
Toplam	202	100,0

3.6.2 İşletmelerin Özellikleri

Ankete katılan işletme sahiplerinin arazi varlıkları verdikleri cevaplara göre incelendiğinde; genel olarak hiç arazi varlığı olmayan ortalama işletmelerin % 52,47 oranında tespit edilmiştir. Sulu arazi varlığı en düşük 1 daa, en fazla 110 daa olduğu ve ortalama olarak sulu arazi varlıklarının 8,19 daa olarak tespit edilmiştir. İşletmelerin toplamda sulu arazilerinin % 47,03'ünün 1-50 daa arazi, 51-100 daa arası arazi varlığı olmayan işletmeler de tespit edilmiştir (Tablo 3.34).

İşletme sahiplerinin kuru arazi varlığı en düşük 1 daa, en fazla 250 daa olduğu ve ortalama olarak kuru arazi varlığının % 12,90 daa olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerin toplamda kuru arazilerinin % 41,59'unun 1-50 daa arazi, 101 daa ve üzeri arazi varlığı sahip işletme oranı % 1,98 olarak tespit edilmiştir (Tablo 3.34).

İşletmelerin toplamda arazi varlığı olarak en küçüğünün 1 daa, en büyüğünün 250 daa olduğu ve arazi varlığının da ortalama % 35,34 daa olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılan işletme sahiplerinin toplam arazi varlıkları incelendiğinde, yetiştiricilerin % 39,11'inin 1-50 daa arası arazi, % 5,45'inin 51-100 daa arası arazi, % 2,97'sinin 101 daa ve üzeri arazi varlığına sahip oldukları tespit edilmiştir (Tablo 3.34).

Tablo 3. 34. İşletmelerin Arazi Varlıkları Dağılımı

TOPLAM SULU ARAZİ VARLIĞI	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
1-50 daa	95	47,03
51-100 daa	0	0
101 daa ve üzeri	1	0,50
Arazi Yok	106	52,47
Toplam	202	100,0
TOPLAM KURU ARAZİ VARLIĞI		
1-50 daa	84	41,59
51-100 daa	8	3,96
101 daa ve üzeri	4	1,98
Arazi Yok	106	52,47
Toplam	202	100,0
TOPLAM ARAZİ VARLIĞI		
1-50 daa	79	39,11
51-100 daa	11	5,45
101 daa ve üzeri	6	2,97
Arazi Yok	106	52,47
Toplam	202	100,0

Anket sorularını yanıtlayan işletme sahiplerinin % 46,03'ünün arazisinin tamamını kendi kullandığını, % 0,50'sinin de arazi kiraladığını, % 1'i sahip olduğu arazisinin bir kısmını kiraya verdiğini veya otlakçıya verdiğini belirtmiştir. (Tablo 3.35).

Tablo 3. 35. İşletme Sahiplerinin Arazi Varlıklarını Kullanım Şekli Dağılımı

ARAZİ KULLANIM ŞEKLİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Tamamını kendim kullanıyorum	93	46,03
Arazi kiralıyorum	1	0,50
Arazimin bir kısmını kiracı/ortakçıya veriyorum	2	1,0
Arazi Varlığım Yok	106	52,47
Toplam	202	100,0

Ankete cevap veren işletme sahiplerinin % 75,74'ü herhangi bir kooperatife üye olmadığını belirtirken, % 24,26'sı ise herhangi bir kooperatif ve birliğe üye olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 3.36).

Herhangi bir kooperatife üyeliği olmayan işletmecilerin % 27,72'si kendi ürününü kendisinin pazarladığı için, % 20,79'u kooperatiflerin üreticiyi koruyabileceğine inanmadıklarından dolayı, % 15,85'inin Kooperatifin bana yararlı olacağını sanmadığından, % 12,87'si yöneticilerin dürüst çalıştıklarına inanmadıkları için üye olmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 3.36).

Tablo 3. 36. İşletme Sahiplerinin Kooperatif ya da Birliğe Üye Olma Durumu

ÜYE OLDUĞU KOOPERATİF	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Tarım Kredi Kooperatifleri	8	3,96
Tarım Satış Kooperatifleri	4	1,98
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	15	7,43
Diğer (Arıcılar Birliği, Ziraat Odası, Damızlık Koyun-Keçi Birliği, Damızlık Sığır Yetiştiriciliği Birliği)	22	10,89
Üye Değilim	153	75,74
Toplam	202	100,0
ÜYE OLMAMA NEDENLERİ		
Ürünümü kendim pazarlayabiliyorum	56	27,72
Üreticiyi koruduğuna inanmıyorum	42	20,79
Kooperatifin bana yararlı olacağını sanmıyorum	32	15,85
Yöneticilerin dürüst çalıştıklarına inanmıyorum	26	12,87
Üyeliğim var	46	22,77
Toplam	202	100,0

Ankete katılan işletmelerin, işletmede çalışan aile işgücü durumlarına bakıldığında; işletmelerde, % 57,42'sinin aileden 3 kişi ve üzeri kişinin, % 29,7'sinde 2 kişinin ve % 12,38'inde 1 kişinin aile işgücü olarak çalıştığını, % 0.50'sinin de aile işgücü kullanmadığı görülmektedir (Tablo 3.37).

İşletmelerin % 94,06'sının yabancı iş gücü çalıştırmaz iken, % 5,94'i yabancı iş gücünden faydalanmaktadır. İşletmelerin % 62,50'si mevsimlik statüsünde çalıştırıyor iken % 37,50'si ise daimi yabancı işgücü olarak çalıştırılmaktadır (Tablo 3.37).

Tablo 3. 37. İşletmelerin Aile İşgücü, Yabancı İşgücü Durum ve Çalışma Şekilleri

AİLE İŞGÜCÜ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
1 kişi	25	12,38
2 kişi	60	29,70
3 kişi ve üzeri	116	57,42
Aile işgücü kullanılmıyor	1	0,50
Toplam	202	100,0
YABANCI İŞGÜCÜ		
Evet	12	5,94
Hayır	190	94,06
ÇALIŞMA ŞEKLİ		
Mevsimlik	15	62,50
Daimi	9	37,50
Toplam	202	100,0

İşletme sahiplerinin hayvancılık faaliyetleriyle ilgili bilgi edinme kaynakları incelendiğinde % 47,52'si gibi büyük bir oranı diğer Tarım İl/İlçe Müdürlüklerinden, % 14,85'i diğer üretici ve komşulardan, % 14 6,93'ünün kooperatif ve birliklerden, % 1,49'unun ise yazılı basından bilgilere ulaştıkları tespit edilmiştir (Tablo 3.38).

Tablo 3. 38. Yetiştiricilerin Hayvancılık Faaliyetleri Hakkında Bilgi Alma Kaynakları

HAYVANCILIK FAALİYETİ BİLGİ ALMA KAYNAKLARI	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Tarım İl/ İlçe Müdürlüklerinden	96	47,52
Diğer Üreticilerden	30	14,85
Komşulardan	30	14,85
İnternette	16	7,92
Kooperatif ve Birliklerde	14	6,93
Radyo / TV	13	6,44
Yazılı Basın	3	1,49
Toplam	202	100,0

Anketi cevaplayan işletme sahiplerinin % 97.03 sanayi tipi işletme iken % 2.97'si de aile işletmesi olduğunu belirtmişlerdir. Bu işletmelerin % 34.16'sı sadece büyükbaş % 31.19'u küçükbaş ve % 6.43'ü de arıcılık faaliyeti ile uğraşırken, % 28.22'si de hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvancılık faaliyeti yaptıklarını belirtmişlerdir. İşletmelerin % 42,8'i sadece büyükbaş hayvancılıkla uğraşırken, % 52,9'u da besicilik yapmaktadır (Tablo 3.39).

İşletmelerin üretilen ürün çeşitlerine bakıldığında % 71.28'inin hem süt üretimi hem de besicilik yaptığı, % 15.84'ünün sadece süt ürettiği, % 6.44'ünün sadece besicilik yaptı ve % 6.44'ünün de bal ürettiği görülmektedir (Tablo 3.39).

Tablo 3. 39. İşletmelerin Tipi, İşletmenin Çeşidi ve Üretilen Ürün Tipi Dağılımı

İŞLETMENİN TİPİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Aile İşletmesi	6	2,97
Sanayi Tipi İşletme	196	97,03
Toplam	202	100,0
İŞLETMENİN ÇEŞİDİ		
Büyükbaş	69	34,16
Küçükbaş	63	31,19
Her ikisi (büyükbaş+ küçükbaş)	57	28,22
Arıcılık	13	6,43
Toplam	202	100,0
ÜRETİLEN ÜRÜN TİPİ		
Süt üretimi	32	15,84
Besicilik	13	6,44
Her ikisi (süt + besicilik)	144	71,28
Bal Üretimi	13	6,44
Toplam	202	100,0

Ankete katılan yetiştiricilerin % 35,15'i bölgede yaygın meslek olduğu, % 28,22'si ata-baba mesleği olduğundan, % 17,32'si karlı bulduğundan, % 3,96'sı da hayvancılık desteklemelerini cazip görmekteler. Ayrıca % 14.85'i de diğer nedenlerden (ek gelir sağlamak, hobi olarak, işsiz kaldığından, evin ekonomik geçimini sağlamak ve evin et ve süt ihtiyaçlarını karşılamak) amacıyla hayvancılık faaliyetinde bulduklarını belirtmişlerdir (Tablo 3.40).

Tablo 3. 40. İşletmelerin Hayvancılık Faaliyetinde Bulunma Nedenleri

NEDENLERİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Bölgemizde Yaygın Meslektir	71	35,15
Ata-Baba Mesleği	57	28,22
Karlı Buluyorum	36	17,82
Hayvancılık Desteklemeleri Oldukça Cazip	8	3,96
Diğer (ek gelir sağlamak için, hobi, işsizlikten, evin geçimini sağlamak için, evin et ve süt ihtiyacını karşılamak)	30	14,85
Toplam	202	100,0

Ankete katılan işletmelerin büyükbaş hayvan varlıkları incelendiğinde; boğa 110 baş, inek 635 baş, tosun 91 baş, düve 153 baş, dişi dana 110 baş, erkek dana 73 baş, buzağı 351 baş olmak üzere toplam da 1.523 adet büyükbaş hayvan varlığına sahip oldukları görülmektedir (Tablo 3.41).

Tablo 3. 41. İşletmelerin Büyükbaş Hayvan Varlıkları

BÜYÜKBAŞ	Sayı/Baş	Yüzde (%)
Boğa	110	6,93
İnek	635	39,99
Tosun	91	5,73
Düve	153	9,63
Dişi Dana	110	6,92
Erkek Dana	73	4,60
Buzağı	416	26,20
Toplam	1.588	100,0

İşletmelerin küçükbaş hayvan varlıkları incelendiğinde teke 494 baş, keçi 5.275 baş, çebiç 734 baş, oğlak 2.837 baş, koç 636 baş, koyun 5.554 baş, toklu 1311 baş ve kuzu 3839 baş hayvan olmak üzere toplamda 20.680 adet küçükbaş hayvan varlığı tespit edilmiştir (Tablo 3.42).

Tablo 3. 42. İşletmelerin Küçükbaş Hayvan Varlıkları

KÜÇÜKBAŞ	Sayı/Baş	Yüzde (%)
Teke	494	2,39
Keçi	5.275	25,51
Çebiç	734	3,55
Oğlak	2.837	13,72
Koç	636	3,08
Koyun	5.554	26,86
Toklu	1.311	6,34
Kuzu	3.839	18,58
Toplam	20.680	100,0

Anket sorularını yanıtlayan işletmelerin kümes varlığı incelendiğinde 935 adet tavuk (*yerli, marans, dorking, lohman Brown, aostrdorp, gerze ve iran cinsi*), 57 adet kaz ve 21 adet hindi olmak üzere toplamda 1.013 adet kümes varlığı bulunmakta olduğu gözlenmiştir (Tablo 3.43).

Tablo 3. 43. İşletmelerin Kanathı Hayvan Varlıkları

KÜMES VARLIĞI	Adet	Yüzde (%)
Tavuk	935	92,30
Kaz	57	2,07
Hindi	21	5,63
Toplam	1.013	100.0

İşletmelerin arı varlığı incelendiğinde 20 üreticiye ait toplamda 4.277 adet kovan varlığı olduğu gözlenmiştir (Tablo 3.44).

Tablo 3. 44. İşletmelerin Arı Varlıkları

ARI VARLIĞI	Adet	Yüzde (%)
Kovan	4.277	100.0
Toplam	4.277	100,0

İşletmelerin üretim yaptığı ürün değerlendirildiğinde % 71,28'inin süt ve besicilik yaptığı, % 15,84'ünün süt ürettiği, % 6,44 sadece besicilik yaptıkları ve % 6,44'ünün de bal ürettiği görülmektedir (Tablo 3.45).

Tablo 3. 45. İşletmelerde Üretilen Ürünler

ÜRETİLEN ÜRÜN TİPİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Süt Üretimi	32	15,84
Besicilik	13	6,44
Her İkisi (Süt + Besicilik)	144	71,28
Bal Üretimi	13	6,44
Toplam	202	100,0

Ankete katılan işletmelerin ürettiği ürünler incelendiğinde, % 40,10'u süt, % 30,70'i peynir, % 9,90'ı bal, % 8,41 yoğurt, % 5,94'ü tereyağı, % 4,94'ü et üretmektedir (Tablo 3.46).

İşletmelerin ürettiği ürünlerin satış miktarları incelendiğinde, % 16,34'ü ürün satışının olmadığını belirtir iken, % 27,23'ünün peynir ve süt üretenlerin miktar olarak 7.562 kg peynir, 3,710 kg süt, % 9,90'ı 52.210 kg miktarında bal, % 8,41'i 109 kg

yoğurt, % 5,94'ü 235 kg tereyağı, % 4,95'i 450 adet canlı hayvan olarak satış yaptıkları gözlenmiştir (*Bal üretimi yılda bir kez gerçekleşirken, diğer ürünlerin üretim ve satışları gündüktür*) (Tablo 3.46).

İşletmelerin ürün satış yerlerine bakıldığında; % 16,34'ü ürün satışının olmadığını belirirken, % 53,46'sının sokakta satış yaptığı, % 20,30'u aracıya sattığını, % 9,90'ının ise mandıraya sattığı tespit edilmiştir (Tablo 3.46).

Tablo 3. 46. İşletmelerde Günlük Üretilen ve Satılan Ürünler

ÜRETİLEN ÜRÜN	Sayı/Kişi	Yüzde
Bal	20	9,90
Peynir	62	30,70
Süt	81	40,10
Tereyağı	12	5,94
Yoğurt	17	8,41
Et (küçükbaş, büyükbaş)	10	4,95
Toplam	202	100,0
SATILAN ÜRÜN MİKTARI	Sayı/Kişi	Yüzde
Satışı Yok	33	16,34
Bal	20	9,90
Peynir	55	27,23
Süt	55	27,23
Tereyağı	12	5,94
Yoğurt	17	8,41
Canlı Satış (küçükbaş, büyükbaş)	10	4,95
Toplam	202	100,0
SATIŞ YAPILAN YER		
Satışı yok	33	16,34
Aracıya	41	20,30
Sokak satışı	108	53,46
Mandıraya Satış	20	9,90
Toplam	202	100,0

Ankete yanıt veren işletme sahiplerinin % 66,34'ünün yem giderinin, % 10,40'ının barınak bakım ve onarım giderlerinin, % 7,43'ünün ilaç giderlerinin, % 6,43'ünün nakliye giderinin, % 5,94'ünün diğer (*şeker gideri (arıcılık), çoban ve kaba yem gideri*) ve % 3,46'sının da veteriner giderlerinin hayvancılık faaliyeti için önemli harcama kalemleri olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 3.47).

Tablo 3. 47. İşletmelerin Hayvancılık Faaliyetlerindeki Önemli Harcama Kalemleri

HARCAMA KALEMLERİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Yem Gideri	134	66,34
İlaç Gideri	15	7,43
Barınak Bakım ve Onarım Gideri	21	10,40
Nakliye Gideri	13	6,43
Veteriner Gideri	7	3,46
Diğer (Şeker Gideri (Arıcılık), Çoban ve Kaba Yem Gideri)	12	5,94
Toplam	202	100,0

3.6.3. Hayvancılık Desteklemeleri ile İlgili Bulgular

Anket sorularına cevap veren işletme sahiplerinin % 5,94'ü 2019 yılında destek almadığını belirtirken, % 40,10'u buzağı desteği, % 34,16'sı koyun-keçi desteği, % 6,93'ü arılı kovan desteği, % 4,46'sı küpe desteği, % 2,97'si düve ve çiğ süt destekleri, % 1,48'i damızlık desteği, % 0,99'u da malak desteği aldıklarını ifade etmişlerdir (Tablo 3.48).

Desteklerden yararlanan işletme sahiplerinin % 82,18'i 70 TL-5.000TL arası, % 4,95'i 5.001 TL-10.000TL arası ve % 6,93'ü 10.000 TL üzeri destek miktarı aldığını belirtmiş iken % 5,94'ü de desteklerden yararlanmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 3.48).

İşletme sahiplerinin desteklerin yeterlilik durumuna % 83,66'sı yetersiz buluyor iken, % 10,40'ı da yeterli bulunduğunu ve % 5,94'ünün de fikri olmadığını ifade etmiştir (Tablo 3.48).

Tablo 3. 48. İşletmelerin Desteklerden Yararlanma Durumu ve 2019 Yılında Alınan Destekler Dağılımı

ALINAN DESTEKLER	Sayı/Kişi	Yüzde
Anaç Koyun-Keçi Desteği	69	34,16
Buzağı Desteği	81	40,10
Arılı Kovan Desteği	14	6,93
Hayvan Kimlik Sistemi Desteği (Küpeleme)	9	4,46
Düve Desteği	6	2,97
Çiğ Süt Desteği	6	2,97
Damızlık Desteği	3	1,48
Malak Desteği	2	0,99
Destek Almıyor	12	5,94
Toplam	202	100,0
DESTEK MİKTARI	Sayı/Kişi	Yüzde
350 TL-5,000TL arası	166	82,18
5,001 TL-10,000TL arası	10	4,95
10,000 TL üzeri	14	6,93
Destek Almıyor	12	5,94
Toplam	202	100,0
DESTEK YETERLİLİK DURUMU		
Yeterli	21	10,40
Yeterli Değil	169	83,66
Fikrim Yok	12	5,94
Toplam	202	100,0

Anket sorularına cevap veren işletme sahiplerinin % 25,25'i daha önce destek almadığını belirtirken, % 30,69'u buzağı desteği, % 21,29'u koyun-keçi desteği, % 5,94'ü arılı kovan desteği, % 2,48'i tiftik desteği, % 0.50'si ise gen kaynaklarını koruma desteği aldığını belirtmiştir (Tablo 3.49).

Destek alamayan üreticilerin % 11,38'i haberi olmadığını, % 6,93'ü verilen destek miktarını az bulduğunu, % 1,98'i bürokratik işlemlerin çok olduğunu ve % 0,99'u da vergi veya geri alınma endişesi ile başvurmadığını belirtmiştir (Tablo 3.49).

Tablo 3. 49. İşletmelerin Daha Önce Almış Oldukları Destek Dağılımı

DAHA ÖNCE KULLANILAN DESTEK	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Buzağı Desteği	62	30,69
Anaç Koyun-Keçi Desteği	43	21,29
Arılı Kovan Desteği	12	5,94
Süt Desteği	10	4,95
Hayvan Kimlik Sistemi Desteği (Küpeleme)	11	5,45
Tiftik Desteği	5	2,48
Genç Çiftçi Desteği	6	2,97
Gen Kaynaklarını Koruma Desteği	1	0,50
Yem Bitkileri Üretim Desteği	1	0,50
DESTEK ALMADIYSANIZ NEDENLERİ		
Haberim Olmadı	23	11,38
Verilen Destek Miktarını Az Buldum	14	6,93
Hayvan Sayım Yetersiz	5	2,48
Bürokratik İşlemlerin Çok Olması	4	1,98
Vergi Veya Geri Alınma Endişesi İle Başvurmadım	2	0,99
Evraklarım Eksik Olduğundan Başvurmadım	2	0,99
Üretici Birliğine Üye Olmadığım İçin Başvurmadım	1	0,50
Toplam	202	100,0

İşletme sahiplerinin % 5,94'ü hiç destek almadığını belirtirken, % 55,45'i hayvan başına 1 kez, 16,83'ü 2 kez, % 10,89'u 3 kez, % 10,89'u ise 4 kez ve üzeri destek ödemesi aldıklarını belirtmişlerdir (Tablo 3.50).

Tablo 3. 50. Yetiştiricilerin Hayvan Başına Aldıkları Destek Sayısı Dağılımı

DESTEK SAYISI	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
1 Kez Aldı	112	55,45
2 Kez Aldı	34	16,83
3 Kez Aldı	22	10,89
4 Kez ve Üzeri aldı	22	10,89
Hiç Almadı	12	5,94
Toplam	202	100,0

Anket sorularına cevap veren yetiştiricilerin % 69,80'i banka kredisi kullanmadığını belirtmişken, % 14,36'sı yem masraflarını karşılamak için, % 5,94'ü ahırını tamir ettirmek için, % 2,96'sı işletmesini büyütmek ve hayvan sayısını artırmak için, % 1,49'u yeni ahır yaptırmak için, % 0,50'si traktör, şeker, arı kovanı, ana arı almak ve arı sayısını artırmak için banka kredisi kullandıklarını belirtmişlerdir (Tablo 3.51).

Tablo 3. 51. Yetiştiricilerin Banka Kredisi Kullanma Durumları

BANKA KREDİSİ KULLANMA DURUMU	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Evet	61	30,20
Hayır	141	69,80
Toplam	202	100,0
KREDİ KULLANMA NEDENLERİ		
Yem Masraflarını Karşılama için	29	14,36
Traktör Aldım	1	0,50
Ahırımı Tamir Ettirdim	12	5,94
Yeni Ahır Yaptırdım	3	1,49
İşletmemi Büyütmek için	6	2,97
Hayvan Sayısını Arttırmak için	6	2,97
Şeker Aldım	1	0,50
Arı Kovanı Aldım	1	0,50
Ana Arı Aldım	1	0,50
Arı Sayısını Arttırdım	1	0,50
Kredi Kullanmadım	141	69,80
Toplam	202	100,0

Ankete katılan yetiştiricilerin hayvancılık desteklemeleri bilgisini, % 38,12'si akraba ve komşulardan, % 25,74'ü köye gelen Tarım ve Orman Bakanlığı personelinden, % 13,36 internetten, % 11,88 televizyondan, % 2,97'si köye gelen diğer uzmanlardan ve % 6,94'ü diğer (Birliklerden, araştırarak öğrendim, muhtardan) öğrendiklerini belirtmişlerdir (Tablo 3.52).

Tablo 3. 52. Yetiştiricilerin Hayvancılık Destekleri Hakkında Bilgi Edinme Durumu

HAYVANCILIK DESTEĞİ BİLGİ KAYNAĞI	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Akraba ve Komşulardan	77	38,12
Köye Gelen Bakanlık Personelinden	52	25,74
İnternet (Tarım ve Orman Bakanlığı sayfasından)	29	13,36
Televizyondan	24	11,88
Köye Gelen Diğer Uzmanlardan	6	2,97
Diğer (Birliklerden, Araştırarak Öğrendim, Muhtardan)	14	6,94
Toplam	202	100,0

İşletme sahiplerinin yem bitkisi desteğinin ekim alanlarını artırma durumlarına etkisi sorusuna % 82,67'si yem bitkisi üretmediği cevabını verirken, % 51,35'i ekim alanını arttırdığı, % 1,98'i de arttırmadığı cevabını vermiştir (Tablo 3.53).

Tablo 3. 53. Yetiştiricilerin Yem Bitkileri Desteğinin Ekim Alanını Arttırma Durumu

EKİM ALANI ARTMA DURUMU	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Evet	31	15,35
Hayır	4	1,98
Yem Bitkisi Üretmiyorum	167	82,67
Toplam	202	100,0

Ankete katılan yetiştiricilerin almış oldukları destekleme miktarından memnuniyet durumlarına incelendiğinde, yetiştiricilerin % 38,61'i hiç memnun olmadığını belirtirken, % 38,61'i az memnun olduğunu, % 14,36'sı orta düzeyde memnun olduğunu, % 5,45'i iyi derecede, % 2,97' si de çok iyi derecede verilen desteklemelerden memnun olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 3.54).

Tablo 3. 54. İşletmelerin Verilen Destek Miktarından Memnuniyet Durumu

MEMNUNİYET DÜZEYİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Hiç	78	38,61
Az	78	38,61
Orta	29	14,36
İyi	11	5,45
Çok iyi	6	2,97
Toplam	202	100,0

Araştırma bölgesindeki işletmelerin sürülerinde önemli bir hastalık var mı? Sorusuna, % 78,71'i hayır cevabını verirken, % 21,29'u da evet cevabını vermişlerdir. Sürünüzde ölen ya da kesilen hayvan başına tazminat alma ya da almama sorusuna yetiştiricilerin, % 8'i evet, % 96,04' ü de hayır cevabını vermiştir (Tablo 3.55).

Tablo 3. 55. Sürüde Önemli Bir Hastalığın Olması, Kesilen ya da Ölen Hayvan Tazminatı Alma Durumu

SÜRÜDE ÖNEMLİ HASTALIK VARLIĞI	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Evet	43	21,29
Hayır	159	78,71
Toplam	202	100,0
TAZMİNAT ALMA DURUMU		
Evet	8	96,04
Hayır	194	3,96
Toplam	202	100,0

Ankete katılan işletmelerin yapılan desteklemeleri başarılı buluyor musunuz sorusuna % 25,25'i fikri olmadığını belirtirken, % 45,54'ü hayır, başarılı bulmuyorum, % 29,21'i de evet, başarılı buluyorum cevabını vermiştir (Tablo 3.56).

Tablo 3. 56. İşletmelerin Verilen Destekleri Başarılı Bulma Durumu

BAŞARILI BULMA	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Evet	59	29,21
Hayır	92	45,54
Fikrim Yok	51	25,25
Toplam	202	100,0

Ankete katılan yetiştiricilerin; yapılan desteklemelerden hangileri bölgeniz için önemlidir sorusunu yanıtlayanların % 23,76'sına göre anaç koyun-keçi desteklemesi, % 14,85'ine göre buzağı üretim desteği, % 9,41'ine gebe düve desteği, % 5,94'üne göre kovan başı destekleme, % 3,47'sine göre İnşaatta % 50 indirim desteği, % 0,99'una göre yem, motorin, genetik kaynağı yerinde koruma, makine ekipman, besilik erkek sığır desteği (kesim), hayvan kimlik sistemi desteği (küpeleme) desteklemeleri ve % 0,50'sine göre de hayvan hastalığı (kesim, imha) tazminatı desteği Siirt bölgesi için önem arz eden desteklemeler olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3.57).

Tablo 3. 57. Yapılan Desteklemelerden Bölge İçin Önemli Olanlar

YAPILAN DESTEKLEMELER	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Anaç koyun-Keçi Desteği	48	23,76
Buzağı Desteği	30	14,85
Gebe Düve Desteği	19	9,41
Süt Desteği	15	7,43
Yem Bitkileri Üretim Desteği	14	6,93
Kovan Başı Destekleme	12	5,94
Damızlık Desteği	12	5,94
Tiftik Keçisi Desteği	9	4,46
İnşaatta % 50 İndirim Desteği	7	3,47
Suni Tohumlama Desteği	6	2,97
Hastalıktan Arındırılmış İşletmeler Desteği	5	2,47
Su Ürünleri Yetiştiriciliği Desteği	5	2,47
Programlı Aşılama Desteği	4	1,98
Suni Tohumlamadan Doğan Buzağı Desteği	3	1,48
Yem Desteği	2	0,99
Motorin Desteği	2	0,99
Genetik Kaynağı Yerinde Koruma Desteği	2	0,99
Makine Ekipman Desteği	2	0,99
Besilik Erkek Sığır Desteği (Kesim)	2	0,99
Hayvan Kimlik Sistemi Desteği (Küpeleme)	2	0,99
Hayvan Hastalığı (Kesim, İmha) Tazminatı	1	0,50
Toplam	202	100,0

Bölgede uygulanmakta olan destekleme politikalarına ek olarak, sizce başka ne tür destekleme politikası uygulanabilir? Sorusunu yanıtlayan işletme sahiplerinin % 71,27'si fikri olmadığını belirtmiştir. İşletme sahiplerinin % 5,45'i yem desteklemesi, % 3,96'sı arıcılık ekipmanları desteği, % 3,47'si yerli ırkın korunması desteği, % 2,97'si kompleks yapılı işletmelerin kurulması desteği, % 0,99'u oğlak/kuzu desteği, veteriner desteği, arıcılık barınak desteği, yayla kirası desteği, toklu desteği gibi desteklemelerin Siirt bölgesi için ek olarak uygulanabilir desteklemeler olduğunu ifade etmişlerdir (Tablo 3.59).

Tablo 3. 58. Bölgede Başka Uygulanması Gereken Destekleme Önerileri Durumu

YAPILAN DESTEKLEMELER	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Yem Desteği	11	5,45
Arıcılık Ekipmanları Desteği	8	3,96
Yerli Irkın Korunması Desteği	7	3,47
Kompleks Yapılı İşletmelerin Kurulma Desteği	6	2,97
Çoban Ücreti Desteği	6	2,97
Hayvan Başı Destekleme	5	2,48
Balık Yetiştiriciliği Desteği	3	1,49
Oğlak – Kuzu Desteği	2	0,99
Veteriner Desteği	2	0,99
Arı Kovanı Desteği	2	0,99
Arıcılık Barınak Desteği	2	0,99
Yayla Kirası Desteği	1	0,50
Kümes Hayvanı Desteği	1	0,50
Toklu Desteği	1	0,50
Danışmanlık Desteği	1	0,50
Fikrim Yok	144	71,29
Toplam	202	100,0

İşletme sahiplerinin 2020 yılında verilecek olan hayvancılık desteklemelerinden haberiniz var mı? sorusuna verdikleri yanıtta; % 74,26'sı verilecek hayvancılık desteklemelerinden haberdar olmadığını, % 25,74'ü ise haberdar olduğunu belirtmiştir (Tablo 3.28). Siirt bölgesindeki işletme sahiplerinin % 79,20'si 2020 yılında yapılacak destekleme ödemesi alabileceğini belirtmiştir. Destekleme ödemesi alamayacak olanların da % 18,81'i evrakları eksik olduğu için, % 1,49'u hayvanları melez ya da saf olmadığı için, % 0,50'si ise aşılarını yaptırmadığı için desteklemelerden yararlanamayacaklarını belirtmişlerdir (Tablo 3.59).

Tablo 3. 59. İşletmelerin 2020 Yılı için Hayvancılık Desteklemeleri Hakkındaki Görüşleri

BİLGİ SAHİBİ OLMA DURUMU	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Evet	52	25,74
Hayır	150	74,26
Toplam	202	100,0
DESTEK ALABİLME DURUMU	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Evet	160	79,20
Hayır	42	20,80
Toplam	202	100,0
DESTEK ALINAMAYACAĞI NEDENLERİ		
Desteklerden Yararlanabiliyorum	160	79,20
Evrakım Eksik	38	18,81
Hayvanlar Melez ya da Saf Değil	3	1,49
Aşılarını Yaptırmadım	1	0,50
Toplam	202	100,0

Ankete cevap veren yetiştiricilerin % 62,38'i desteklemelerden yararlanabilmek için başvuruda bulunacaklarını belirtirken, %25,24'ü kararsız olduklarını ve % 12,38'si de başvurmayacaklarını belirtmişlerdir (Tablo 3.60).

Desteklemelere başvuru yapmayacaklarını ifade edenlerin % 5,94'ü desteklemelerin zamanında verilmemesi, % 5,44'ü bürokratik işlemleri fazla buldukları, % 0,50'si destekleme miktarı yetersiz olduğu ve gerek duymadığı için başvuru yapmayacaklarını ifade etmişlerdir (Tablo 3.60).

Başvuru yapacakların % 16,84'ü damızlık alımı, % 15,84'ü ahır yapımı, %12,38'i yem masraflarını karşılamak, % 3,96'sı alet ve makine alımı ve hayvan sayısını arttırmak, % 1,98'i ahır tamiri, %1,48'i damızlık arı, şeker alımı ve sürüyü büyütmek, % 0,99 işletmeyi büyütmek ve arı sayısını arttırmak, % 0,50'si barınak bakım ve onarımı ve yayla kirasını ödemek için başvuracaklarını belirtmişlerdir (Tablo 3.60).

Tablo 3. 60. 2020 Yılındaki Hayvancılık Desteklemelerine Başvurma Düşünceleri

BAŞVURU DÜŞÜNCELERİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Evet	126	62,38
Hayır	25	12,38
Kararsızım	51	25,24
Toplam	202	100,0
BAŞVURU YAPILMAYACAĞI NEDENLERİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Başvuru Yapacaklar	126	62,38
Kararsızlar	51	25,24
Desteklemelerin Zamanında Verilmemesi	12	5,94
Bürokratik İşlemlerin Fazla Olması	11	5,44
Destekleme Miktarı Yetersiz	1	0,50
Gerek Duymuyorum	1	0,50
Toplam	202	100,0
BAŞVURU YAPMA NEDENLERİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Başvuru Yapmayacaklar	25	12,38
Kararsızlar	51	25,24
Damızlık	34	16,84
Ahır Yapımı	32	15,84
Yem Masraflarını Karşılama	25	12,38
Alet Makine Alımı	8	3,96
Hayvan Sayısını Arttırmak	8	3,96
Ahır Tamiri	4	1,98
Damızlık Arı	3	1,48
Şeker Alımı (arı için)	3	1,48
Sürüyü Büyütmek	3	1,48
İşletmeyi Büyütmek	2	0,99
Kovan Sayısını Arttırmak	2	0,99
Barınak Bakım ve Onarım	1	0,50
Yayla Kirasını Ödemek	1	0,50
Toplam	202	100,0

Ankete katılan işletme sahiplerinin 2020 yılında yapılacak desteklemeler içinde yer alan desteklemelerden % 40,59'u damızlık hayvan desteği, % 28,22'si yem desteği, % 8,92'si süt desteği, % 7,43'ü diğer (ana arı desteği, barınak desteği, şeker desteği, gebe düve desteği, çoban desteği), % 3,96'sı veteriner desteği, % 3,46'sı programlı aşı ve hayvan başı ödeme destekleri, %2,97'si su ürünleri desteği ve % 0,99'u besi desteğinin Siirt bölgesi için hayvancılığın gelişmesinde önemli katkı sağlayacağını ifade etmişlerdir (Tablo 3.61).

Tablo 3. 61. 2020 Yılı Desteklemelerin Hayvancılığın Gelişmesindeki Önemi

ÖNEMLİ OLDUĞU DÜŞÜNÜLEN DESTEKLEMELER	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Damızlık Hayvan Desteği	82	40,59
Yem Desteği	57	28,22
Süt Desteği	18	8,92
Diğer (<i>Ana Arı Desteği, Barınak Desteği, Şeker Desteği, Gebe Düve Desteği, Çoban Desteği</i>)	15	7,43
Veteriner Desteği	8	3,96
Programlı Aşı Desteği	7	3,46
Hayvan Başı Ödeme Desteği	7	3,46
Su Ürünleri Desteği	6	2,97
Besi Desteği	2	0,99
Toplam	202	100,0

Görüşme sağlanan işletme sahiplerinin % 5,94'ü destek almadığını ifade ederken, % 61,88'i desteklemelerden yararlanmanın tarımsal gelirlerine olumlu etkisi olmadığını, % 32,18'i de yararlanan desteklemelerin hayvancılık işletmelerinin geliştirmesine katkısı olmadığını belirtmişlerdir (Tablo 3.62)

Tablo 3. 62. Hayvancılık Desteklemelerinin Tarımsal Gelire Etkisi

TARIMSAL GELİR ETKİSİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Arttı	65	32,18
Artmadı	125	61,88
Destek Almadı	12	5,94
Toplam	202	100,0

Görüşme sağlanan işletme sahiplerinin % 5,94'ü destek almadığını ifade ederken, % 51,49'u desteklemelerden yararlandıktan sonra işletmelerinin gelişiminde olumlu etkisi olmadığını, % 42,57'si de yararlanan desteklemelerin hayvancılık işletmelerinin geliştirmesine katkısı olmadığını belirtmişlerdir (Tablo 3.63)

Tablo 3. 63. Hayvancılık Desteklemelerinin İşletmelerin Gelişmesindeki Etkisi

İŞLETMENİN GELİŞMESİNE ETKİSİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Evet	86	42,57
Hayır	104	51,49
Destek Almadı	12	5,94
Toplam	202	100,0

Görüşme sağlanan işletme sahiplerinin “hayvancılık desteklerinden yararlanmak işletmenizin geliştirilmesinde etkili oldu mu? Sorusuna verdikleri yanıtta % 5,94'ü destek almadığını belirtmiştir. Hayvancılık desteklemesi alan yetiştiricilerin % 50,99'u

hayvanların bakım ve beslenmesine harcadığını, % 20,30'u hayvanlarının sayısını arttırdığını, % 8,42'si borçlarını ödediğini, % 5,94'ü çocuklarının eğitim masrafını ödediğini, % 3,46 kovan sayısını arttırdığını tespit edilmiştir. Ayrıca % 1,48'i işletmesine daha geliştirilmiş alet-ekipmanlar ve ev aldıklarını, % 0,99'u yeni tarla kiralayıp ekim alanını arttırdığını, % 0,50 tarla ve araba aldıklarını belirtmişlerdir (Tablo 3.64).

Tablo 3. 64. Yetiştiricilerin Hayvancılık Desteklemesi Kullanma Şekilleri

HAYVANCILIK	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Hayvanların Bakım Ve Beslenmesine Harcadım	103	50,99
Hayvanlarının Sayısını Arttırdım	41	20,30
Kovan Sayısını Arttırdım	7	3,46
İşletmememe Daha Geliştirilmiş Alet Ekipmanlar Aldım	3	1,48
BİTKİSEL ÜRETİM AMAÇLI		
Yeni Tarla Kiralayıp Ekim Alanımı Arttırdım	2	0,99
Tarla Aldım	1	0,50
HAYVANCILIK DIŞI		
Borçlarımı Ödedim	17	8,42
Çocuğumun Eğitim Masrafını Ödedim	12	5,94
Ev Aldım	3	1,48
Araba Aldım	1	0,50
Destek Almadı	12	5,94
Toplam	202	100,0

Yetiştiricilerin % 48,02'si hayvancılık desteklemelerden yararlanırken herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirtmiştir. Yetiştiricilerin % 27,22'si bürokratik iş ve işlemlerden dolayı % 10,40'ı fazla miktarda evrak istenmesinden ve % 8,42'si de memurların bilgisizliğinden dolayı farklı sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir (Tablo 3.65).

Tablo 3. 65. Yetiştiricilerin Desteklemelerden Yararlanırken Karşılaştıkları Sorunlar

SORUNLA KARŞILAŞMA DURUMU	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Evet	93	46,04
Hayır	97	48,02
Destek Almadı	12	5,94
Toplam	202	100,0
KARŞILAŞILAN SORUNLAR	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Sorunla Karşılaşmadım	97	48,02
Bürokratik İş ve İşlemler	55	27,22
Fazla Miktarda Evrak İstenmesi	21	10,40
Memurların Bilgisizliği	17	8,42
Destek Almadı	12	5,94
Toplam	202	100,0

Ankete katılan yetiştiricilere sorulan “hangi destekleme miktarının artırılmasını istersiniz” sorusuna verilen yanıtta % 6,93’ü fikri olmadığını belirtmiş iken, % 20,79’u tüm desteklemelerin artırılmasını istedikleri tespit edilmiştir (Tablo 3.60).

Yetiştiricilerin % 13,37’si anaç koyun-keçi desteğinin, 10,89’u buzağı desteğinin, % 6,93’ü süt desteğinin, % 4,46’sı kovan başı desteğinin, % 3,47’si gebe düve ve damızlık desteklerinin, % 1,98’i genetik kaynağı yerinde koruma desteğinin, % 0,50’sinin de kümes hayvanları ve hayvan başı desteklemelerinin artırılmasını istedikleri tespit edilmiştir (Tablo 3.66).

Tablo 3. 66. Yetiştiricilerin Arttırılmasını İsteddiği Destekleme Türleri

ARTTIRILMASI İSTENEN DESTEKLEMELER	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Tüm Desteklemeler	42	20,79
Anaç Koyun-Keçi Desteği	27	13,37
Buzağı Desteği	22	10,89
Yem Desteği	15	7,43
Fikrim Yok	14	6,93
Süt Desteği	14	6,93
Kovan Baş Desteği	9	4,46
Barınak Desteği	8	3,96
Gebe Düve Desteği	7	3,47
Damızlık Desteği	7	3,47
Ana Arı Desteği	5	2,47
Çoban Desteği	5	2,47
Veteriner Desteği	5	2,47
Genetik Kaynağı Yerinde Koruma Desteği	4	1,98
Suni Tohumlama Desteği	4	1,98
İnşaatta % 50 İndirim Desteği	4	1,98
Motorin Desteği	3	1,48
Tiftik Keçisi Desteği	3	1,48
Su Ürünleri Yetiştiriciliği Desteği	2	0,99
Kümes Hayvanları Desteği	1	0,50
Hayvan Baş Desteği	1	0,50
Toplam	202	100,0

Ankete katılan yetiştiricilere sorulan, Amacına ulaşmadığını düşündüğünüz destekleme ödeme kalemleri var mı? sorusuna verilen yanıtta % 67,33'ü fikri olmadığını ifade etmiş iken, % 13,86'sı da amacına ulaşmadığını düşündüğü destekleme türünün olmadığını belirttikleri tespit edilmiştir. Yetiştiriciler arasında % 8,91'i buzağı desteklemesi, % 3,96'sı kovan başı destekleme, % 2,97'si süt desteklemesi, % 0,99'u da gebe düve, anaç koyun-keçi ve hayvan kimlik istemi desteği (küpeleme) desteklemelerinin amacına ulaşmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 3.67).

Tablo 3. 67. Amacına Ulaşmayan Destekleme Türü

AMACINA ULAŞMAYAN DESTEKLEME	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Fikrim Yok	136	67,33
Hayır	28	13,86
Buzağı Desteği	18	8,91
Kovan Baş Desteği	8	3,96
Süt Desteği	6	2,97
Gebe Düve Desteği	2	0,99
Anaç Koyun-Keçi Desteği	2	0,99
Hayvan Kimlik İstemi Desteği (Küpeleme)	2	0,99
Toplam	202	100,0

Yetiştiricilerin, % 48,02'si evet, % 51,98'i de hayır cevabını vermişlerdir. Hayvan sayısını artırmak istemeyenlerin % 21,78'i yem fiyatların çok yüksek olmasından kaynaklı, % 9,9'u kaba yem sıkıntısı yaşadığından, % 3,47'si hayvan barınakları yetersiz olduğundan, % 1,49'u yetersiz arazi, şeker fiyatının çok yüksek olmasından kaynaklı sorunlar olduğundan hayvan sayılarını arttırmayı düşünmedikleri tespit edilmiştir (Tablo 3.68).

Tablo 3. 68. Yetiştiricilerin Hayvan Sayısını Arttırma Düşüncesi

HAYVAN SAYISINI ARTIRMA DÜŞÜNCEŚİ	Sayı/Kişi	Yüzde (%)
Evet	97	48,02
Hayır	105	51,98
Toplam	202	100,0
ARTIRMAK İSTEMEME NEDENLERİ		
Arttırmak İstiyor	97	48,02
Yem Fiyatını Yüksek Olması	44	21,78
Kaba Yem Sıkıntısı	20	9,90
Hayvan Barınakları Yetersiz	7	3,47
Sermaye Yetersizliği	5	2,47
Mera Alanı Yetersiz	5	2,47
Veteriner Gideri Fazla	5	2,47
İşgücü Yetersizliği	4	1,98
Hayvan Hastalıkları	4	1,98
Verilen Destekler Yetersiz	4	1,98
Yetersiz Arazi	3	1,49
Şeker Fiyatı Çok Yüksek	3	1,49
Suni Tohumlama Başarısızlığı	1	0,50
Toplam	202	100,0

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Türkiye’de uygulanan hayvancılık destekleme politikalarının etkileri Siirt ili örneği ile değerlendirilmiştir. Çalışmada hayvancılık faaliyetiyle uğraşan işletmecilerin destekleme ödemelerinden yararlanma seviyeleri incelenerek işletmeler açısından desteklemelerin etki analizi yapılmıştır.

Ankete katılım sağlayan 202 yetiştirici arasında en genci 19 yaşında olup, en yaşlısı da 75 yaşında olduğu ve bu yetiştiricilerin yaş ortalaması 43 olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan yetiştiricilerin % 9,90’ı kadınlardan, % 90,10’u da erkeklerden oluşmaktadır. Bu yetiştiricilerin medeni durumlarına bakıldığında; % 87,62’sinin evli ve % 12,38’inin de bekâr olduğu görülmektedir.

İşletme sahiplerinin hayvancılık deneyimlerine bakıldığında neredeyse yarıya % (49,51) yakını 1-15 yıl arası hayvancılık faaliyetinde bulunduğu görülmüştür. İşletme sahiplerinin % 11,39’u okuryazar olmadığı, % 40,1’i ilkokul mezunu ve % 0,5’i de lisansüstü mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Yetiştiricilerin hayvancılık faaliyetinde bulunma veya devam ettirme nedenleri ise bölgede yaygın meslek olmasıdır (% 35,15).

Hayvancılık faaliyetinde bulunan yetiştiricilerin % 71,28’i et (besi) ve süt üretimlerini birlikte yapmaktalar. Böylesi üretim şekli işletmeleri karlı hale getirebilmektedir. İşletmelerin süt sağım işlemleri sağım makineleri aracılığı ile gerçekleştirildiği gibi, elle sağım yapan yetiştiricilerin sayısı da azımsanmayacak kadar bulunmaktadır.

Üreticiler, ürettikleri ürünleri genel olarak sokakta satışlarını (%53,46) gerçekleştirirken % 9,90’ı mandıraya vermektedir. Üreticilerin % 16,34’ü ise ürünlerini kendileri değerlendirebilmektedir. Hayvancılık faaliyeti yürüten yetiştiricilerin % 4,95’i besicilik yaptığı ve gider olarak en fazla harcama yapılan ürünün yem gideri olduğu anlaşılmaktadır.

İşletme sahiplerinin % 55,44’sı sadece hayvancılık faaliyetini yürüttüğü ve % 44,56’ü de bölgede yapacak başka iş olmadığından, aile ekonomisine ek gelir sağlamak için, ata baba mesleği olduğu için, karlı bulunduğu için, hobi olarak gibi nedenlerden dolayı hayvancılık dışında faaliyetlerde bulunmakta oldukları anlaşılmıştır.

İşletme sahiplerinin % 23,76'sının herhangi bir güvencesi olmadığı tespit edilmiştir. % 42,57'sinin genel sağlık sigortasına (GSS) tabi olduğu, % 12,87'sinin bağ-kur'lu olduğu, % 11,39'unun emekli sandığı, % 7,92'sinin diğer (Yeşil kart, Çocuğun sigortasından yararlanıyor, Eşinin sigortasından yararlanıyor) sosyal güvencesi olduğu, % 1,49'unun da SSK'lı olduğu görülür iken Sosyal güvenceye sahip yetiştiricilerin ortalaması % 76,24' e tekabül ettiği tespit edilmiştir.

Yetiştiricilerin sahip oldukları toplam arazi (% 47,53) varlıklarını, maliyeti azaltmak adına hayvanları ilkbaharda ve sonbaharda otlatmak ve yem bitkisi üretmek için kullananlar (% 46,03) olduğu gibi arazisini kiraya veren (% 1,50) işletmelerde bulunmaktadır.

Hayvancılık faaliyeti yürüten işletme sahipleri için önemli olan harcama kalemleri incelendiğinde, % 66,34'ünün yem giderinin, % 10,40'ının barınak bakım ve onarım giderlerinin, % 7,43'ünün ilaç giderlerinin, % 6,43'ünün nakliye giderinin, % 5,94'ünün diğer (şeker gideri (arıcılık), çoban ve kaba yem gideri) ve % 3,46'sının da veteriner giderleri olduğu anlaşılmaktadır.

Anket sorularına cevap veren yetiştiricilerin % 30,20'i banka kredisi kullandığı anlaşılmıştır. Banka kredisi çeken yetiştiriciler % 14,36'sı yem masraflarını karşılamak için, banka kredisi kullandıklarını ifade etmişlerdir. Yem fiyatlarının yüksek olması da yetiştiricileri zor duruma sokmaktadır. Yem fiyatlarının yüksek olmasından kaynaklı hayvancılık faaliyetlerini sonlandırmak ya da mevcut hayvan sayısı artırmak istemeyen yetiştiriciler bulunmaktadır.

Ankete katılan üretici arasında sadece 12 kişi 2019 yılında hayvancılık desteklerinden faydalanmadığını belirtmiş iken, 190 kişi de faydalandığını bildirmiştir. Desteklemelerden faydalanmayanların oranı % 5,94 olduğu hesaplanmıştır.

Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre yapılan desteklemeler; anaç koyun keçi desteği, arıcılık desteği, buzağı desteği, çiğ süt desteği, gen kaynağını koruma desteği, halk elinde hayvan ıslahı desteği, su ürünleri desteği, sürü yönetimi (çoban) desteği, tiftik desteklemesi, yem bitkisi desteği olmak üzere 2015-2019 yılları arasında toplamda Siirt il geneli 99.924.374 milyon TL destekleme ödemesi yapılmıştır.

Türkiye geneli 2015-2018 yılları arasında 13 milyar 596 milyon TL hayvancılık destekleme ödemesi yapılmıştır. Siirt ilinin Türkiye geninde hayvancılığa ödenen destekleme miktarı içerisindeki payı; 2015 yılı % 0,11, 2016 yılı % 0,68, 2017 yılı % 0,64 ve 2018 yılı % 0,70 olduğu hesaplanmıştır. 2019 yılı Siirt il bölgesinde toplamda 25.160.477 milyon TL destek ödemesi yapılmış iken 2019 yılı Türkiye geneli ödenen destek miktarlarına ulaşamamıştır.

Güncel rakamlar ile Siirt ilinde kayıtlı olan 2002 yılı mevcut hayvan varlığının Türkiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve TRC3 bölgesindeki illerde bulunan toplam hayvan varlığı içerisindeki oranları aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak belirtilmiştir.

2002		Sığır	Koyun	Keçi
TÜRKİYE		9.803.498	25.173.706	6.780.094
Güney Doğu Anadolu	Adıyaman	78.248	237.807	158.395
	Diyarbakır	250.013	689.610	249.663
	Gaziantep	42.562	341.714	173.762
	Kilis	4.150	77.169	56.881
	Şanlıurfa	143.840	1.426.513	139.284
	Mardin	48.516	298.461	163.172
	Batman	24.957	221.900	2.307
	Siirt	22.303	185.753	125.000
	Şırnak	23.049	109.335	121.179
	Güneydoğu Toplam		637.638	3.588.262
TRC3 TOPLAM:		118.825	815.449	411.658
Güneydoğu, Türkiye Oranı %		7	14	18
TRC3 Türkiye Oranı %		1	3	6
TRC3 Güneydoğu Oranı %		19	23	35
Siirt, TRC3 oranı		19	23	30
Siirt, Güneydoğu oranı		3	5	11
Siirt, Türkiye oranı		0,23	0,74	1,84

Siirt ili 2019 yılı itibari ile Türkiye geneli iller arasında; 377.226 baş keçi varlığı ile 8. Sırada, 670.831 baş koyun varlığı ile 18.sırada ve 40.463 baş sığır varlığı ile 77. sırada ayrıca 1.048.057 baş toplam koyun ve keçi varlığı ile 13. sırada yer almaktadır

Güncel rakamlar ile Siirt ilinde kayıtlı olan 2019 yılı mevcut hayvan varlığının Türkiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve TRC3 bölgesindeki illerde bulunan toplam hayvan varlığı içerisindeki oranları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

2019	Sığır	Koyun	Keçi	
TÜRKİYE	17.688.139	37.276.050	11.205.429	
Güney Doğu Anadolu	Adıyaman	147.606	176.428	193.510
	Diyarbakır	646.548	1.527.051	396.555
	Gaziantep	227.322	403.677	249.155
	Kilis	12.986	122.331	97.285
	Şanlıurfa	323.853	1.969.555	246.170
	Mardin	123.368	549.328	433.472
	Batman	112.150	624.483	174.125
	Siirt	40.463	670.831	377.226
	Şırnak	92.167	705.579	491.357
	Güneydoğu Toplam	1.726.463	6.749.263	2.658.855
TRC3 TOPLAM:	368.148	2.550.221	1.476.180	
Güneydoğu, Türkiye Oranı %	10	18	24	
TRC3 Türkiye Oranı %	2	7	13	
TRC3 Güneydoğu Oranı %	21	38	56	
Siirt, TRC3 oranı	11	26	26	
Siirt, Güneydoğu oranı	2	10	14	
Siirt, Türkiye oranı	0,23	1,80	3,37	

İşletmecilerin % 40,10'u buzağı desteği, % 34,16'u anaç koyun-keçi desteği, % 6,93'ü arılı kovan desteği, % 4,46'sı hayvan kimlik sistemi (küpeleme) desteği, % 2,67'si düve ve çiğ süt desteklemeleri ve % 0,99' u da malak desteği almışlardır.

İşletme sahiplerinin % 5,94'ü hiç destek almadığını, % 55,45'i hayvan başına 1 kez, 16,83'ü 2 kez, % 21,78'i de 3 kez ve üzeri destek ödemesi aldıkları anlaşılmaktadır.

Yetiştiricilerden destek alanların en düşük 350 TL, en yüksek 52.500 TL destek kullandığı, işletme sahiplerinin % 82,18'inin 350 TL - 5.000 TL arasında destekleme ödemesi aldıkları anlaşılmıştır.

İşletme sahiplerinin % 83,66'si aldığı destek miktarının yeterli bulmadığını belirtir iken, % 10,40'ı da desteği yeterli bulduğu ve % 5,94'ünün de destek almadığı belirlenmiştir.

Ankete katılan yetiştiricilerin hayvancılık destekleme bilgilerini sırası ile akraba ve komşulardan, köye gelen Tarım ve Orman Bakanlığı personelinden, internetten, televizyondan, köye gelen diğer uzmanlardan ve diğer (birliklerden, araştırarak öğrendim, muhtardan) yöntemlerle öğrendikleri görülmektedir.

Yetiştiricilerin almış oldukları hayvancılık destekleme miktarından memnuniyet durumları incelendiğinde, yetiştiricilerin % 38,61'i hiç memnun olmadığını belirtirken, % 38,61'i az memnun olduğunu, % 14,36'sı orta düzeyde memnun olduğunu, % 5,45'i iyi derecede, % 2,97'si de çok iyi derecede verilen desteklemelerden memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Ankete katılan yetiştiricilerin; “bölgede uygulanmakta olan destekleme politikalarına ek olarak, ne tür destekleme politikası uygulanmalı sorusuna; yem desteklemesi, % 3,96'sı arıcılık ekipmanları desteği, çoban ücreti desteği yerli ırkın korunması desteği, Hayvan Başı Destekleme, kompleks yapıları işletmelerin kurulması desteği, oğlak/kuzu desteği, veteriner desteği, arı kovanı desteği, arıcılık barınak desteği, yayla kirası desteği, toklu desteği, kümes hayvanları desteği, ve danışmanlık desteği gibi cevaplar verilmiştir.

İşletme sahiplerinin 2020 yılında verilecek olan hayvancılık desteklemelerinden haberdar olma durumuna, % 25,74'ü evet, % 74,26'sı da hayır cevabını vermiştir. Yetiştiricilerin % 79,20'si destekleme ödemesi alabileceğini belirtmiş iken destekleme ödemesi alamayacak olanların; evrakları eksik olduğu için, hayvanları melez ya da saf olmadığı için, aşılarını yaptırmadığından dolayı destekleme alamayacaklarını anlaşılmıştır.

Hayvancılık desteklemesi alan yetiştiricilerin hayvanların bakım ve beslenmesine harcadığını, hayvanlarının sayısını arttırdığını, borçlarını ödediğini, çocuklarının eğitim masrafını ödediğini, kovan sayısını arttırdığını tespit edilmiştir. Ayrıca işletmesine daha geliştirilmiş alet-ekipmanlar ve ev aldıklarını, yeni tarla kiralayıp ekim alanını arttırdığını, tarla ve araba aldıkları belirlenmiştir.

Sorun: Yetiştiricilerin % 76,24'ünün eğitim seviyelerinin düşük olduğu ve eğitilmiş insanların hayvancılık faaliyetinde bulunma oranları çok düşük olduğu fark edilmiştir.

Öneri: Hayvancılık faaliyetinde bulunanların eğitim seviyelerinin düşük olması, hayvancılığın daha çok geleneksel yöntemlerle yapıldığı hissini vermektedir. Hayvancılığın önemini ve önemli bir ekonomik kaynağı olduğu hususunun gençlere ve eğitim seviyesi yüksek olan kişilere, eğitim ya da çeşitli organizasyonlar aracılığı ile anlatılmalıdır. Gençlere hayvancılık faaliyetin sadece okumamış veya eğitim seviyesi düşük insanların yaptığı bir meslek olmadığı bilinci yerleştirilmelidir.

Sorun: Hayvancılık faaliyeti yürüten yetiştiricilerin cinsiyet dağılımlarına bakıldığında, % 9,90 oranında kadın işletmeci olduğu görülmektedir.

Öneri: Hayvancılık faaliyetinde bulunmak için cinsiyet farkının önemli olmadığını kadınlara eğitimler vererek anlatılabilmelidir. Kadınların erkeklere bağımlı yaşamamaları adına buldukları bölge koşullarına uygun hayvancılık faaliyetlerini yürütebilecekleri anlatılmalıdır. Kadınların aile ekonomisine katkı sunabilmeleri ya da hayatlarını kadın olarak sürdürebilecek ekonomik özgürlüğe sahip olabilecekleri de hissettirilmelidir. Bu bağlamda kadınlara yönelik pozitif ayrımcılıklı bir dizi destekleme çalışmaları yürütülmelidir.

Sorun: Görüşme sağlanan işletme sahiplerinin % 5,94'ü destek almadığını ifade ederken, % 51,49'u desteklemelerden yararlandıktan sonra işletmelerinin gelişmesinde olumlu etkisi olmadığı ve % 42,57'si de yararlanan desteklemelerin hayvancılık işletmelerinin gelişmesine katkısı olduğunu belirtmişlerdir.

Öneri: Desteklemelerden yararlandıktan sonra işletmelerinin gelişimde olumlu etkisi olmadığını ve desteklemeden yararlandıktan sonra işletmelerinin gelişmesine olumlu katkısı olduğunu belirten yetiştiriciler arasında ciddi bir fark olmadığı görülmektedir. Desteklemeler yapılmadan önce yetiştiricilerin ihtiyaçları neler olduğu anlaşılıp gerekli alt yapının oluşturulmasından sonra ihtiyaca göre yeterli miktarda desteklemeler yapılması yararlı olacaktır. Böylelikle desteklemelerden yararlanan işletmeler arasında olumlu gelişmelerin gözlenmesi sağlanabilir.

Sorun: Görüşülen yetiştiricilerin çoğunluğu yapılan destekleme ödemelerinin yetersiz olduğundan kaynaklı işletmelerin gelişmesine katkısı olmadığını ifade etmişlerdir.

Öneri: Hayvancılığın geliştirilmesi adına yapılan desteklemelerin amacına uygun kullanılması için denetlemelerin artırılması ve sıkı bir denetimden geçmesi gerekmektedir.

Sorun: Yetiştiricilerin % 48,02'si hayvancılık desteklemelerden yararlanırken herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirtmiştir. Yetiştiricilerin % 27,22'si bürokratik iş ve işlemlerden dolayı % 10,40'ı fazla miktarda evrak istenmesinden ve % 8,42'si memurların bilgisizliğinden dolayı farklı sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Öneri: Destekleme alırken sorunlarla karşılaşan yetiştiricilerin % 51,98 gibi yüksek bir oranda olması yetiştiricilerin daha sonra ki desteklemelere başvuru yapmasına engel teşkil edebilmektedir. İşletme sahiplerinin desteklemelere kolay ulaşması için bürokratik iş ve işlemlerin azaltılması ve memurların daha fazla bilgilendirilmesi işletmecilerin desteklemelere başvurmalarını kolaylaştırması açısından önemlidir.

Sorun: Yetiştiricilerin amacına ulaşmadığını düşündükleri destekleme türlerinden % 8,91'i buzağı desteklemesi, 3,96'sı kovan başı destekleme, 2,97'si süt desteklemesi, % 0,99'u da gebe düve, anaç koyun-keçi ve hayvan kimlik istemi desteği (küpeleme) olarak belirtmişlerdir.

Öneri: Desteklemelerin amacına ulaşmama nedenleri, yetiştiriciler ile yüz yüze yapılabilecek bir görüşme ya da anket çalışması sonucunda sorunun ne olduğu daha net anlaşılabilir ve desteklemelerin istenilen amaca ulaşması sağlanabilir. Ayrıca hayvancılık desteklemelerinin amacı dışında kullanılmaması yararlı olacaktır.

Sorun: Yetiştiriciler mevcut hayvan sayısını artırma düşüncelerine bakıldığında, % 48,02'si evet, % 51,98'i de hayır cevabını vermişlerdir. Hayvan sayısını artırmak istemeyenlerin % 21,78'i yem fiyatların çok yüksek olmasından kaynaklı, % 9,9'u kaba yem sıkıntısı yaşadığından, % 3,47'si hayvan barınakları yetersiz olduğundan, % 2,47'si

sermaye yetersizliğinden, mera alanı ve veteriner giderlerinin fazla olmasından, % 1,98'i işgücü yetersizliği, hayvan hastalıkları, verilen desteğin yetersiz olmasından, % 1,49'u yetersiz arazi, şeker fiyatı çok yüksek olmasından ve % 0,50'si de sunu tohumlama başarısızlığından kaynaklı sorunlar olduğundan hayvan sayılarını arttırmayı düşünmedikleri anlaşılmıştır.

Öneri: Yem ve veteriner giderleri yüksek maliyetli olduğundan yetiştiricilere ekonomik anlamda büyük bir sorun oluşturmaktadır. Gerek yüksek maliyetli kalemlerin desteklenmesi gerekse kaba yem sıkıntısı çeken yetiştiricilere yem bitkisi üretim alanlarının artırılması için ek desteklemeler sağlanmalıdır. Kaba yem maliyetini azaltmak adına hazine arazilerinden uygun alanlar yetiştiricilerin kullanımına sunulabilir.

Sorun: Yetiştiriciler desteklemelerden haberdar olmakla beraber, genel anlamda desteklemeleri başarılı bulmamaktadırlar. Hayvancılık desteklemelerinden yararlanabilmek için yetiştiricilerin birliklere üye olma şartları ve belli sayıda ya da yaşta hayvan varlığı şartı olduğundan başvuru yapamayanlar bulunmaktadır.

Öneri: Yetiştiricilerin desteklemelerden yararlanabilmelerini kolaylaştırmak adına birliklere üye olma ve belli sayıda hayvan varlığına sahip olma şartları esnetilerek tekrardan değerlendirilebilmelidir.

Sorun: Anket çalışması sonucunda yetiştiricilerin almış oldukları desteklemelerin aşağıda belirtilen hayvancılık amacı dışında kullandıkları da tespit edilmiştir.

- ✓ Borçlarımı ödedim,
- ✓ Çocuğumun eğitim giderine harcadım,
- ✓ Ev aldım,
- ✓ Araba aldım,
- ✓ Tarla aldım.

Öneri: Hayvan ve hayvan mamullerinin geliştirilmesi ve daha sağlıklı ortamlarda yetiştirilip üretilmesi adına yapılan desteklemelerin amacına uygun kullanılıp kullanılmadığını tespiti için yerinde incelemeler yapılmalı ya da belli periyotlarda denetlemeler yapılabilirdir.

Sorun: Yetiştiriciler ile yüz yüze yapılan anket çalışmasında, aşağıda belirtilen nedenlerden kaynaklı hayvan sayılarını arttırmama nedenleri belirtilmiştir.

- ✓ Yem fiyatlarının yüksek olması,
- ✓ Kaba yem sıkıntısı,
- ✓ Hayvan barınakları yetersiz,
- ✓ İşgücü yetersizliği,
- ✓ Hayvan hastalıkları,
- ✓ Suni tohumlama başarısızlığı,
- ✓ Sermaye yetersizliği,
- ✓ Yetersiz mera alanı,
- ✓ Yetersiz arazi,
- ✓ İlaç ve Veteriner giderleri.

Öneri: Yetiştiricilerin sorunlarını asgari seviyeye indirebilmek adına istek ve ihtiyaçları doğrultusunda, talepleri değerlendirilip desteklenmesi hayvancılığın geliştirilmesine katkı sunması için önem taşımaktadır.

Hayvan ve hayvansal ürünler tarih boyunca insanların hayatlarında son derece önemli bir yere sahip olmuştur. Bu doğrultuda hayvancılığın daha da gelişmesi ve işletmelerin geliştirilmesi gerekmektedir. Yapılan araştırma neticesinde, karşılaşılan en önemli sorunların; yem-kaba yem giderleri, veteriner ve ilaç giderleri, barınak giderleri, nakliye giderleri, yetersiz mera alanları ve sermaye yetersizliği olduğu tespit edilmiştir. Bu alanlarda ciddi araştırmalar ve desteklemelerin yapılması önemlidir.

Destekleme politikalarında bölgesel farklılıkların dikkate alınması ve bilhassa eğitim seviyesi yüksek gençlerin hayvancılık faaliyetleri yapmaları için özendirilmeleri önemlidir. Destekleme başvurularının bürokrasiye takılacak şekilde değil de daha da basitleştirilip ve anlaşılır bir şekilde olması hususuna dikkat edilmelidir.

Hayvancılık işletmelerinin çağa uygun modernize edilmeleri hayvancılığın gelişmesine katkı sunacaktır. Et ve süt verimi yüksek olan hayvancılık faaliyetlerinin yapılmasına teşvik edilebilmeli. Bu işletmelerin insan sağlığı açısından güvenilir olmasını sağlayacak teknolojik işletmelere dönüşebilecek şekilde yönlendirilmeleri son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (1999). *Tarihsel Açıdan Türkiye Ekonomisi ve İzlenen İktisadi Politikalar (1923-1963)* (5 b.). Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını.
- Acer, T. (2006). *Bölgesel Kalkınma Potansiyelinin Harekete Geçirilmesinde İnsan Kaynağının Rolü ve Balıkesir İli Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Endtitüsü.
- Akgül, B. (2008). *Odaklı Yerel Kalkınma Modeli ve Planlaması*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Akpınar, R., Taşçı, K., & Özsan, M. E. (2011). *Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları* (1. b.). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Aktaran: Günaydın, D. (2013). *Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Farkların Giderilmesinde Kalkınma Ajansların Yeri: İzka Mali Destek Programları Örneği*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(1), 73-101.
- Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacı ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2018). *T.C. Resmi Gazete*, 30473, 9 Temmuz 2018.
- Aşkan, E., & Dağdemir, V. (2015). *Devlet Desteklemelerinden Faydalanan Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelerin Üretim Değerini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Erzurum, Erzincan, Bayburt İlleri Örneği*. Tarım Ekonomisi Dergisi, 21(1-2), 69-76.
- Ata, N., & Yılmaz, H. (2015). *Türkiye’de Uygulanan Hayvansal Üretimi Destekleme Politikalarının Süt Sığırcılığı İşletmelerine Yansımaları: Burdur İli Örneği*. Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 1(10), 44-54.
- Ay, Ş. (2016). *Futbol Endüstrisi ile Bölgesel Kalkınmanın Sağlanması: Siirt İli Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Siirt: Siirt Üniverstiesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, C., & Karakoyun, İ. (2011). *Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Kalkınma Ajansları: Karacadağ Kalkınma Ajansı*. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Aydın, A. (2008). *İktisadi Açıdan Bölgesel Dengesizlik: Mardin İli Örneği*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7(24), 304-312.
- Barca, M., & Esen, S. (2012). *Rekabet Avantajı Sağlama ve Sürdürmede Stratejik Yaklaşımlar*. Sosyal Bilimler Dergisi, 14(4), 90-107.

- Batmaz, N., İrmiş, A., & Durak, İ. (2011). *Küreselleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (1980-2010)*. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 31.
- Batmaz, N., İrmiş, A., & Durak, İ. (2011). *Küreselleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (1980-2010)*. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 30-63.
- Bayraç, H. N., & Çemrek, F. (2011). *AB Uyum Sürecinde Türkiye Hayvancılık Sektörünün Yapısal Analizi ve Geliştirmeye Yönelik Politikalar*. Ekonomik Yaklaşım Kongreler Dizisi VII. Ankara.
- Bayramoğlu, S. (2005). *Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi*. M. Turan içinde, Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir? Ankara: Paragraf-Yayed.
- Berber, M. (2011). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma* (4 b.). Trabzon: Derya Kitapevi.
- Berber, M., & Çelepçi, E. (2012). *Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar*: 12.20.2019 tarihinde <http://www.metinberber.com/>. adresinden alındı
- Beyhan, B. (2007). *Yeni Büyüme Kuramının Politika Çıkarımları Üzerine: Yeniliğin Birikimli Özelliği*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 62(2), 1-35.
- Coşkun, A. (2003). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi*. Atatürkçü(4), 72-77.
- Çallı, A. (2016). *Türkiye’de Uygulanan Hayvancılık Destekleme Politikalarının Tokat İli Hayvancılık İşletmeleri Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Çelik, K. (1992). *Ekonomik Entegrasyon Teorileri Açısından Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Analizi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Çetin, M. (2005). *Endojen Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış*. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi(24), 1-14.
- Demir, B. Ö., & Tutar, H. (2013). *Kalkınma Ajansları İçin Proje Hazırlama Kılavuzu*. Kars: Sehat Kalkınma Aşjansı.
- Demir, N. (2009). *Destekleme Politikalarının Hayvancılık Sektörü Üzerine Etkilerinin Bölgesel Karşılaştırmalı Analizi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Demir, N., & Yavuz, F. (2010). *Hayvancılık Destekleme Politikalarına Çiftçilerin Yaklaşımlarının Bölgearası Karşılaştırmalı Analizi*. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 41(2), 113-121.
- Dinçer, B., Özarslan, M., & Kvasoğlu, M. (2003). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Ankara: DPT.
- Dinler, Z. (1998). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Dinler, Z. (2001). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Dinler, Z. (2005). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Dinler, Z. (2010). *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajansları*. B. Akgül, & N. Uzay içinde, Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Dinler, Z. (2012). *Bölgesel İktisat* (9 b.). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Dolun, L., & Atik, A. H. (2006). *Kalkınma Teorileri ve Modern Kalkınma Bankacılığı Uygulamaları*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Bankası.
- Eraydın, A. (2004). *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı ve Pamukkale Üniversitesi.
- Erdem, L., & Karaçay Çakmak, H. (2004). *Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye'den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz*. Gazi Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(3), 77-96.
- Erkal, M. E. (1990). *Bölge Açısından Az Gelişmişlik* (2 b.). İstanbul: Derin Yayınları.
- Erkan, B. (1999). *Türkiye'de Nedenleri ve Boyutlarıyla Bölgesel Düalizm*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(2), 119-136.
- Ersöz, C. (2009). *Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları: Türkiye'de Köylere Yönelik Bir Uygulama (1975-2001)*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ersungur, Ş. M. (2016). *Bölgesel İktisat - Teori, Politika ve Uygulama*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Göymen, K. (2005). *Türkiye'de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*. İstanbul: Yerel kalkınma için Ortaklıklar Uluslararası Konferansı.

- Günaydın, D. (2013). *Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklarının Giderilmesinde Kalkınma Ajanslarının Yeri: İzka Mali Destek Programları Örneği*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(1), 73-101.
- Gündüz, A. Y. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikası*. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Güven, O. (2018). *Türkiye Büyükbaş Hayvancılık Sektörünün AB Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Analizi*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(1), 765-780.
- Hiç, M. (2001). *Ellili Yıllardan Günümüze Kalkınma Ekonomisi*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, 51(2), 1-38.
- Ildırrar, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ildırrar, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- İş Bankası. (2018). *Büyükbaş Hayvancılık Sektörü*. Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Kara, M. (2008). *Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- Kargı, N. (2009). *Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlarındaki Gelişmeler ve AB Perspektif Altında Türkiye’nin Bölgesel Politika Analizi*. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 1(3), 19-40.
- Kaysim, A. (2018). *Destekleme Politikalarının Hayvancılık İşletmeleri Açısından Değerlendirilmesi: Iğdır İli Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Iğdır: Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Keleş, R. (2006). *Kentleşme Politikası* (9 b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., Geray, C., & Yavuz, F. (1973). *Şehircilik Sorunları Uygulama ve Politika*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Kepenek, Y., & Yentürk, N. (2000). *Türkiye Ekonomisi* (10 b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kılıçarslan, H. (2009). *İktisadi Açıda Bölgesel Dengesizlik Olgusu Osmaniye Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıçbay, A. (1984). *Türk Ekonomisi, Modeller, Politikalar, Stratejiler* (Cilt 1). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Koluman, N., & Daşkiran, İ. (2015). *Ankara İli Tiftik (Ankara) Keçisi İşletmelerinin Güncel Analizi ve Sürdürülebilir Yetiştiriciliğe İlişkin Yaklaşımlar*. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 30(1), 25-38.
- Koyuncu, M., Cengiz, F., Ertuğrul, M., Türker, S., Dellal, G., & Taşkın, T. (2010). *Türkiye Küçükbaş Hayvancılığının İyileştirilmesi*. Ziraat Mühendisliği VII Teknik Kongresi (s. 667-685). Ankara: Ziraat Mühendisleri Odası.
- Köseman, A., & Karlıdağ, S. (2015). Türkiye ve Malatya’da. *Arıcılık Araştırma Dergisi*, 7(13), 27-32.
- Kulaksız, Y. (2008). *Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Kulaksız, Y. (2008). *Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi*. (Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü). Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Kumral, N. (1994). *Bölgesel Gelişme ve Kalkınma Ajansları*. İktisat İşletme ve Finans, 9(105), 60-64.
- Kurtuluş, K. (2010). *Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- KUZKA. (2013). *TR82 Düzey 2 Bölgesi (Kastamonu, Çankırı ve Sinop İlleri) Bölge Planı 2014 – 2023*. Kastamonu: T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.
- Mengi, A. (1998). *Avrupa Birliği’nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Muş İl Tarım Orman Müdürlüğü. (2019). <https://mus.tarimorman.gov.tr/Duyuru/131/Hayvancilik-Hibe-Destegi-2019-Yayinlandi> (26.03.2020)
- Özalp, M. (2019). *Damızlık Küçükbaş Hayvancılıkta Destekleme Politikalarının İşletmelere Etkisi: Batı Akdeniz Bölgesi Politika Analizi Matrisi Yaklaşımı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özelçi Eceral, T. (2005). *Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimler*. Ekonomik Yaklaşım, 16(55), 89-106.
- Polat, M. (2014). *Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi’nde Hayvancılık Sektörünün Mevcut Durumu ve Çiftçilerin Beklentileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2020). *Hayvancılık Desteklemelerine Esas İl İcmali*: Siirt: Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü
- SERKA. (2017). *Kars Büyükbaş Hayvancılık Sektör Raporu ve Eylem Planı*. Kars: Serhat Kalkınma Ajansı.
- Sevinç, H. (2011). *Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 6(2), 35-54.
- Şahin, A., Sevinç, İ., & Taşpınar, Y. (2013). Bölgesel Kalkınmada Ajans Modeli: Shannon ve İzmir Kalkınma Ajansları. M. Ökmen, G. Şeker, & F. Yaman içinde, *Küreselleşme-Yerelleşme Sarmalında Kalkınma Ajansları, Yapılar, Sorunlar ve Çözüm Arayışları* (s. 139-168). Ankara: Orion Kitabevi.
- Şen, A. (2004). *Sürdürülebilir Bölgesel Gelişme Yaklaşımı: İzmir Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taban, S. (2010). *İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2015). <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler/Hayvancilik-Desteklemeleri/Hayvan-Gen-Kaynaklari/Halk-Elinde-Kucukbas-Hayvan-Islahi-Elit-Suru> (07.08.2020)
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2019). <https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/AnaSayfa.aspx> (27.07.2020)
- Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü. (2016). <https://www.tigem.gov.tr/Anasayfa/IndexTR> (13.05.2020)
- TDK. (2019). Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr>. (12.12.2019)
- Tekeli, İ. (2008). *Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları* (Cilt 2). İstanbul: Yurt Yayınları.
- TİGEM. (2017). *2017 Yılı Hayvancılık Sektör Raporu*. Ankara: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü.
- TİGEM. (2018). *2018 Yılı Hayvancılık Sektör Raporu*. Ankara: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü.
- TUİK. (2020). <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>.(23.03.2020)
- TUİK. (2020). *Siirt Tarımsal Yatırım Rehberi*. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1002. (08.01.2020)

- Tuncer, G., & Özçelik, Ö. (2007). *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, IX(1), 253-266.
- TÜSİAD. (2008). *Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar*. <https://tusiad.org/tr/tum/item/4085-turkiyede-bolgesel-farklar-ve-politikalar-raporu-ozet-bulgulari>
- TÜSİAD. (2008). *Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar*. Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği. İstanbul: Graphis Matbaa.
- Ünlü, A. İ. (2006). *Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Kalkınma Ajansı Bağlamında Bölgesel Kalkınma Politikalarının Gelişimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vurucu, A. N. (2013). *Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Eşitsizlik Üzerine Etkis*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- <https://www.camli.com.tr/bilgi-merkezi/merak-ettikleriniz/post/ulkemizde-kucukbas-hayvan-yetistirciliginin-onemi-nedir> (18.03.2020)
- <https://www.devletdestekli.com/hibe-veren-devlet-kurum-ve-kuruluslari-guncel/> (10.04.2020)
- http://www.pankeci.com/halep_kecisi.htm: http://www.pankeci.com/halep_kecisi.htm (24.03.2020)
- Yavilioğlu, C. (2002). *Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri*. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3(1), 59-77.
- Yavuz Tiftikçigil, B. (2010). *Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Kalkınma Ajansları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Yavuz, H. (2016). *Hayvancılık Destekleme Politikalarının Tarımsal İşletmeler Açısından Değerlendirilmesi: Amasya İli Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan, S. (2004). *Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldız, O., & Vatansever Deviren, N. (2014). *Bögesel Kalkınma Teorileri ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiyedeki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri*. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi(44), 1-9.
- Yıldızak, G. B. (2018). www.akademikkaynak.com. 26.12.2019 tarihinde Akademik Kaynak: <https://www.akademikkaynak.com/bolgesel-kalkinma-ve-turkiyenin-bolgesel-kalkinma-politikalari.html> adresinden alındı

Yılmaz, B. (1984). *Ekonomik Yapı ve Büyüme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.

ZMO, (2015), <https://zmo.org.tr/genel/bizden-detay.php?kod=23597&tipi=38&sube=0> (18.03.2020)

EKLER

Ek: 1

ANKET FORMU

SIIRT ÜNİVERSİTESİ – SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BÖLGESEL KALKINIMDA HAYVANCILIK DESTEKLEME PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: SIIRT İLİ ÖRNEĞİ

ANKET FORMU

Tarih:/...../.....

Değerli katılımcı;

Bu yüksek lisans tez çalışmasındaki amacımız bölgede hayvancılığa uygulanan destekleme projelerinin, Siirt ilinde hayvancılık yapan işletmeler üzerindeki etkisini belirlemek ve hayvancılık yapan işletmelerin sorunlarını tespit etmek ve bu sorunlara çözüm önerileri sunmaktır. Bu nedenle vereceğiniz cevapların doğru olması çalışmanın sağlığı ve doğruluğu açısından son derece önem arz etmektedir. (İsim belirtmenize gerek yoktur)

Cengiz KURTAK

Dr. Öğr. Üyesi Semih Serkant AKTUĞ

Yüksek Lisans Öğrencisi

Danışman

- Yaşınız (yıl):
- Cinsiyetiniz: a) Kadın b) Erkek
- Kaç yıldır hayvancılıkla uğraşıyorsunuz?yıldır
- Yaşadığınız yer? (İsim belirtiniz) a) Merkez..... b) İlçe: c) Belde: d) Köy:
- Medeni Durumunuz? a) Evli b) Bekâr
- Hane halkı Sayısı?: Kişi Erkek Kadın Çocuk<15.....
- Ailede çalışan fert sayısı: kişi
- Eğitim düzeyiniz?
 - Okuryazar değil
 - İlkokul
 - Lise
 - Lisans
 - Okuryazar
 - Ortaokul
 - Ön Lisans
 - Lisans Üstü
- Hayvancılık dışı faaliyette buluyor musunuz? a) Hayır b) Evet
- Hayvancılık dışı faaliyette bulunuyorsanız yaptığınız iş/mesleği belirtiniz? :
- Kişisel geliriniz (TL/ay)
 - 500 - 1.499 TL
 - 1.500 - 2.499 TL
 - 2.500 - 3.499 TL
 - 3.500 - 4.999 TL
 - 5.000 - 10.000 TL
 - 10.000 TL ve daha fazla
- Ailenizin aylık gelir düzeyi (TL/ay)
 - 500 - 1.499 TL
 - 1.500 - 2.499 TL
 - 2.500 - 3.499 TL
 - 3.500 - 4.999 TL
 - 5.000 - 10.000 TL
 - 10.000 TL ve daha fazla
- Hayvancılık haricinde geliriniz var mı? a) Evet b) Hayır
- Hayvancılık dışında bir gelire sahipseniz, bu gelir aşağıdakilerden hangisidir? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)
 - Maaş veya ücret
 - Ticari gelir
 - Kira geliri
 - Diğer.....
- Sosyal güvenceniz var mı?
 - Herhangi bir güvencem yok
 - Genel Sağlık Sigortası (GSS)
 - Emekli Sandığı (ES)
 - BAĞ-KUR
 - Eşimin Sigortasından Yararlanıyorum
 - Diğer.....

	Şahsi Arazi (dönüm/m ²)	Kiralanan Arazi (dönüm/m ²)	Kiraya Verilen Arazi (dönüm/m ²)	Ortak İşletilen Arazi (dönüm/m ²)	Toplam Arazi (dönüm/m ²)
Sulanan					
Kuru					
Toplam					

- Her hangi bir Kooperatife ya da Birliğe üyeliğiniz var mı?
 - Üye değilim
 - Tarım Kredi Kooperatifler
 - Tarım Satış Kooperatifleri
 - Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri
 - Diğer (belirtiniz).....
- Kooperatife ya da birliğe üye değilseniz nedeni nedir? (birden fazla seçebilirsiniz)
 - Üreticiliği koruduğuna inanmıyorum
 - Yöneticilerin dürüst çalıştığına inanmıyorum
 - Kendi ürünü kendim pazarlayabiliyorum
 - Kooperatifin bana yararlı olabileceğini sanmıyorum
- İşletmenizde aile bireylerinden kaç kişi ücretsiz çalışmaktadır?kişi
- İşletmenizde ücretli yabancı iş gücü çalıştırıyor musunuz? a) Hayır b) Evet ise kaç kişi Mevsimlik (çoban)Daimi
- Hayvancılık faaliyetlerinizle ilgili bilgileri daha çok nereden alıyorsunuz?
 - Tarım il / ilçe müdürlüklerinden
 - Diğer üreticilerden
 - Komşulardan
 - İnternet
 - Kooperatif ve Birliklerden
 - Yazılı Basın
 - Radyo / TV

BÖLGESEL KALKINMADA HAYVANCILIK DESTEKLEME PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: SİİRT İLİ ÖRNEĞİ

22. İşletmenizin tipi aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Aile işletmesi b) Sanayi Tipi işletme

23. Hayvancılık işletmenizin çeşidi nedir?

- a) Küçükbaş b) Büyükbaş c) Her ikisi de d) Diğer

24. İşletmenizdeki üretim tipi hangisidir? (birden fazla seçebilirsiniz)

- a) Süt Üretimi b) Besicilik c) Her ikisi d) Diğer...

25. Hayvancılık faaliyetinde bulunma nedeninizi belirtiniz?

- a) Kârlı buluyorum b) Hayvancılık desteklemeleri oldukça cazip c) Ata-baba mesleği
-
- d) Bölgemizde yaygın meslektir e) Diğer

26. İşletmenizin büyükbaş hayvan varlığı

Cinsi	ırkı*	Yaş	Adet	Değeri (TL) (1 adet Fiyatı)	Toplam Değeri (TL)
Boğa					
İnek					
Tosun					
Düve					
Erkek dana					
Dişi dana					
Buzagaı					
Manda					

(*) Y: yerli, M: melez, K: kültür

27. İşletmenizin küçükbaş hayvan varlığı

Cinsi	ırkı	Yaş	Adet	Değeri (TL) (1 adet Fiyatı)	Toplam Değeri (TL)
Koç					
Koyun					
Toklu					
Kuzu					
Teke					
Keçi					
Çebiç					
Oğlak					

28. İşletmenizin Kümes Hayvanı varlığı

Cinsi	ırkı	Adet	Değeri (TL) (1 adet Fiyatı)	Toplam Değeri (TL)
Tavuk				
Kaz				
Hindi				

29. İşletmenizin Arıcılık varlığı

Cinsi	ırkı	Adet/Kg	Değeri (TL) (1 adet Fiyatı)	Toplam Değeri (TL)
Bal				
Oğul (Koloni)				
Balmumu				
Kovan sayısı				

30. Hayvancılık Ürünleri Satışları İle İlgili Bilgiler (günlük)

Ürün Nevi	Üretilen Miktar (kg)	Aile içi Tüketim (kg)	İşçi, akraba veya komşulara verilen miktar (kg)	Satılan miktar (kg)	Satış Fiyatı (TL/kg)	Kime satıldığı (kooperatif, aracı, sokakta, fabrika)
Et						
Süt						
Peynir						
Tereyağı						
Yoğurt						
Yumurta						
Gübre						
Deri						
Kuzu/Oğlak						

31. Hayvancılık yaparken sizce en önemli harcama kalemleri nelerdir? Öncelik sırasına göre numaralandırınız

- a) Yem gideri (....) d) Nakliye Gideri (.....)
-
- b) ilaç gideri (.....) e) Veteriner (.....)
-
- c) Barınak bakım ve onarım gideri (.....) f) Diğer..... (.....)

BÖLGESEL KALKINMADA HAYVANCILIK DESTEKLEME PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: SİİRT İLİ ÖRNEĞİ

32. İşletmenizin makine-ekipman sermayesi

Cinsi	Adet	Tipi Büyük/Orta/Küçük	Yaşı
1-Traktör			
2-Römork			
3-Pulluk			
4-Mibzer			
5-Kazayağı			
6-Kültivatör			
7-Harman Makinesi (patoz)			
8-Tırmık			
9- Biçerdöver			
10- Süt makinesi			

33. İşletmenizin 2019 yılı toplam yıllık gelir miktarı ne kadardır? TL

34. Hayvancılıkla ilgili herhangi bir üretici birliğine üyeliğiniz var mı?

a. Evet

b. Hayır

Cevabınız Evet ise;

a) Damızlık sığır yetiştiriciliği birliği

b) Süt üreticileri birliği

c) Hayvancılık faaliyeti yürüten tarımsal amaçlı kooperatif

d) Diğer

Cevabınız Hayır ise neden bir üretici örgütüne üye değilsiniz?

a) Birlik kayıt ve aidatları çok yüksek

b) Hayvan sayım kayıt olmak için yetersiz kalıyor

c) İşlemleri çok fazla

d) Üretici birliklerinin faydalı olmadığını düşünüyorum

e) Gerek duymuyorum

f) Diğer

35. Hayvancılık desteklemelerinden faydalaniyor musunuz? a) Evet

b) Hayır

36. 2019 yılında ne kadar hayvancılık desteklemesi aldınız? (TL cinsinden)

Hayvancılık destekleri	TL cinsinden destek miktarı	Destek miktarı yeterli mi?	
		1. Evet	2. Hayır

37. Hayvan almak ya da mevcut hayvan sayınızı artırmak için banka kredi desteği kullandınız mı? a) Evet

b) Hayır

Cevap evet ise kredinizi kullanma nedenini sıralayınız? (birden fazla seçebilirsiniz)

a) Adet hayvan aldım

b) Hayvancılık destek ödemeleri olduğu için

c) Ahırımı tamir ettirdim

d) Diğer.....

e) Yeni ahır yaptırdım

f) Yem masraflarını karşılamak için

g) İşletmemi büyütme için

38. Daha önce hayvancılık destek ödemesi aldınız mı? a) Evet

b) Hayır

Cevabınız EVET ise aldığınız bu destek tipi aşağıdakilerden hangisidir? (birden fazla seçebilirsiniz)

a) Süt desteklemeleri

b) Hastalıktan arındırılmış işletmeler desteği

c) Yem bitkileri üretim desteği

d) Motorin desteği

e) Su ürünleri yetiştiriciliği desteği

f) Damızlık desteği

g) Suni tohumlama desteği

h) Hayvan kimlik sistemi desteği (küpeleme)

i) Gebe düve alımı

j) Makina ekipman desteği

k) Genetik kaynağı yerinde koruma desteği

l) Suni tohumlamadan doğan buzağı desteği

m) Gübre veya ilaç desteği

n) Hayvan hastalığı (kesim, imha) tazminatı

o) Organik tarım desteği

p) Besilik erkek sığır desteği (kesim)

q) Tiftik Keçisi desteği

r) Programlı aşılama desteği

s) Buzağı desteği

t) Anaç Koyun-Keçi desteği

u) Diğer

Cevabınız HAYIR ise sebepleri nelerdir?

a. Haberim olmadı

b. Üretici örgütüne üye olmadığım için başvurmadım

c. Verilen destek miktarını az buldum

d. Evraklarım eksik olduğundan başvurmadım

e. Hayvan sayım yetersiz

f. Vergi veya geri alınma endişesiyle başvurmadım

g. Bürokratik işlemlerin çok olması

h. Diğer

39. Hayvan başına kaç kez destek aldınız? kez destek aldım

40. Hayvancılık desteklerinin olduğunu nasıl öğreniyorsunuz?

a. Televizyondan

b. Köye asılan afiş ve broşürlerden, dağıtılan kitapçıklardan

c. Akraba ve komşulardan

d. Köye gelen tarım bakanlığı personellerinden

e. Köye gelen diğer uzmanlardan

f. İnternet (tarım bakanlığı İnternet sayfası)

g. Diğer

41. Yem bitkileri desteği aldıysanız yem bitkileri ekim alanını artırdınız mı? a. Evet

b. Hayır

BÖLGESEL KALKINMADA HAYVANCILIK DESTEKLEME PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: SIIRT İLİ ÖRNEĞİ

42. Verilen destek miktarından memnun musunuz?

- a) Hiç b) Az c) Orta d) İyi e) Çok İyi

43. 2019 yılında kaç ineğe suni tohumlama yaptırdınız?adet

44. Yapılan suni tohumlamadan memnun musunuz?

- a) Hiç b) Az c) Orta d) İyi e) Çok İyi

45. Bundan sonra suni tohumlama yaptırmayı düşünüyor musunuz? a) Evet b) Hayır c) Kararsızım

46. 2019 yılında işletmenizde suni tohumlama yapılan hayvanlardan kaç adet buzağı elde edildi?adet

47. 2019 yılı öncesinde (2013-2018 yılları arası) suni tohumlama yaptırmış mıydınız?

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Suni Tohumlama Yapılan İnek Sayısı						
Elde Edilen Buzağı Sayısı						

48. Suni tohumlama yaptırmıyorsanız nedenlerini önem derecesine göre sıralayınız?

a) Hayvanlar kısır kaldı (.....)	b) Hayvanlar küçük cüsseli olduğundan doğum problemi olabilir (.....)
c) Daha önce denendi fakat başarılı olmadı (.....)	d) Dini nedenlerden dolayı uygun görmüyorum (.....)
e) İlçeye uzak olduğumuz için yaptıramıyoruz	f) İstememe rağmen yapacak eleman bulunmuyor (.....)
g) Diğer

49. Sürünüzde önemli bir hastalikle karşılaştınız mı? a) Hayır b) Evet.....

50. Cevabınız evet ise ve hayvanınız bu hastalıktan dolayı öldü ya da kesildi ise tazminat desteği aldınız mı? a. Evet b. Hayır

51. Hayvanlarınıza her yıl rutin yaptırdığınız aşı hangisidir? (birden fazla seçebilirsiniz)

- a) Şap b) Siğir vebası c) Yarı kara d) Şarbon e) Diğer.....

52. Yapılan desteklemeleri başarılı buluyor musunuz? a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok

53. Yapılan desteklemelerden hangileri bölgeniz için önemlidir? (Önem sırasına göre numaralandırarak birden fazla seçebilirsiniz)

- a) Süt desteklemeleri (.....) b) Hastalıktan arındırılmış işletmeler desteği (.....)
c) Yem bitkileri üretim desteği (.....) d) Motorin desteği (.....)
e) Su ürünleri yetiştiriciliği desteği (.....) f) Damızlık desteği (.....)
g) Suni tohumlama desteği (.....) h) Hayvan kimlik sistemi desteği (küpeleme) (.....)
i) Gebe düve alımı (.....) j) Makine ekipman desteği (.....)
k) Genetik kaynağı yerinde koruma desteği (.....) l) Suni tohumlamadan doğan buzağı desteği (.....)
m) Gübre veya ilaç desteği (.....) n) Hayvan hastalığı (kesim, imha) tazminatı (.....)
o) Organik tarım desteği (.....) p) Besilik erkek siğir desteği (kesim) (.....)
q) Tiftik Keçisi desteği (.....) r) Programlı aşılama desteği (.....)
s) Buzağı desteği (.....) u) Anaç Koyun-Keçi desteği (.....)
t) İnşaat %50 İndirim desteği (.....)
v) Diğer destekler..... (.....)

54. Bölgede uygulanmakta olan destekleme politikalarına ek olarak, sizce başka ne tür destekleme politikası uygulanabilir?

55. Hayvan başına destek almak için bakanlık kayıt sistemine (TÜRKVET) ya da e-İslah veri tabanına kayıtlı olmak gerektiğini biliyor musunuz? a) Evet b) Hayır

56. 2020 yılında verilecek olan hayvancılık desteklemelerinden haberiniz var mı? a) Evet b) Hayır

57. 2020 yılında belirlenen destekleme şartlarını yerine getirebilecek ve desteği alabilecek misiniz? a) Evet b) Hayır

Cevabınız hayır ise nedenini belirtiniz? (birden fazla seçebilirsiniz)

- a) Suni tohumlama yaptırmadım b) Hayvanlar melez veya saf değil
c) Şap aşısı yaptırmadım d) Evrakım Eksik
e) Beşten az damızlık İneğim var

58. Bu şartları yerine getirmeyi ve başvurmayı düşünür müsünüz? a) Evet b) Hayır c) Kararsızım

Cevabınız hayır ise bunun en önemli nedeni sizce aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Desteklerin zamanında verilememesi b) Bürokratik işlemlerin fazla olması c) Diğer.....

Cevabınız evet ise yatırım türünü belirtiniz

- a) Ahır yapımı b) Alet makine c) Damızlık d) Diğer

59. 2020 yılında verilecek olan ve aşağıda belirtilen desteklemelerden sizce hangisi hayvancılığın gelişmesine katkısı daha fazla olacaktır? (Önem derecesine göre sıralayınız)

- a) Damızlık hayvan yetiştiricilerine doğrudan destekleme ödemesi (.....) b) Programlı aşılama uygulayıcıya destekleme ödemesi yapılması (.....)
c) Gıda kontrolünün sağlanması, hastalıklarla mücadele ve denetim hizmetlerinin sağlanması amacıyla veteriner (.....) d) Hekim çalıştırılması için kesilen hayvan başına ödeme yapılması (.....)
e) İlinizde içinde olduğu sözleşmeli besicilik yapan illerde et destekleme primi ödenmesi (.....) f) Hayvan gen kaynaklarının korunması yerinde korunması ve geliştirilmesi için hayvan başına ödeme yapılması (.....)
g) Su ürünleri desteği (.....) h) Yem bitkileri desteği (.....)
i) Süt teşviki (.....) j) Diğer

BÖLGESEL KALKINMADA HAYVANCILIK DESTEKLEME PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: SIIRT İLİ ÖRNEĞİ

00. Hayvancılık desteklerinden yararlanmaya başladıktan sonra tarımsal gelirinizde nasıl bir değişim oldu?

- a) Arttı b) Azaldı c) Değişmedi

01. Hayvancılık desteklerinden yararlanmaya başladıktan sonra hayvanlarınızın refahı arttı mı?

- a) Evet b) Hayır c) Değişmedi

02. Hayvancılık desteklerinden yararlanmak işletmenizin geliştirilmesinde etkili oldu mu? a) Evet b) Hayır

03. Hayvancılık Destekleri kullanım amacınızı belirtiniz? (birden fazla seçebilirsiniz)

A. TARIMSAL AMAÇLI	
1. HAYVANCILIK	2. BİTKİSEL ÜRETİM
a) Hayvanların sayısını arttırdım	a) Tarla aldım
b) İşletmeye daha geliştirilmiş alet ekipmanlar aldım	b) Meyvecilik tesisi kurdum
c) Hayvanların bakım ve beslenmesine harcadım	c) Yeni tarlalar kiralayıp ekim alanımı arttırdım
B. TARIM DIŞI AMAÇLI	
a) Ev aldım	a) Çocuğumu eğitim masrafını ödedim
b) Araba aldım	c) Borçlarımı ödedim
d) Diğer.....	

04. Hayvancılık desteklemelerinden yararlanmakta sorunlarla karşılaştınız mı? a) Evet b) Hayır
Evet ise; a) Bürokratik iş ve işlemler b) Fazla miktarda evrak istenmesi c) Memurların bilgisizliği

05. Hangi destekleme kalemlerinin artırılmasını istersiniz?

06. Amacına ulaşmadığını düşündüğünüz destekleme ödeme kalemleri var mı?

Evetse belirtiniz

07. Mevcut hayvan sayısını arttırmayı düşünüyor musunuz? a. Evet b. Hayır

Cevabınız hayır ise; mevcut hayvan sayısını arttırmayı, daha fazla hayvan ile çalışmayı engelleyen faktörler nelerdir? Önem derecesine göre sıralayınız.

a) Kaba yem sıkıntısı (.....)	b) Hayvan barınakları yetersizliği (.....)	c) İşgücü yetersizliği (.....)
d) Hayvan hastalıkları (.....)	e) Suni tohumlama başarısızlığı (.....)	f) Sermaye yetersizliği (.....)
g) Mera alanı yetersizliği (.....)	h) Yem fiyatının yüksek olması (.....)	i) Yetersiz arazi (.....)
j) Diğer		(.....)

ANKETİMİZE CEVAP VEREREK KATKI SUNDUĞUNUZ İÇİN
TEŞEKKÜR EDERİZ.

Ek: 2

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Cengiz KURTAK
Doğum Yeri ve Tarihi	Şirvan – 27.04.1982
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Anadolu Üniversitesi (İşletme Fakültesi)
Y. Lisans Öğrenimi	Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Bölgesel Kalkınma İktisadi Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Farsça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	Şirvan Halk Eğitim Müdürlüğü (2007) Siirt Zübeyde Hanım Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (2016)
Projeler	2020-SİÜİİBF-028 BAP proje numaralı araştırma
Çalıştığı Kurumlar	Şirvan MEM (2009) Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (2009-2013) Siirt Üniversitesi (2013- halen)
İletişim	
Cep	533 571 9484
E-Posta Adresi	ckurtak@siirt.edu.tr
Tarih	28.08.2020